

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

GİNE-BİSSAU'DA SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUKLAR:

BİSSAU ÖRNEĞİ

Milanca Vieira Ca

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2017

GİNE-BİSSAU'DA SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUKLAR:

BİSSAU ÖRNEĞİ

MilancaVieira Ca

Yüksek Lisans Tezi

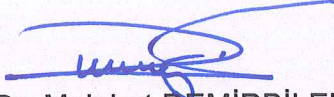
Ankara, 2017

KABUL VE ONAY

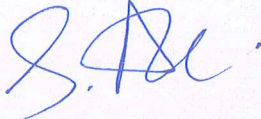
MilancaVieira Ca tarafından hazırlanan "Gine-Bissau'daki Sokakta Çalışan Çocuklar: Bissau Örneği" başlıklı bu çalışma, 05/01/2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Kasım KARATAŞ (Danışman - Başkan)

Yrd. Doç. Dr. Melahat DEMİRBİLEK

Yrd. Doç. Dr. Seda ATTEPE ÖZDEN

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Sibel BOZBEYOĞLU

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun ..... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

05.01.2017

[İmza]

Milanca Vieira Ca

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Tezimin/Raporumun tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.

(Bu seçenekle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etseniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)

Tezimin/Raporumun .....tarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.

(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir)

Tezimin/Raporumun.....tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.

Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi

05/02/2017

 (İmza)

Öğrencinin Adı SOYADI

Milanca Vieira Ca

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Tez Danışmanının Prof.Dr. Kasım KARATAŞ danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

(İmza)

Öğrencinin Ünvanı (varsa). Adı SOYADI

Milanca Vieira Ca

TEŞEKKÜR

Bu yüksek lisans tezini hazırlamamda çalışmamın baőından sonuna bana desteğini esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Kasım KARATAŞ'a teőekkürlerimi sunuyorum. Tez çalışmam süresince katkılarını esirgemeyen Dr. Yaser SNOUBAR'a teşekkür ediyorum. Tez metninin anlam ve dil bütünlüğü kazanmasına katkıveren Dr. Hicran ATATANIR'a, Dr. Ural Nadir ve Mehmet Baőçılar'a teşekkür ediyorum. Bu çalışmanın tamamlanmasında maddi ve manevi desteklerini hep yanımda hissettiğim Noel Vieira, TalenoG. Vieira, Emelitina Rosa Soares Cassama ve Issa Djimika'ya içten teőekkürlerimi sunuyorum. Burada adlarını tek tek sıralayamamıő olmakla birlikte tez çalışmam süresince yakın ilgilerini ve desteklerini esirgemeyen herkese çok teşekkür ediyorum.

ÖZET

VIEIRA CA, Milanca. Gine-Bissau'daki Sokakta Çalışan Çocuklar, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2016.

Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Gine-Bissau'da da günün büyük bölümünü sokakta geçiren çocukların sayısı giderek artmaktadır. Günümüz dünyasının en önemli toplumsal sorunlarından birisini "sokak çocukları" oluşturmaktadır. Ailelerin parçalanması, aile içi geçimsizlikler ve şiddet, üvey anne, baba, cinsel istismar, geçim zorlukları vb. sorunlar çocukları sokağa itebilmektedir. Göç ve kentleşmenin ağır sonuçlarından sayılabilecek "sokak çocukları ve çalışan çocuklar", küresel bir toplumsal olgu olup, birçok ülkede olduğu gibi Gine-Bissau'da da bazı büyük şehirlerde yaşanan can alıcı bir sorundur. Gine-Bissau'da çalışan çocuklarla ilgili çalışmalar incelendiğinde konuyu farklı boyutlarla ele alan araştırmalar bulunduğu ancak, doğrudan sokakta çalışan çocuklarla ilgili araştırmaların oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Bu nedenle sokakta çalışan çocukların mevcut durumunu belirlemeye yönelik bir araştırmaya gereksinim duyulmuştur. Bu araştırma çocukların korunmasına yönelik politikaların geliştirilmesine de katkı sağlayacaktır.

Bu araştırmanın ana amacı Bissau'da sokakta çalışan çocukların yaşam koşullarına ilişkin bir durum tespitinde bulunabilmektir. Bu araştırmada sokakta çalışan çocuklar, en temelde bir yoksulluk sorunu olarak ele alınmaktadır. Bissau sokaklarında çalışan çocuklar ile görüşme yapılarak nicel bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede yaşları 9 - 17 arasında değişmekte olan 37'si erkek, 23'ü kız olmak üzere toplam 60 çocukla yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşülen çocukların uzun saatler boyunca çalıştıkları (meyve sattıkları, araba yıkadıkları, ayakkabı boyadıkları vb.), ve çoğunun eğitim ortamından uzak olduğu görülmüştür. Görüşülen çocukların yaşlarının yoğunluğu 13-15 aralığındadır. Erkek çocukların genelede aile bütçesine katkıda bulunmak için sokaklarda çalıştıkları öğrenilmiştir. Araştırma sonuçlarından yola çıkarak genel bir değerlendirme yapılacak olursa, çocukların sokakta çalıştırılmasıyla mücadeleyi hedefleyen bütüncül bir programın uygulanmasına ihtiyaç olduğu söylenebilir.

Anahtar Sözcükler

Gine-Bissau, Sokakta Çalışan Çocuklar, Sokak Çocukları, Yoksulluk, Sosyal Hizmet

ABSTRACT

VIEIRA CA, Milanca. Children working in the streets in Guinea-Bissau, Master Thesis, Ankara, 2016

As in many countries of the world, the number of children in Guinea-Bissau who spend most of their days in the streets is increasing. One of the most important social problems of today's world is "street children". Problems such as family breakdown, incompatibilities and violence, step mother, father, sexual abuse, livelihoods etc. may push children to the streets. "Street children and working children", which can be considered as the most important consequences of immigration and urbanization, is a global social phenomenon and is a crucial problem in some large cities in Guinea-Bissau as in many countries in the world.

When examining the relevant studies on children working in Guinea-Bissau, it is found that there are studies that deal with the subject in different dimensions, but direct researches on children working on the streets are very limited. Therefore, it was found necessary to study the current situation of children working on the street in Guinea-Bissau. This research will also contribute to the development of policies for the protection of street children. The main aim of this research is contributing to the identification a situation regarding the living conditions of children working on the street in Bissau. In this research, poverty is found to be the main cause for children working on the streets. A quantitative research was conducted by interviewing children working in the streets of Bissau. Accordingly, face-to-face interviews were conducted with 60 children, 37 boys and 23 girls, aged 9-17 years. It was seen that the children interviewed work for long hours (selling fruits, car washing, shoe polish, etc.), and most of them did not have access to education. The age of the majority of the children interviewed ranges 13-15. It has been learned that boys usually work in the streets to contribute to the family budget. If a general evaluation can be made from the results of the research, it can be said that a holistic program aiming to support children working on the street is needed.

Key Words

Guinea-Bissau, Children Working on the Street, Street Children, Poverty, Social Work

İÇİNDEKİLER

KABUL ONAY.....	i
BİLDİRİM.....	ii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	iii
ETİK BEYAN.....	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
ÇİZELGELER_DİZİNİ.....	x
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM : ARAŞTIRMANIN KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ.....	1
1.1. GİNE BISSAU HAKKINDA GENEL BİLGİLER	1
1.2. ÇOCUK, ÇOCUKLUK VE SOKAK ÇOCUĞU KAVRAMLARI	2
1.3. ÇOCUK İŞÇİLİĞİ KAVRAMI	5
1.4. ÇOCUK İŞÇİLİĞİ VE ULUSLARARASI ÇALIŞMA ÖRGÜTÜ	8
1.5. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÇOCUK HAKLARI SÖZLEŞMESİ	8
1.6. DÜNYA'DA ÇOCUK İŞÇİLİĞİ VE SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUKLAR	12
1.7. SOKAKTA ÇALIŞMANIN NEDENLERİ VE ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ. 15	
1.8. İÇ SAVAŞLAR VE ÇATIŞMALARLA ARTAN YOKSULLUK VE ÇOCUK İŞÇİLİĞİ. 19	
1.9. GİNE BISSAU'DA ÇOCUKLAR.....	22
1.10. GİNE BISSAU'DA ÇOCUKLARIN HAKLARI.....	25
1.11. GİNE BISSAU'DA ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN GENEL DURUMU	27
1.12. GİNE BISSAU'DA ÇOCUKLARIN ÇALIŞMASINA NEDEN OLAN FAKTÖRLER.....	28
1.2.1 Yoksulluk	29
1.2.2 İşsizlik	30
1. 2. 3. Ulusal Mevzuattaki Eksiklikler.....	31
1. 2. 4. Toplumda Çocuk İşçiliği ile İlgili Bilinçsizlik	32
1.13. GİNE BISSAU'DA ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN SORUNLARI VE MARUZ KALDIKLARI RİSKLER.....	33
1.14. ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN İHMALİ VE İSTİSMARI.....	35
1.15. ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN AİLELERİ İLE İLİŞKİLERİ.....	37

1.16. ÇOCUK ALANINDAKİ SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI	38
2. BÖLÜM ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ.....	46
2. 1. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI.....	46
2.1.1. Araştırmanın Amacı	47
2.1.2. Araştırmanın Önemi.....	47
2.1.3. Araştırmanın Varsayımları	48
2.1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	48
2.1.5. Araştırmanın Tanımları	49
2. 2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	49
2. 2. 1. Araştırmanın Modeli	49
2. 2. 2. Evren ve Araştırmaya Katılanlar	49
2. 2. 3. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi	49
3. BÖLÜM ARAŞTIRMA BULGULARI	51
3. 1. SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUKLARI TANITICI BİLGİLER	51
3. 1. 1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri.....	51
3. 1. 2. Sokakta Çalışan Çocukların Aile Özellikleri	53
3. 1. 3. Barınma Durumları	58
3. 1. 4. Eğitim Durumları	60
3. 1. 5. Sağlık Durumları	66
3. 1. 6. Sokakta Çalışan Çocukların Bağımlılık Durumları	70
3. 2. SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN ÇALIŞMA YAŞAMLARI.....	72
3. 3. ÇOCUKLARIN SOKAKTA KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR	83
4. BÖLÜM SONUÇ VE ÖNERİLER	96
4. 1. SONUÇ	96
4. 2. ÖNERİLER.....	98
KAYNAKÇA.....	101
EK1 SORU FORMU	109
EK2 ETİK KURULU ONAYI.....	124
EK3 ORJİNALLİK RAPORU.....	125
ÖZGEÇMİŞ.....	126

ÇİZGİLER DİZİNİ

ÇİZELGE 1.....	51
ÇİZELGE 2.....	52
ÇİZELGE 3.....	53
ÇİZELGE 4.....	54
ÇİZELGE 5.....	54
ÇİZELGE 6.....	55
ÇİZELGE 7.....	56
ÇİZELGE 8.....	57
ÇİZELGE 9.....	57
ÇİZELGE 10.....	58
ÇİZELGE 11.....	59
ÇİZELGE 12.....	60
ÇİZELGE 13.....	61
ÇİZELGE 14.....	61
ÇİZELGE 15.....	62
ÇİZELGE 16.....	63
ÇİZELGE 17.....	63
ÇİZELGE 18.....	64
ÇİZELGE 19.....	64
ÇİZELGE 20.....	65
ÇİZELGE 21.....	66
ÇİZELGE 22.....	66
ÇİZELGE 23.....	67
ÇİZELGE 24.....	67
ÇİZELGE 25.....	68
ÇİZELGE 26.....	68
ÇİZELGE 27.....	68
ÇİZELGE 28.....	69
ÇİZELGE 29.....	70
ÇİZELGE 30.....	71
ÇİZELGE 31.....	71

ÇİZELGE 32.....	72
ÇİZELGE 33.....	73
ÇİZELGE 34.....	74
ÇİZELGE 35.....	75
ÇİZELGE 36.....	76
ÇİZELGE 37.....	77
ÇİZELGE 38.....	78
ÇİZELGE 39.....	79
ÇİZELGE 40.....	79
ÇİZELGE 41.....	80
ÇİZELGE 42.....	80
ÇİZELGE 43.....	81
ÇİZELGE 44.....	82
ÇİZELGE 45.....	83
ÇİZELGE 46.....	83
ÇİZELGE 47.....	84
ÇİZELGE 48.....	84
ÇİZELGE 49.....	85
ÇİZELGE 50.....	86
ÇİZELGE 51.....	86
ÇİZELGE 52.....	86
ÇİZELGE 53.....	87
ÇİZELGE 54.....	87
ÇİZELGE 55.....	88
ÇİZELGE 56.....	88
ÇİZELGE 57.....	89
ÇİZELGE 58.....	90
ÇİZELGE 59.....	90
ÇİZELGE 60.....	91
ÇİZELGE 61.....	91
ÇİZELGE 62.....	92
ÇİZELGE 63.....	93

ÇİZELGE 64.....	93
ÇİZELGE 65.....	94
ÇİZELGE 66.....	94
ÇİZELGE 67.....	95

1. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. GİNE BİSSAU HAKKINDA GENEL BİLGİLER¹

Gine Bissau, Batı Afrika sahilinde bulunan bir ülke olarak, güney ve doğusunda Gine Konakry, kuzeyinde Senegal, kuzeybatısında ise Atlas Okyanusu ile sınırdır. Yüz ölçümü 36125 km²'dir. 2009 genel nüfus sayımına göre nüfusu 1.530.672'dir. Başkenti Bissau'dur. Toplam dokuz bölge, 37 il ve ilçelerinden oluşmaktadır. ArquipélagodosBijagós takımadaları 88'den fazla adadan oluşmaktadır. Sadece 20 tanesinde yaşamakta ve diğerleri turistik geziler için kullanılmaktadır.

1446 yılında Portekizli gemici NünTristão tarafından keşfedilinceye kadara Guiné Bissau, eski Afrika imparatorluklardan bazılarında tabiydi. 1537–1867 yılları arasında Kaabu Krallığı'nın hakimiyet sürdüğü bir bölge olmuştu. Bu varlıklarını 1446 yılında günümüzdeki Gine kıyılarının üst bölgelerine gemiler ile gelen ilk Portekizli tüccarlar, bu bölgeleri yer edinmiştir. Portekiz 1879 yılına kadar Yeşilburun Adaları bölgesinden yönettiği bölgeyi, aynı yıl içerisinde bölgeyi Portekiz Ginesi adı ile kendine bağlı bir il yapmıştır.

1956 yılında ünlü bir devrimci; Amilcar Lopes Cabral tarafından PAIGC Gine Bissau ve Cabo Verde'nin Bağımsız Afrika Partisi kuruldu. 19 Eylül 1956 tarihinde kurulan PAIGC, 1963 ile 1974 yılları arasında bölgenin bağımsızlığı için mücadele vermiştir. 1959 yılında onlarca Dok işçisi maaşlarının yükseltilmesi için grev yaparken, Portekiz askerleri tarafından öldürülmüştür. Bu olay, Amílcar Cabral'ın, yeni kurulan PAIGC ile bağımsızlık mücadelesi başlatmasını çok etkilemiştir. 23 Ocak 1963'te ilk çatışma Titi'de gerçekleşmiştir. Daha bağımsızlığına kavuşmadan Amílcar Cabral Konakry de öldürülmüştür. Ancak ülke üzerindeki birçok noktada hakimiyeti ele geçiren PAIGC, 24 Eylül 1973 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiş, bu ilan ise Portekiz

---

¹<http://novasdaquinebissau.blogspot.com.tr/p/documentos.html>Erişim: 25. 02. 2015

tarafından ancak bir yıl sonra 10 Eylül 1974 tarihinde kabul edilmiştir. Bağımsızlıktan 1994'teki seçime kadar sadece bir parti varlık göstermiştir. Bu seçimi PAIGC, João Bernardo Vieira Nino önderliğinde, çok partili bir siyasi sisteme dönüşerek kazanmıştır. Ancak bu yıldan sonra Guiné Bissau, siyasi istikrarsızlığa sürüklenmiş; yaşadığı sürekli hükümet darbeleri sonucunda, "seti diJunho" olarak bilinen bir yıllık iç savaş gerçekleşmiştir. Bu savaşta Guiné Bissau askeri birliği hükümete karşı savaşmış, başkent ve bazı şehirlerde binalar yıkılmış ve ülke bu iç savaştan çok olumsuz etkilenmiştir. En önemlisi binlerce kişi yaşamını kaybetmiştir. Aileler Avrupa'ya ve komşu ülkelere dağılmıştır.

2004-2005 yıllarındaki seçimler ülkenin barışı ve ilerlemesi için umut verici bir işaret olduğu halde, 2009 yılında Cumhurbaşkanı ve Başkomutan João Bernardo Vieira ile Genelkurmay Başkanı General Tagme Na Way öldürülmüştür. Malam Bacai Sanha 2009'daki seçimi kazanıp Cumhuriyetin başına geçmiş ancak iki sene sonra vefat etmiştir. Kurulan geçici hükümete yapılan 12 Nisan 2012 darbesi sonrası askerlerin denetimine geçen ülkenin ekonomisi, siyasi ve uluslararası ilişkileri bu süreçten olumsuz yönde etkilenmiştir.

Gine Bissau'da maden olarak boksit ve fosfat rezervi mevcuttur. Son nüfus sayımı (2010 ILAP), nüfustaki artışı ortaya koymaktadır. Nüfusun % 64, 7'si günde 2 Amerikan Dolarına; aşırı yoksullukta olanlar yaklaşık % 20, 8 günde 1 Amerikan Dolarına eşdeğer bir miktarla geçinmektedir. İşsizlik oranının % 32. 3'e yükselmesi, kamu politikaları ve Binyıl Kalkınma Hedefleri (OMS) açısından alınan tedbirlerin etkisizliğini göstermektedir (LGDH, 2012: 11).

1.2. ÇOCUK, ÇOCUKLUK VE SOKAK ÇOCUĞU KAVRAMLARI

Çocukluk tarihsel bir olgudur. Çocukluk döneminin özellikleri, gereksinimleri ve sorunları tarihsel olarak değişmektedir. Çocukluk dönemini tanımlamada kullanılan yaş ölçütü konusunda, henüz herkesin üzerinde uzlaştığı bir sınır oluşmamıştır. Hâlâ farklı konularda, farklı yaş ölçütlerinin kullanıldığına tanık olunmaktadır. İnsanın gelişimi kesintisiz bir süreç olmakla birlikte, bu sürecin

çocukluktan yetişkinliğe doğru olduğu bir gerçekliktir. Çocuk, büyüme ve olgunlaşma sürecinde değişen gereksinimlere sahip bir birey olarak tanımlanabilir (Karataş, 2010: 52).

Çocukluk, genel yaşam içerisinde kısa bir dönemi ifade etmektedir. Ancak bütün yaşama etkisi açısından bu dönemin oldukça büyük yansımaları olmakta, yetişkinlik döneminin temelini oluşturmaktadır. Bu evreyi sosyal, fiziksel ve psikolojik özelliklerinin belirleyiciliğinde, içinde bulunduğu dönemin gereklerini bütünsellik içerisinde tam anlamıyla yaşayamayan bir çocuğun gelecek yaşamında da tatmin olabilmesi zor görünmektedir. Çocuk açısından, yaşamın ileri evrelerine ait etkinlik ve sorumluluk alanına, gereğinden çok evvel giriş manasına gelen çalışma, sıralı ve düzenli yaşama sürecinden kopuşu ifade etmektedir. Erişkin insana ait alanlarda etkinlik gösteren çocuk, gelecekte bu dönemin izlerini yansıtacaktır (Fidan, 2004: 46).

Eski çağlarda, çocuğun yazgısı anasının yazgısına bağlıydı. Her ikisi de, kölelerden biraz daha iyi durumdaydılar. Ama bu, döve döve sakat bırakılmalarını, kurban edilmelerini önleyemiyordu. Köleci Antik Yunan ve Roma uygarlıklarında babanın aile üzerindeki otoritesi sonsuzdu. Romalı baba, çocuğunu dilediği gibi cezalandırabilir, alıp satabilir, sakat bırakabilir ve öldürebilirdi. Gerçek şu ki, eski toplumlar, çocuklarını sömürerek, ezerek, acımadan çalıştırarak, kırbaçlayarak yetiştirmişler, işe yaramaz olunca evden atmışlar ya da öldürmüşlerdir (Yörükoğlu, 1984; Aktaran: Yapıcı ve Yapıcı, 2004).

Çocukluk, farklı bilim alanları açısından da farklı betimlenmektedir. Çocukluğun hangi yaşlar arasında olup bittiği de bu farklı betimlemelerden dolayı değişmektedir. Bu çalışmada, çocukluk kavramı, daha çok bilişsel ve duyuşsal gelişim açısından düşünülmektedir. Bu nedenle de, çocukluk yaşı, eğitim psikolojisinin verileri doğrultusunda, doğumdan, bireyin soyut işlemler dönemine kadar olan süreç olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla kesin bir yaş sınırlaması koymak oldukça yanıltıcı olabilir. Çünkü her bir bireyin, kalıtımla sahip oldukları ve kültürel doku aracılığıyla edindiği uyarıcıların bilişsel, duyuşsal ve fiziksel gelişimleri üzerinde yarattıkları etki birbirinden farklılık gösterebilmektedir.

Belirsizliği ortadan kaldırmak için, ergenlikle soyut düşünme becerileri arasındaki doğrusal ilişki göz önüne alınarak, çocukluğun, doğumdan ergenlik dönemine kadar olan süreç olduğu ileri sürülebilir (Yapıcı ve Yapıcı, 2004).

Çalışan çocuk kavramı, farklı sosyal yapılara sahip toplumlarda farklı anlamlar içermektedir. Çalışan çocuk tanımında bir ülkeden diğerine, gelişmiş bir ülkeden gelişmekte olan bir ülkeye, ülke içinde bile farklılıklar görölmektedir. Genel yaklaşım, yaşamını kazanmak veya aile bütçesine katkı sağlamak amacıyla çalışma yaşamında yer alan 18 yaşın altındaki bireylerin “çalışan çocuk” ya da “çocuk işçi” olarak ifadesi yönündedir (Fidan, 2004: Aktaran: Tor, 2010: 26).

Alanyazındaki tanım ve sınıflamalar dikkate alındığında, “sokak çocukları” kavramının “şemsiye sözcük” işlevi üstlendiği söylenebilir. Bu şemsiye altında (sokakta çalışan, sokakta yaşayan, suça karışan, dilenen ve başıboş dolaşan çocuklar gibi) çok çeşitli çocuk grupları yer almaktadır. “Sokak Çocuğu” gibi geniş anlamda çoğu zaman da yanlış kullanılan bir kavramı sınıflandırmada araştırmacılar güçlük çekmektedirler. UNICEF sokak çocuklarını, zamanlarının büyük bir bölümünü sokakta geçiren, herhangi bir korumadan ve yetişkinlerin doğrudan desteğinden yoksun çocuklar olarak tanımlamaktadır. Çocuk ile ailesi arasındaki bağı ölçüt alan sınıflama üç gruptan oluşmaktadır: Buna göre, gündüzleri sokakta çalışıp geceleri evlerine dönen çocuklar “sokaktaki çocuklar” (children on the street), aile bağları düzensiz ya da yetersiz olanlar “sokak çocuğu olmaya adaylar” (children in the street), sorumlu yetişkinlerin korumasından ve yol göstericiliğinden yoksun olan, yaşamları ve yaşam kaynakları açısından sokağı mesken hâline getirmiş olanlar da “sokak çocukları” (children of the street) olarak sınıflandırılmaktadır (UNICEF, 1998; Aktaran: Güngör, 2013, 422-423):

“Grup1: Aileleriyle sürekli ilişkisi olan çocuklar “sokakta çalışan çocuklardır”. Günlerini sokakta çalışarak geçirseler de ailelerinin koruması ve denetimi altındaki çocuklar,

Grup 2: Aileleriyle zaman zaman ilişki kuran “sokaktaki çocuklar”. Bu çocukların aile bağları zayıflasa da tümüyle kopmamıştır. Kendilerini

halen ana-baba kardeşleriyle özdeşleştirmektedirler. Gününü sokakta bir şeyler satarak ya da dolaşarak geçiren, geceleri çoğu zaman evlerinde geçiren çocuklardır.

Grup 3: Aileleriyle hiç ilişkisi olmayan “sokakların (sokağın) çocuklarıdır. ” Genelde toplumun en yoksul kesiminin ve parçalanmış ailelerin çocuklarıdır. Ailelerinden ya zorla ya da kendi istekleriyle ayrılan bu çocuklar günün 24 saatini sokakta geçirmektedirler. ”

Çocuk, çocukluk ve sokak çocuğu kavramları toplumlara ve toplumların içerisinde geçtiği dönemlere bağlı olarak birbirinden farklı sosyal ve kültürel özellikler sergileyebilmekte ve çocuğa verilen ya da yüklenen ekonomik işleve bağlı olarak bu karakteristik özellikler keskinleşebilmekte ya da değişebilmektedir. Ancak her durumda bir toplumda insana verilen değeri yansıtan temel göstergenin çocukların refahı ve esenliği olduğu düşünülmektedir.

1.3. ÇOCUK İŞÇİLİĞİ KAVRAMI

Genellikle sokak çocukları iki temel gruba ayrılarak ele alınmaktadır. Bunlar gerçekten bu tanıma uyan sokak çocuğu; yani evi olmayan, sokakta yaşayan çocuklar ile sokakta çalışıp akşam evine dönen, başka bir tanımla bir evi olan, akşamları düzenli olmasa da evine dönen çocuklar olarak gruplandırılmaktadırlar (Polat, 2007: 16-17).

Sokak çocukları; çocukları yetiştirmekten sorumlu yetişkinler tarafından herhangi bir koruma, denetleme ya da yönlendirmenin olmadığı bir pozisyonda, ailelerinden kopmuş, en geniş anlamıyla sokağı ev edinmiş şekilde yaşayan çocuklardır. Sokaktaki Çocuklar; ailelerinin çocuklarına olan desteklerinin sürekli bir şekilde azaldığı, sokaklarda ve enformel sektörde çalışarak ailenin yaşama sorumluluğunu paylaşan çocuklardır. Bu çocuklar için ev; oyun yeri ve günlük yaşam merkezi olmaktan çok uzaktır. Yine de, sokak onların günlük yaşamlarını geçirdiği yer iken, çocukların çoğu geceleri evlerine dönmektedir. Aile ilişkileri bozuluyor olsa da çocuklar evdedir ve yaşamı ailelerinin bakış açısıyla görmeye devam etmektedirler.

Sokak çocukları; “18 yaşını doldurmamış, sokak ortamında yaşayan, sokaklarda amaçsız dolaşan (ihmal, istismar, sömürü ve kötü davranışa maruz kalan), kendi arkadaş grupları arasında ve sokakta ilişkilerini sürdüren, ebeveyn (ana-baba), öğretmen, sosyal hizmet uzmanı gibi kendilerinden sorumlu yetişkinlerle ya çok az ilişkisi olan veya hiç ilişkisi olmayan çocuklardır” şeklinde tanımlanmaktadır (<http://www.siviltoplumakademisi.org.tr>). Çocuk işçiliği, “çocukları, çocukluklarından, potansiyellerinden ve onurlarından yoksun bırakan fiziksel ve zihinsel gelişimlerine zarar veren çalışma” olarak ifade bulmaktadır. Bu ifadeye göre çalışmak, çocuklar için zihinsel, fiziksel, sosyal ve ahlaki olarak tehlikeli ve zarar vericidir. Diğer bir tanıma göre “çalışan çocuklar, fizyolojik veya hukuki olarak çocuk kabul edilen yaş sınırları içinde bulunanlardan fikri veya bedeni emeğini arz ederek çalışanlar” şeklinde tanımlanmaktadır. Başka bir görüşe göre ise çalışan çocuklar, “sosyo-ekonomik konumları gereği maddi kazanç elde etmek veya meslek edinmek amacıyla esnaf ve sanatkârlar yanında, tarım sektöründe ve marjinal çalışma alanlarında üretime katılan on sekiz ve daha küçük yaşlardaki birey” olarak tanımlanmaktadır (Bulut, 1997: 44)

Farklı kültürlerde çocukluk gerek yaş gerekse işlevler açısından farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Ancak Türkiye tarafından da kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin 1. maddesine göre 18 yaşına kadar olan herkes çocuk sayılır. Çocuk işçiliği 18 yaşının altındakilere fiziksel, mental, ahlaki açıdan zarar veren ve onları eğitimden yoksun bırakarak zedeleyen, istismar eden bir çalıştırma biçimi şeklinde de ifade edilebilir (Avşar ve Öğütoğulları, 2012: 11, 12).

“Çalışan çocuk”, “genç işçi” kavramları, farklı sosyal yapılara sahip toplumlarda farklı anlamlar içermektedir. “Çalışan çocuk” ve “genç işçi” bir ülkeden diğerine, gelişmiş bir ülkeden gelişmekte olan bir ülkeye, ülke içerisinde kırsal alandan kentsel alana farklılıklar göstermektedir (Karabulut, 1996: 6).

Sanayileşmiş ülkelerde insanlar hala on dokuzuncu yüzyıla ait çalışan çocuk imajında takılı kalmıştır. Baca temizleyen, madenlerde çalışan çocuklar ve buralarda çocuk işgücünün kullanılmasını yasaklayan başarılı kampanyalar yürütülmüştür. Hâlbuki hâlihazırda milyonlarca çocuk tarım sektöründe,

atölyelerde, fabrikalarda ve evlerde hizmetçi olarak çalışmaktadır. Bu çocuklar, sokaktaki çocuklar gibi göz önünde değildirler. Onlara ulaşmak, onların fotoğraflarını çekmek zordur; fotoğrafları çekilse bile, resimlerinin aynı duygusal etkiyi yarattığı çok nadirdir (Ennew, 1994: 5).

Sokakta çalışan çocuklar kavramı, aile bütçesine katkıda bulunmak ya da kendi masraflarını karşılamak için günün bir bölümünde sokakta çalışan, gecenin erken ya da geç bir saatinde evine dönen çocuklar için kullanılmaktadır. Bu çocukların aile ilişkileri sürmektedir, ancak günlerinin önemli bir bölümünü aile korumasından, yaşadıkları çevreden oldukça uzak sokaklarda geçirmektedirler (Zeytinoğlu, 1991). Bu anlamda çalışan çocuklar sorunu; yoksulluk, eğitim, sağlık, işsizlik ve sosyal güvenlik gibi ülkenin en temel sorun alanlarının bir göstergesi olmakla birlikte beslenememe, ihmal ve istismar, serbest zamanın değerlendirilememesi ve psiko-sosyal açıdan gelişememe gibi sıkıntıları da beraberinde getiren bir olgudur (Erbay, 2007: 8).

Genellikle sokak çocukları iki temel gruba ayrılarak ele alınmaktadır: Bunlar gerçekten bu tanıma uyan sokak çocuğu; yani evi olmayan, sokakta yaşayan çocuklar ile sokakta çalışıp akşam evine dönen, başka bir tanımla bir evi olan, akşamları düzenli olmasa da evine dönen çocuklar olarak gruplandırılmaktadır. Sokak çocukları; çocukları yetiştirmekten sorumlu yetişkinler tarafından herhangi bir koruma, denetleme ya da yönlendirmenin olmadığı bir pozisyonda, ailelerinden kopmuş, en geniş anlamıyla sokağı ev edinmiş şekilde yaşayan çocuklardır. Sokaktaki çocuklar; "ailelerinin çocuklarına olan desteklerinin sürekli bir şekilde azaldığı, sokaklarda ve enformel sektörde çalışarak ailenin yaşama sorumluluğunu paylaşan çocuklardır. Bu çocuklar için ev, oyun yeri ve günlük yaşam merkezi olmaktan çok uzaktır. Yine de sokak, onların günlük yaşamlarını geçirdiği yer iken, çocukların çoğu geceleri evlerine dönmektedir" (Barış, 2008).

Çalışmaya başlama yaşı, çocuk açısından önemli bir sorundur. Çalışmaya başlama yaşı, çocuğun fiziksel ve ruhsal gelişimini doğrudan etkileyen etmenlerden biridir. Bu sebeple, iş ya da çalışma yaşamına başlama yaşı, çocuğun bedensel ve ruhsal gelişimi açısından sorun oluşturmayacak bir

dönemde olması gerekir. Günümüzde, özellikle gelişmekte olan birçok ülkede, çocuklar küçük yaşlardan itibaren çalışmaya başlamaktadırlar. Çocuğun çok erken yaşlarda çalışmaya başlama durumunda çocuğun gelişim sürecinin bundan olumsuz bir şekilde etkilenmesi mümkündür. Bütün bu sebeplerden dolayı, pek çok ülkede çocuğun iş yaşamına başlama yaşına ilişkin hukuki ve yasal düzenlemeler yapılmıştır (Duyar ve Özener, 2003: 92–93).

1.4. ÇOCUK İŞÇİLİĞİ VE ULUSLARARASI ÇALIŞMA ÖRGÜTÜ

Çocuk işçiliğinin tasfiye edilmesi Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) "Herkes için Düzgün İş" hedefinde temel unsurdur. ILO çocuk işçiliği sorununu ekonomik ve sosyal gelişme için münferit bir sorun değil ulusal çabaların ayrılmaz bir parçası olarak çözmeye çalışmaktadır. Bu amaçla atılan adımlardan belli başlıları şu şekilde sıralanabilir: 5 Nolu Asgari Yaş (Sanayi) Sözleşmesinin kabul edildiği Birinci Uluslararası Çalışma Konferansı (1919) ; 29 No'lu Birinci Zorla Çalışma Sözleşmesinin kabul edilmesi (1930) ; 138 No'lu Asgari Yaş Sözleşmesinin kabul edilmesi (1973) ; Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programın (IPEC), (1992) oluşturulması. Ayrıca ILO'nun çalışmaları vergi çalışmaları, kalkındırma, yasal reform, farkındalık yaratma ve sosyal hareketlilik, çocukların tehlikeli işlerden korunması, çıkarılması ve rehabilitasyonu ve çocuk işçilerin aileleri için alternatifler yaratılması faaliyetlerini de içermektedir. ²

1.5. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÇOCUK HAKLARI SÖZLEŞMESİ

Çocuk hakları, insan hakları çatısı altında özel bir hak kavramsallaştırması olarak ve üçüncü kuşak haklar çerçevesinde doğmuştur. Bu doğuşta

---

²http://www.rightsagenda.org/index.php?option=com_content&view=article&id=387:takmauluslararası-cocuk-ciliiyle-muecadele-guenuue-bilgi-notu&catid=36:takma2007basacak&Itemid=64Erişim: 09. 09. 2015

çocukluğun yetişkinlikten ayrı bir dönem olarak kabul edilmesinin ve bu dönemin insan yaşamında çok önemli olduğunun vurgulanmasının büyük bir etkisi vardır. Kökeni 1924 Çocuk Hakları Bildirgesine kadar uzansa da çocuk hakları 1989 tarihli BM Çocuk Hakları Sözleşmesi ile dünya gündemine gelmiştir ve bu bakımdan henüz çok yeni bir hak kavramsallaştırması olduğu ifade edilebilir (Erbay, 2012).

Öncelikle belirtmelidir ki, insanların sahip oldukları tüm hakları içeren temel insan hakları metinleri çocuklar için de geçerlidir. Dolayısıyla insanların insan olmalarından kaynaklanan tüm temel haklar, çocuklara da tanınmıştır. Ancak çocuklara özgü özel koruma tedbirleri çocuklar için hazırlanmış özel metinlerde daha ayrıntılı ve yaşlarına ve içinde buldukları gelişim dönemlerine bağlı ihtiyaçlarına uygun olarak ele alınmıştır. Nitekim çocuk hakları, 18 yaş altındaki bireylerin haklarıdır. Çocukluk, insan yaşamında özel bir süreç olduğu için çocuklar ve gençler için ayrı bir dizi hak geliştirilmiştir. Bu dönem, bireylerin büyüdüğü ve geliştiği bir süreçtir. Çocukların bakım ve korunma için başkalarına ihtiyaç duydukları bir dönem olduğu kadar eğlenceli de geçmesi gereken bir dönemdir.

Çocuk hakları, en açık ifadesini, 1959 yılında Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan Çocuk Hakları Bildirgesinde ortaya konmaktadır. Bu haklar bütün çocukların beslenme, tıbbi hizmet, barınma ve eğitim ihtiyaçlarını kapsamaktadır. Bildirgenin 9. ilkesi çocukların hiçbir zaman, hiçbir şekilde ticaret konusu olamayacağını, her türlü ihmal, kötü muamele ve sömürüye karşı korunacağını içermektedir. Bildirge, çocukların savaşta, fiziksel ve ruhsal olarak şiddet ve felaketlere maruz kalmaları sebebiyle, doğum öncesi ve sonrasında özel bakım ve korunmaya muhtaç olduklarını vurgulayarak, çocuklar arasında ayırım yapılmaması, çocukların gelişmelerini sağlayacak tüm olanaklardan yararlandırılmaları, doğumdan itibaren bir isme ve milliyete hak kazanmaları ve sosyal güvenlikten yararlanmaları gerekliliğinin altını çizmektedir. Ayrıca fiziksel, zihinsel veya ruhsal özürlü çocukların, özellikle sevgi ve anlayışa ihtiyacı olduğu ve eğitim hakları bulunduğu fikrini savunmaktadır.

Uluslararası topluluk, çocuk refahı ile ilgili konularda yol gösterici olarak bu bildirgeyi yıllarca göz önünde tutmuştur. Fakat Bildirgenin hukuksal bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Bildirgeden sonra Birleşmiş Milletler Güvenlik Kurulu 20 Kasım 1989 tarihinde, beklenti ve sözlerin yeterli olmadığını, çocuk haklarının uluslararası bir anlaşmayla bağlayıcı niteliğe sahip yasal bir belge haline gelmesini ve onaylayıcı ülkelerin çocuklara yönelik tutum ve davranışları konusunda belirli standartlar saptanması amacını gözeterek çocukların kendilerine özgü özel bir sözleşmeye ihtiyaç olduğuna karar vermiştir. Çocuklar ve gençler için bu haklar dizisi Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS) olarak adlandırılmıştır.

Sözleşmeye göre, 18 yaşın altındaki insanlar ırk, din, cinsiyet veya yetenek farkı gözetmeksizin, düşünceleri veya söyledikleri her ne olursa olsun ve nasıl bir aileden gelirlerse gelsinler bu haklara sahip olduğudur. Sözleşmede çocukların medeni, ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal haklarını kapsayan 54 madde bulunmaktadır. Bu sözleşmenin özelliği, çocukla ilgili hukuken bağlayıcı nitelikte ve yaptırım gücü olan tek uluslararası belge olmasıdır. Gerçekten söz konusu anlaşma bugüne kadar akdedilmiş bulunan bütün sözleşmelerdeki hükümleri de içine alan, çocuklar için insan hakları standartlarını açık bir biçimde tespit edecek şekilde düzenlenmiştir. Bu özelliği ile sözleşme değerlendirildiği takdirde, çocuklara teminat veren iddialı bir programdır Çünkü taraftar devletlerin verilen sözleri yerine getirmemeleri halinde, çocuk hakları ihlalleri yönünden yargılanıp, tazminat ödeme yükümlülükleriyle karşılaşmaları mümkündür.

Bu sözleşme şu anda devletlerin imzaladığı ve onayladıktan sonra yasal olarak uymaları gereken uluslararası bir antlaşmadır. İnsan haklarının her alanını bir araya getiren bağlayıcı uluslararası yasal bir belgedir. Somali ve Amerika Birleşik Devletleri dışında bütün ülkeler bu sözleşmeyi onaylamışlardır. Tanınan bir devlet olmadığı için Somali sözleşmenin onaylanması aşamasına geçememiştir. Amerika Birleşik Devletleri ise sözleşmeye imza koyarak onaylayacağına dair niyetini ifade etmiş, ancak henüz onaylamamıştır (UNICEF, 2007: 16, 17).

Sözleşme hükümleri çocuk haklarıyla ilgili dört temel alanı kapsamaktadır: Bunlar yaşama, gelişme, koruma ve katılım haklarıdır. Çocuk hakları sözleşmesinin 32/1 maddesinde “taraf devletler, çocuğun, ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitimine zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ya da sosyal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı korunma hakkını kabul ederler”. Sözleşmenin 32/2. maddesinde ise “taraf devletler bu maddenin uygulamaya konulmasını sağlamak için yasal, idari, sosyal ve eğitsel her önlemi alırlar”.

Çocukların yaşam kalitelerinin geliştirilmesi evrensel ve ulusal düzeylerde ortak bir hedeftir. Çocukların yaşam kalitelerinin geliştirilmesi için bütüncül bir yaklaşım oluşturulması gereklidir. Geliştirilecek kavramsal model, çağdaş çocuk yetiştirme politikalarına ve uygulamalarına temel oluşturulmalıdır. Bu amaçla, çocuk hakları sözleşmesi açısından yaşam kalitesi konusunun kavramlaştırılması, temel varsayım olarak benimsenmiştir. Çocuk hakları düşüncesi açısından çocukların yaşam kalitesi konusuna bakmak, özgün bir kavramsal açılımın geliştirilmesine olanak sağlaması yanında, çocuk hakları ilke ve normlarının uygulanmasına da yardımcı olur. Çocuk Hakları Sözleşmesini onaylayan çeşitli ülkelerde gerekli ilerlemelerin sağlanamamasının nedeni, çocuk politikaları ve uygulamaları alanında zihniyet, yapı ve uygulama değişikliğinin gerçekleştirilmemesidir. Yaşam kalitesi açısından çocuk haklarına bakış, gerekli zihniyet değişikliğinin sağlanması için bütüncül bir yaklaşımın gelişmesine yardımcı olur. Bütüncül yaklaşım, evrensel düşüncelerle farklı ülkelerin toplumsal gerçeklerinin kavratılmasını ve ülkelerin çağdaş toplum düşüncesi ve uygulamaları doğrultusunda gerçekleştirdiği ilerlemelerle ve sağladığı tarihsel birikimlerle yeni yaklaşımların bir sentezinin gerçekleştirilmesine olanak sağlar. Bütüncül yaklaşım, ülkelerin kendine özgü toplumsal gerçeklerinin kavranılarak, özgün ve evrensel düzeyde gelişme sağlamalarına ortam yaratır.

Çocuk hakları sözleşmesi açısından yaşam kalitesi konusunun kavramlaştırılması, ülkedeki çocuk odaklı yasal ve idari yapıların geliştirilmesine ve çocuk refahı alanındaki uygulamaların yenileşen zihniyet ve yapılara göre

gerçekleştirilmesine ivme kazandırır. Yaşam kalitesi konusunda özgün bir kavramlaştırma denemesini gerçekleştirmek için, öncelikle yaşam kalitesi açısından sözleşmede yer alan ilkelerin ve normların sistemleştirilmesi yapılmalıdır. Çocukların yaşam kalitesine bütüncül yaklaşım çerçevesini belirlemek ve göstergelerini tanımlamak önemlidir. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde yer alan ilkelerin ve normların yaşam kalitesi açısından sistemleştirilmesi yeni açılımlara olanak sağlayacaktır (Cılga, 2010: 12).

1.6. DÜNYA'DA ÇOCUK İŞÇİLİĞİ VE SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUKLAR

Dünya gündeminde çocuk işçiliği önemli bir sorun olmaya devam etmektedir. ILO'nun yayınladığı Üçüncü Küresel Rapora göre, 5-17 yaş grubunda ekonomik faaliyetlerde bulunan çocuk işçi sayısı 352 milyondur. ILO, 246 milyon çocuk işçinin durumunu kabul edilemez nitelikte bulurken, 106 milyon çocuk işçinin koşullarını, ILO'nun 138 sayılı İstihdamda Asgari Yaş sözleşmesine uyması, çocukların aileleriyle birlikte çalışması ve eğitim olanaklarından yararlanmaları bakımından kabul edilebilir nitelikte bulmaktadır. Küresel Rapora göre, çocuk işçi çalıştıran bölgelerin başında, Asya-Pasifik ülkeleri gelmektedir. Bu ülkelerde 5-14 yaş grubunda çalışan çocuk işçi sayısı 127 milyondur. Aynı yaş grubunda Sahra Güneyi ülkelerinde 48 milyon, Latin Amerika ve Karayipler'de 17, 4 milyon, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde 13, 6 milyon, Doğu Avrupa ülkelerinde 2, 4 milyon, gelişmiş ülkelerde ise 2, 5 milyon çocuk işçi çalışmaktadır. Küresel Rapora göre, bu ülkelerden Kenya, Brezilya ve Meksika'da 5-14 yaş grubu çocuk işçilerin toplam işgücünün yüzde 25-30'nu oluşturması dikkat çekicidir ILO'nun yayınladığı rapora göre erkek çocuklar kız çocuklara göre % 4, 5 oranında daha fazla çalışmaktadır. Erkeklerin kızlara oranı yaklaşık olarak iki kattır. Çalışan çocukların yarısı ise tehlikeli işlerde çalışmaktadırlar (Karabulut, 2014; IPEC, 2010; Aktaran: Köseoğlu, 2012: 4).

Tüm bu rakamlar bize çocuk emeğinin dünyanın farklı bölgelerinde sömürülmeye devam ettiğini göstermektedir. Kuşkusuz çocuklar yoksulluktan ve eşitsizliklerden olduğu kadar dünyada olup biten savaşlardan, çatışmalardan ve he türlü sömürüden en ağır koşullarda etkilenmekte ve bu etkinin izlerinin yaşamları boyunca taşıyabilmektedirler.

Genelinde sokakta çalışan ve yaşayan çocuklarının sayısal boyutu ile ilgili kesin bir sayı vermek mümkün değildir. Ancak, yapılan tahminlere göre bu sayının 10 milyon civarında olduğu söylenebilir. Kentsel nüfus artışı ve kentleşme hızına bağılı olarak bu sayının daha da artacağını öngörmek mümkündür. Sanayileşmiş en zengin büyük ülkelerinin kentleri dâhil, dünyanın her yerinde sokakta çalışan ve yaşayan çocukları bulmak mümkündür (UNICEF, 2006: 35-41). 1992 yılında, ILO-IPEC ve Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından yürütölen ortak proje kapsamında, Ankara'da 12 bin çocuğun sokakta çalıştığı/yaşadığı saptanmıştır. Aynı şekilde, 1997 yılında Diyarbakır'da 2300 ve 1998 yılında da Gaziantep'te 1200 civarında çocuğun zor koşullar altında sokakta yaşadığı/çalıştığı tespit edilmiştir. Sokak çocukların sayısal büyüklüğünün bilinmesi, götürölecek hizmetler ve uygulama projeleri açısından önemlidir (Atauz, 1998: 73).

Dünya genelinde sokak çocuklarını Brezilya'nın gettolarında, Moğolistan'ın yer altı mağaralarında, Londra metrosunda, New York Greyhound otobüs istasyonlarında, Sierra Leone'nin Kroo kasabasındaki tenekeden yapılmış kulübelerinde görebiliriz (Hinton, 2006: 73-74; Aktaran: Alptekin, 2011: 26).

ILO tarafından yayınlanan "Temel Hak ve İkelere ilişkin ILO Bildirgesinin İzlenmesi Küresel Raporuna" göre; 2004 yılında 5-17 yaş arasında 317 milyon çocuk ekonomik aktivite içindedir. Çocukların 218 milyonu ise çocuk işçiliğine dahildir. Bunun %60'tan fazlası (126 milyon) tehlikeli iş sınıflandırması içindedir. 5-14 yaş grubunda 74 milyon çocuk tehlikeli işlerde çalışmaktadır. Çalışan çocuklara ilişkin genel eğilim çocuk işçiliğinde özellikle de tehlikeli işlerde azalma olduğunu göstermektedir. Çalışan çocuklardan 5-14 ve 5-17 yaş arasındaki her iki grupta da 2000-2004 yılları arasında %11'lik bir düşüş yaşanmıştır. Bununla birlikte düşüş büyük oranda tehlikeli işlerde olmuştur

(Global Report Under the Follow-up to the ILO Declaration, 2006: 6-7: Aktaran: Osan, 2009: 1).

Ulusal yasaların ve uluslararası standartların varlığına rağmen, dünyanın her köşesinde milyonlarca çocuğun sağlıklarını, geleceklerini tehlikeye atarak çocukluklarını yaşayamadan, çoğunlukla sağlıklı gelişim şartlarına aykırı şekilde çalıştırıldığı izlenmektedir. Bölgelerin gelişmişliğine bağlı olarak dünya genelinde ortalama beş ile üç çocuktan biri ekonomik olarak faaldir ve bu çocukların büyük kısmı, gelişmekte olan ülkelerde yaşamaktadır. Çocukların, özellikle de zorunlu eğitim çağında olan çocukların çalışmak suretiyle eğitimden yoksun kalması, kişisel ve toplumsal zararlara neden olmaktadır. Konu ilgili tüm kesimlerce dikkate alınarak küresel bir dava haline gelmiş, toplumun bütün kesimleri biraraya gelerek çalışma yaşamında çocuk istismarına son verilmesi gerektiğini ilan etmişlerdir. Bu nedenle 1992-1993 yıllarından itibaren çocuk işçiliği konusu, ILO ölçeğinde gözetilmesi gereken konu olarak belirlenmiş ve Çocuk İşçiliği Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı (IPEC) başlatılmıştır. Dünyada çalışan çocuklara ilişkin sayısal verilerin temin edildiği son kaynak olan, “Çalışmaya İlişkin Temel Haklar ve İlkeler ILO Bildirgesinin İzlenmesi Çerçevesindeki 2006 Küresel Raporuna” göre, çalışan çocukların %69 gibi çok büyük kısmı tarım sektöründe, %22’si hizmetler sektöründe, %9’u ise sanayi sektöründe bulunmaktadır. Ayrıca bütün yaş gruplarındaki kız ve erkek çocukların çalışma yaşamına katılımları, 2000-2004 yılları arasında mutlak ve göreceli olarak her üç sektörde azalmaktadır. ILO’nun 2006 raporuna göre dünyada çalışan çocuk sayısı 2000-2004 yılları arasında 246 milyondan 218 milyona gerileyerek %11 oranında azalmıştır. 218 milyon çalışan çocuktan 126 milyon çocuğun tehlikeli işlerde çalıştığı belirtilmektedir (Tor, 2010: 30-31).

Sömürüye maruz milyonlarca çocuğu varlığı dünyada sisteminin en küçük yurttaşlarını korumak aciz kaldığının canlı bir kanıtıdır. Uluslararası Çalışma Örgütü’ne (ILO) göre her yıl 1, 2 milyon çocuk zorla çalışma yaşamam ya da fuhuşa itilmektedir. Sahra Afrika’da yer alan 25 ülkedeki haneleri kapsayan yeni bir UNICEF araştırması göre 5 ile 14 arasındaki çocukların yüzde 31’i mutlaka ortadan kaldırılması gereken en kötü işlerde çalışmaktadır. Kölelik, kaçırılarak

çalışmalara, zorla silah altına alınıp çatışmalara sürme, fuhuş ve pornografi bu işler arasındadır. Çocukların yüzde 9'u sakıncalı işlerde çalışmaktadır. Başka bir deyişle bu çocuklar kendi sağlık ve esenlikleri açısından tehlikeli işlerde hatta 43 saatten fazla çalışmaktadır. Araştırma kapsamındaki ülkelerde tahminen 31 milyon çocuk da tehlikeli işlerde çalışmaktadır. Günde 4 saatten fazla zaman alan ev işleri de hesaba katıldığında, sakıncalı işlerde çalışan kız çocuk sayısı erkekleri aşmaktadır (UNICEF 2004: 51).

Yeryüzünde milyonlarca çocuk, fiziksel, zihinsel ve ahlaki gelişimlerine zarar veren ve ulusal yasalarla uluslararası standartlara uygun olamayan çalışma koşullarında çalışmaktadırlar. Çocukları çalıştırma yoluyla suiistimal etme, günümüzde çocuk sömürü ve ihmalinin en yaygın şekli gibi görünmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde 10-14 yaşları arasındaki çocukların %18'inden fazlası, Latin Amerika'da en az %7'si, Asya'dakilerin %18'i, Afrika'dakilerin % 25'i çalışmaktadır. Günümüzde, çalışmaya hazır çocuk sayısı ile birlikte çocuk işçilere talep de artmaktadır. Birçok ülkedeki çocukların ekonomik bir değere sahip oldukları kanısı, nüfus artışının başlıca nedenlerindedir. Afrika ile Asya'nın bir bölümü, hızlı nüfus artış, savaş ve açlık yüzünde sıkıntı çekmekte, kıtlıkta karşıya kalmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde bazılarında işsizlik oranları % 20-30 olabilmekte ve 100-200 milyon çocuk işçi, 2, 4 milyarlık dünya istihdam potansiyellerinin %4-8'ini temsil etmektedir. Çocuk işçilerin yetişkin işsizlerin yerine almasıyla, birçok ülkede istihdam açısından gelecek ilgili beklentiler olumsuz etkilenmektedir. (Türkmen ve İlik, 1994: 5).

1.7. SOKAKTA ÇALIŞMANIN NEDENLERİ VE ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Sokak çocuklarının tanımı zordur. Çünkü Brezilya'da yaşayan sokak çocuğuyla Türkiye'de yaşayan sokak çocuğunun koşulları aynı değildir. Özellikle de çocuğun evdeki ebeveynleriyle olan ilişkileri ve madde kullanıp kullanmaması, suçla ilişkisi gibi birçok faktörün değişkenliği, sokak çocuklarının tanımlanmasını da zorlaştırmaktadır.

Sokakta yaşayan veya sokakta çalışan çocuklar konusu yalnızca Türkiye'de değil, bütün dünyada önemli bir sorundur. Göç sonucu büyük şehirlere gelen

ailelerin çocukları, ailedeki olumsuzluklar yüzünden ya evini terk ederek sokakta yaşamaya başlamakta ya da farklı biçimlerde çalışarak aileye katkı yapması yönünde baskı görmektedir.

1980'li yıllarda yapılan ilk araştırmalara göre dünyada 80 ila 100 milyon aralığında sokak çocuğu bulunmaktadır. Yerel veya bölgesel bazı çalışmalar da sokak çocuklarının sayısı hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır. Sokak çocukları normal çocuk nüfusunun Meksiko City'de yüzde 9'unu, Bangladeş'te yüzde 7'sini oluşturmaktadır. Güney Afrika ve Bulgaristan'da sokaktaki çocukların yüzde 70'i ancak akşam evlerine dönmektedir. UNICEF raporuna göre, tüm dünyada, ailesiyle bağlarını koparmış ve bir barınağa ihtiyaç duyan çocukların oranı yüzde 5-10 arasındadır. Dünya haritasına bakıldığında Latin Amerika'da yoğunlaşma olduğu göze çarpmaktadır. Bölgede sorundan etkilenen ne yalnızca Paraguay, ne de Venezuela'dır. Sorunun Brezilya, Kolombiya ve Meksika gibi orta gelirli ülkelerde yoğunlaştığı söylenebilir. Kalabalık nüfusuyla Hindistan'da sorun, kültürel faktörlerin de etkisiyle geniş boyutlara ulaşmıştır. Afrika'da sokak çocukları sorununun yeni başlamasına rağmen sokaklardaki çocuk sayısının hızla arttığı görülmektedir. Khartoum'da tahmin edilen rakam 20. 000 civarındadır. Endüstri ülkelerinde de durumun pek farklı olmadığı gözlenmiştir. Sorun dünyanın hemen her yerinde benzerlik göstermektedir. Gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerde farklı nedenlerle çocuklar sokaklarda yaşamakta veya çalışmaktadırlar (Güneş-Kalaycı, 2004: 5; Polat, 2007).

Biyo-psiko-sosyal bir olgu olarak çocukluk günümüzde önemli bir gelişim dönemine işaret etmektedir. Üretken bir erişkin yaşamına ulaşmak için çocukluk yıllarının önemi büyüktür. Bu da çocukların birçok açıdan özel ihtiyaçlarını gündeme getirmektedir. Bu ihtiyaçların karşılanması, gerek bireysel gerekse toplumsal anlamda, geleceğin yeniden yapılandırılması açısından yaşamsaldır. Buna karşın, dünya üzerindeki çocukların önemli bir bölümü yeterli bir yaşam standardına kavuşamamışlardır. Özellikle ekonomik kalkınma sürecini tamamlayamamış veya gelir dağılımı sorunları yaşayan ülkelerde çocukların destek hizmetlerinden yararlanamadığı bilinen bir durumdur. Sokakta yaşayan

ve/veya çalıştırılan çocuklar kendilerini çevreleyen yoksunluklar ve bozukluklar sonucunda erken yaşlarda çalışmak zorunda kalmakta veya ailelerinden kopmaktadır. Sokakta çalıştırılma ve/ veya yaşama olgusu psiko-sosyal ve ekonomik yapıların ürünüdür. Sokakta çalıştırılmak ve yaşamak çocuğu öylesine derinden etkilemektedirki Henry Mayhew'in de belirttiği gibi, çocuklar tüm çocuksu yönlerini, yani çocukluklarını kaybetmektedir (Cunningham, 1995: 146).

Türkiye'de sokakta yaşayan çocukların aileye dönmesi, eğitimini tamamlaması için toplumu bilinçlendirmek amacıyla önemli çalışmalar, projeler sürdürülmektedir. Bunların yeterli olduğu söylenemez, ama iyi gelişmeler olduğunu da belirtmek gerekir.

Sokakta çalışan çocuklar ciklet, su, balon, simit satıp, ayakkabı boyayıp, hamallık, çöp toplayıcılığı, çiçek satıcılığı yapmakta, sık sık iş değiştirmektedirler. Bu çocuklar uzun sürelerle çalışmakta, bir bölümü asgari ücretin üstünde de olsa genellikle az para kazanmakta, yetersiz beslenmekte, ağır yük taşımakta, çeşitli kazalara uğramaktadırlar. Ayrıca çalıştıkları ve buldukları ortamlar çocuklar için tehlikeli olabilmektedir. Çocuklar, fiziksel ve cinsel istismara açık ortam ve koşullarda çalışmaktadırlar. Sokakta çalışan çocuklar zabıta ve polislerle sık sık karşı karşıya gelmekte, çeşitli kişilerden fena muamele görmekte, sokak çetelerine girmekte, zararlı maddelere alışabilmektedir. Sokakların tehlikeli ortamlarında çalışan çocuklar sıklıkla okulu terk etmek zorunda kalmakta, aileleriyle sorunları arttığında evden kaçmakta, zamanlarının büyük bir bölümünü sokakta geçirmektedirler. Ailesi ve okuluyla ilişkisi kesilerek sokak çocuğu olmaya aday önemli sayıda çalışan çocuğun olduğunu, bu alanda yapılan bazı araştırmalar ortaya koymuştur (Karabulut, 1996: 18: Aktaran, Keskinılıç Kara, 2011: 8).

UNICEF Sağlık teşvik birimi, tüm dünyandan gelen raporlarda, sokak çocuklarının karşı karşıya oldukları temel bedensel hastalıkları derleyerek bir liste çıkarmış ve öksürük, bronşit, tüberküloz gibi solunum sorunları; cilt enfeksiyonları, sokak kavgalarından, kazalardan ve günlük başka tehlikelerden kaynaklanan yaralanmalar; mide ve bağırsak parazitleri; mide bulantısı, ishal ve

öteki mide sorunları; diş çürükleri; HIV/AIDS dâhil cinsel yolla bulaşan hastalıklar; göz enfeksiyonları, konjonktivite (Coonnolly, 1994: Aktaran: Ennew, 1994: 104) olarak sıralamıştır.

Sokakta çalışan çocuklar, çocuk emeğinin farklı bir grubunu oluşturmaktadırlar. Sokakta çalışan çocukların çalışma mekânlarının ve çalışma biçimlerinin kurumsal bir yapı arz etmemesi gibi nedenlerle diğer çalışan çocuk gruplarından ayrılmaktadırlar. Sokakta çalışan çocuklar, ailenin geçim sorumluluğunu sokaklarda veya pazarlarda çalışarak paylaşmak zorunda kalan çocuklardır. Bu çocukların içinde buldukları aile ortamı, onlar için kültürel faaliyet ve günlük yaşam mekânları olmaktan çıkmıştır. Çünkü normal bir birey için günlük faaliyetlerin gerçekleştirildiği gündüz saatlerinde, bu çocuklar çalışmak için sokaklarda bulunmaktadırlar. Bu sebeple de, sokak, bu çocuklar için günlük faaliyetin gerçekleştiği en önemli mekân halini almıştır. Sokakta çalışan çocuklar, sokağı bu kadar yoğun olarak kullanmalarına rağmen, akşam evlerine dönmektedirler. Diğer bir deyişle bu çocuklar için, yaşadıkları evler; oyun, kültürel faaliyet ve günlük yaşam mekânları olmaktan çıkmıştır (Akyüz, 2000: 518–519; Ennew, 2003: 15; Aktaran: Bilgin, 2009: 233)

Çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin bir türü olarak kabul edilen sokakta çalışan çocuklar sorunu, giderek ülkemizin önemli bir problemi haline gelmektedir. Bu sebeple sosyoloji disiplinin de ciddi bir toplumsal sorun olarak algılanan bu olguya ilgisiz kalması beklenemez. Çünkü sosyal problemler, sosyolojinin önemli ilgi alanlarından birini teşkil etmektedir. Sosyolojinin, sosyal problemlerle olan ilişkisi de çok eskilere dayanmaktadır. Bir anlamda sosyal problemler, sosyolojinin ortaya çıkış gerekçesini oluşturmuştur. Comte, Marx, Durkheim ve Spencer gibi önde gelen düşünürlerin; kendi yaşadıkları dönemlerde toplumsal değişmelerle birlikte anılmaya başlanan devrim, endüstrileşme, kentleşme, sosyal hareketlilik gibi gelişmelerin toplumsal yaşamda yarattığı sorunlar üzerinde odaklaştıkları görülmektedir. “Sosyal düzenin” nasıl sağlanacağı ve değişmelerin ne tür sorunlar yarattığı/yaratacağı hususu, bu dönemin önde gelen ilgi konularından birini oluşturmaktadır (Kızmaz, 2002: 16-17).

1.8. İÇ SAVAŞLAR VE ÇATIŞMALARLA ARTAN YOKSULLUK VE ÇOCUK İŞÇİLİĞİ

Dünyanın birçok bölgesinde ve özellikle Afrika ülkelerinde süregelen silahlı çatışma ve sivil savaşların en büyük kurbanı çocuklardır. Savaşların toplum ve birey üzerinde bıraktığı yıkıcı etkilerin başında yoksulluk ve çocuk işçiliği gelmektedir. 1990'lı yıllarda Afrika ülkelerinde 118 iç savaş yaşanmış olup yaralanma, ölüm ve askeri cezalandırmalara tanık olunmuştur. Bu süreç sonunda göç etmek zorunda kalan 35 milyon mültecinin % 80'ini çocuklar ve kadınlar oluşturmuştur. Yaşanan şiddet olaylarından en çok etkilenenler çocuklar ve kadınlardır.

Somali'de hükümetin düşürülmesinden sonra binlerce çocuğun silahlı olarak savaşa katıldığı tahmin edilmektedir. Sudanda 17. 000 çocuğun silahlı örgütlere katıldığı tahmin edilmektedir. Geliştirilen projeler, terhisler ve reentegrasyon süreçleri çocuk savaşçıların varlığını teyit etmektedir. Liberya'da ise 15. 000 çocuğun iç savaşa katıldığı tahmin edilmektedir. Sierra Leone'da çocuklar, savaşan silahlı kuvvetlerin neredeyse %37' sini oluşturmuştur. Savaşlarda 12. 000 kız çocuğunun temizlikçi, asker, aşçı olarak savaşa katıldığı yaklaşık 64. 000 kız çocuğunun yalnızca isyancılar tarafından değil, aynı zamanda silahlı kuvvetler mensupları tarafından da cinsel istismara maruz kaldıkları tahmin edilmektedir. Bu insanlık dışı davranışlar çeşitli fiziksel ve zihinsel sorunların yanı sıra sosyal dengesizliklere de yol açmaktadır. Çocukların savaş amacıyla kaçırılması, özellikle kız çocuklarının cinsel istismar amacıyla kaçırılması, HIV/AIDS ve cinsel yolla bulaşan diğer çeşitli hastalıkların artmasına neden oldu. Örneğin 18 yaşından küçük yaklaşık olarak 28. 000 ila 30. 000 (yarısı 13-14 yaş civarında olan) kız çocuğu Güney Afrika'da fuhuş içindedir. Bu çocuklar aileleri tarafından terk edilmiş veya kaçırılmış çocuklardır. Ruanda'da, soykırım sırasında, yarım milyon kız çocuğu ve kadın kaçırıldı. Yüzde 67'si HIV/AIDS virüsü ile enfekte oldular. Dünyada seropozitif çocukların % 80'i yetimdir ve

ebeveynleri HİV/AİDS virüsü ile bulaşan hastalıklardan yaşamlarını kaybetmişlerdir. Bu çocuklar sahra altı (subsarian) Afrika'da yaşamaktadırlar³.

Güney Sudan'da yaşayan halklar arasında çeşitli toplumsal çatışmalar artmıştır. Özellikle Jonglei eyaletinde binlerce insan yerinden edildi ve siviller dâhil çok sayıda insan öldürüldü ve yaralandı. İnsani yardım örgütlerinin yardım etkinlikleri, ülkedeki zor çalışma koşullarınca, bir yandan güvenlik yetersizliğinden, bir yandan da sık sık çatışmanın tarafları veya çetelerin hedefi oldukları için engellenmiştir. Bu durum Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde, Çad'da ve Somali'de de yaşanmıştır. Sivil nüfusu korumakla görevli Birleşmiş Milletler ve diğer barış güçleri, bu dört ülkede de saldırıya uğramıştır. Burundi'de bir "Hakikat ve Yeniden Yapılanma Komisyonu" kurulmuştur. Burundi adalet sistemi içinde Burundi'nin şiddet dolu tarihini araştırmak ve soykırım, savaş suçları ve insanlığa karşı suçları soruşturmak için önemli çabalar geliştirilmiş, ancak özel bir mahkeme kurulması yönünde çok az ilerleme sağlanmıştır (Uluslararası Af Örgütü, 2010: 3).

Savaş, insan kaynaklarını yok eden buna karşılık yol açtığı sorunlar nedeniyle sosyal hizmete olan gereksinimi büyük ölçüde arttıran bir olgudur. Toplumun bütün kesimleri bu olgunun sonuçlarını ölüm, yaralanma, sakatlık, yoksulluk, işsizlik, göç vb. gelişmelerle paylaşırken hiç kuşkusuz sosyal hizmetin geleneksel müracaatçı grupları (çocuklar, yaşlılar, kadınlar, özürülüler vb.) bu olgudan daha büyük boyutlarda etkilenirler. Bir meslek olarak sosyal hizmete ve onun işlevsellik kazandığı hizmet örgütlerine olan gereksinme nicelik ve nitelikçe artarken öte yandan toplumların bu alanlara ayırdıkları kaynaklarda önemli ölçüde azalma yaşanır. Bu durum ciddi bir ikilemi yaratırken ortaya çıkan boşluk uluslararası dayanışma ile doldurulmaya çalışılır. Bu dayanışma işlevi Kızılhaç, Kızılay benzeri kuruluşlarca yerine getirilmeye çalışılsa da yeterliliği tartışmalıdır. Birleşmiş Milletler başta olmak üzere uluslararası örgütlenmelerin bu konularda daha etkin roller üstlenmesi ve bu arada ulusal ve uluslararası

³ http://www.unicef.org/wcaro/WCARO_Bissau_Pub_AbuseSexualExploitChildren-pt.pdf pdferişim: 02.03.2014

nitelikteki sivil toplum kuruluşlarının da dayanışma ağı içinde rol üstlenmeleri kaçınılmazdır (Karataş, 1999).

Çocuklar silahlandırıldığında çocuğun en temel ve vazgeçilmez hakkı olan bireysel yaşam hakkı ve aile yaşamı zarar görmektedir. Çünkü savaş veya çatışmalarda çocukların bu en temel haklarına saygı duyulmamaktadır. Savaş ve çatışmalar yüzünden çocuklar ve aileleri, saldırılardan kaçmak ve daha güvenli alanlara gitmek için evlerini, yaşam alanlarını, dost ve akrabalarını terk etmek zorunda kalmaktadırlar. Dünya'da 1990'lı yıllarda gerçekleşen silahlı çatışmalar ve insan hakları ihlalleri nedeniyle 20 milyon çocuk evlerini terk etmek zorunda kalmış, 300. 000 çocuk asker olarak kullanılmış ve 2 milyondan fazla çocuk da silahlı çatışmalar sonucu öldürülmüştür (Graça: 2001: 1-2: Aktaran: Bilgin, 2009: 140).

Ülke içi çatışmalar, gelişmekte olan ülkelerde kısır döngüye neden olmaktadır. Bu ülkelerde yoksulluk, umutsuzluk, korku ve mevcut kaynaklar için amansız mücadele, çatışmaları körüklemektedir. Çatışmalar ise yoksulluğu, umutsuzluğu ve korkuyu daha da derinleştirmektedir. Son 15 yılda Dünya'nın en yoksul 20 ülkesinin 16'sında, şiddetli iç çatışmalar veya savaşlar yaşanmıştır. Genel olarak ülke içi çatışmalar, ekonomik ve sosyal gelişmelere engel olmakta, yoksulluğun bir kuşaktan diğer kuşaklara sürüp gitmesine neden olmaktadır (UNICEF, 2004: 40). Bununla beraber çatışmalar sonucu meydana gelen vahşet ve sivil ölümler, öfke ve kinin kalıcılaşmasına, çatışan halklar arasında derin yaralar açılmasına ve bitmez tükenmez düşmanlıklara yol açmaktadır (Sunal, 2009: 4: Aktaran: Bilgin, 2009: 141).

Çocukların savaş ortamında yaşamaları nedeniyle karşı karşıya oldukları birçok sorun vardır. İç çatışmalar süresince siyasi partilerce istismar edilen çocuklar, öldürülmekte, tutuklanmakta; çocuk işçi olarak kullanılmakta, kuşatma ve savaş nedeniyle sağlık sorunları yaşamakta, okullarda şiddet görmekte, evsiz kalmaktadırlar. Özellikle savaş yüzünden göç etmek zorunda kalan çocuklar, çok yönlü travma yaşamaktadırlar (Snoubar, 2010: 13-16).

UNICEF, bundan 9 yıl önce Dünyada Çocukların Durumu konulu 1996 tarihli raporunda, on maddelik savaş karşıtı bir gündeme yer vermişti. Çocukların savaş sırasında karşılaştıkları korkunç durumun, yalnızca çocukların esenliğini gözeten normal insani duyarlılık açısından değil, sorumlu mevkilerde olanların inandıklarını ve üstlenmiş olduklarını ilan ettikleri sorumluluklar açısından da kabul edilemez olduğu gerçeğinde hareket eden UNICEF, çatışma ortamlarındaki çocukların hakları üzerinde ısrar eden bir dizi görev belirlemiştir. Bu görevlerin 1996 yılında bu yana olduğu gibi bugün de ve bugünden sonra da yerine getirilmesi önem taşımaktadır. Örneğin 1999 yılında ILO'nun 174 üyesi tarafından oybirliğiyle benimsenen "Çocuk İşliğinin En Kötü Biçimlerinin Önlenmesi Sözleşmesi" ile somut bir adım atılmış ve çocukların silahlı çatışmalarda kullanılmak üzere, zorla silah altına alınmaları, çocuk işçiliğinin bir türü olarak tanımlanmıştır (UNICEF 2005: 47).

1.9. GİNE BİSSAU'DA ÇOCUKLAR

Sokaklarda çalışan çocuk işçiler, günümüzde uluslararası toplum için büyük bir endişe kaynağıdır. Gineli çocuklar çok zor şartlarda yaşamaktadırlar; günün ilk saatlerinde uyanıp kırsal kesimde tarımda, kentlerde pazarda, ev işlerinde, ulaşımda çalışmaktadırlar. Genelde kayıt dışı sektörlerde ayakkabı boyacısı, seyyar meyve-sebze satıcısı olarak çalışmak zorundadırlar. Bunların çoğu yetim çocuklarıdır ve yalnızdır.

Genellikle kız çocuklarına yaptırılan ev işleri, yerel geleneklerin bir parçasıdır. Özellikle ailesinden ayrılmış çocuklar, iş yapmaları karşılığı "korumaya" alınırlar. Evini geçindiremeyen anne - babalar, çocuklarını, akrabalarının evine gönderirler ve akrabalar da çocukların çalışmasını isterler. Afrika'nın diğer yerlerinde olduğu gibi, ihtiyacı olan çocuklara sağlanan koruma ve destek ile sömürü arasındaki ince çizgi belirgin değildir. Bunun yanında, var olan siyasi ve askeri dengesizlik ortamı, birçok çocuğun, özellikle Müslüman çocukların alt bölgelere, örneğin Kuran eğitimi için Senegal, Gine-Konakri ve Gambiya'ya gönderilmesine sebep olur. Tüm bunlar sosyal sorunların kötüleşmesine ve

çocuk ticaretinin yaygınlaşmasına sebep olur. Bu bağlamda Gine-Bissau'nun alt bölge ülkeleriyle, özellikle Senegal ve Gine-Konakri ile Mali ve Gabú İmparatorluklarından gelen tarihi ve kültürel ilişkileri göz önünde bulundurulduğunda, güncel "talibismo" (hareket halindeki çocuklar) olgusuna yanıtlar bulunabilir. Şehir merkezinde olduğu gibi köylerde de saatlerce dışarıda meyve, sebze satarlar. Sokaklarda, marketlerde, restoranlarda ve pazarlarda sabahtan akşama kadar çalıştırılırlar (Human Rights Watch, 2010: 9).

"Gine-Bissau'da Çocuk İşçiler Ulusal Anketi" final raporu Gine-Bissau'da çocuk işçiliği hakkında ulusal düzeyde veri sağlar. Veriler gösteriyor ki 5-17 yaş arası çocuklar nüfusun % 57' sini, yani yarısından fazlasını oluşturuyor ve bunların % 28'i 14-17 yaş arasında bulunuyor. Beş-on yedi yaş arası çocukların % 53, 4'ü kırsal kesimde, % 46, 6'sı kentlerde yaşıyor. Kentlerde yaşayan çocukların % 51, 3'ü kız ve % 48, 7'si erkektir. Kırsal kesimde ise çocukların % 53, 1'i erkek ve % 46, 9'u kızdır. Bu veriler ulusal düzeydedir. Beş-on yedi yaş arası çocukların % 39'u yani her 3 çocuktan birinden fazlası çalışmaktadır. Bu oran erkekler çocuklar arasında % 40, 7'dir ve erkek çocukların % 37, 6'sı ekonomik olarak istihdam edilmiştir. Yerleşim yerine dayalı analiz gösteriyor ki kırsal kesimdeki çocuk işçilerin oranı kentlerde yaşayanların oranının neredeyse üç katı, % 58'e % 21. Çocukların % 96, 8'i tarım, ormancılık ve balıkçılık sektöründe çalışmaktadır. Bunu, çocukların % 3, 7'sini istihdam eden ticaret, ulaşım sektörleri izlemektedir. İnşaat sektörü % 1, 7 ile son sıradadır. Ekonomik olarak aktif olan 5-17 yaş arası çocukların % 85, 1'i ücretsiz aile işçisidir. Yüzde 10, 7'si kendileri için çalışan ve işvereni olmayan çocuklardır. Yüzde 1. 9'u ise sürekli ve süresiz çalışanlardır. Ailelerin geçiminde çocuklar kilit rol oynar (% 71, 1). Köylerde zor, kapasiteleri dışında işler yaparlar ve güçleri yetmediği işleri yapmak zorunda kalırlar. Okula bile gitmeyenler vardır. Yemek yapma, ev işleriyle uğraşma, temizlik yapma vb. işler nedeniyle aynı yaştaki arkadaşları gibi oynamak için vakit bulamazlar. Beş-on yedi yaş arası çocukların çalışma oranları bölgelere göre şöyledir: Cacheu (% 60, 7), Bafata (% 54, 3) Oio (% 48, 6), Gabu (% 46, 3), ardından Quinara bölgesinde (% 64, 2), daha düşük oranlarda ise Biombo (%3, 4) ve Bissau'da (% 3, 9) bulgulanmıştır.

2004-2010 yılları arasına dair verilere göre çocukların sadece %67'si ilkokula gider; fakat ortaokulda bu oran %24' e düşer. Okul bırakma oranının kız çocuklarında erkek çocuklardan daha fazla olduğu görülmüştür. Özellikle kaju toplama zamanı gelince çocukların neredeyse % 40'ı okulu terk eder. 2006 yılında çocukların ancak % 48'i ilkokulunu tamamlayabildi. Kızlardaki okul bırakma sebebi çoğu zaman erken evlilik, çalışmak ve üstlendikleri sorumluluklardır⁴. 2010 yılında yayımlanan Portekizce Konuşulan Ülkeler Topluluğu (CPLP) üyeleri tarafından yayınlanan araştırma raporunda belirtilen veriler göstermektedir ki Gine'de çocukların yarıdan fazlası (% 57), kırsal alanlarda daha fazlası (% 65) çocuk işçi olarak çalışmaktadır. UNICEF'e göre, Gine'de, her ay, yaklaşık 200 çocuk kaçırılmaktadır. Çocuk işçiliği durumlarının çoğu, kız ve erkek çocuklar arasında 5-14 yaş arasında aileye destek olmak için ağırlıklı olarak; tarımsal faaliyetler, ev işleri ve diğer enformel sektörlerde görülmektedir. Makao Platformu tarafından yapılan analiz verilerine göre; çocuklar yalnızca ailesi için para kazanmakta, okula hiç gitmemekte, meyve-sebze, küçük maliyetli nesnelere satmak kaydıyla saatlerce sokakta kalmaktadır. Çocukların çoğunluğunu erkekler oluşturmaktadır. Gine toplumunda sömürünün başka bir formu olan alışılmış ve çok yaygın olan kölelik söz konusudur (<http://www.plataformamacau.com>).

Gine-Bissau 2014 yılında yapılan bir araştırmaya göre ulusal düzeyde 5-17 yaş arası çocukların %57'si çocuk işçidir. Kırsal bölgelerde yaşayan çocukların % 65'i, kent merkezlerindeki çocukların % 45'i çocuk işçiliği yapmaktadır. Bu durum çocukların eğitimine engel olduğu gibi zihinsel ve fiziksel sağlıklarına, manevi, ahlaki ve sosyal gelişimlerine de zarar vermektedir. Gine-Bissau'nun küçük kasabalarının etrafındaki çeşitli noktalarda, çocukları çalışırken, dilenirken görmek mümkündür. Aileleri de bu durumdan haberdar olup onları izlemektedir. Çocuklar sabahları erkenden aileleri tarafından kaldırılmakta bir köle gibi çalıştırılmaktadırlar.

⁴ [http://www.stat-guineebissau.com/publicacao/Relatorio%20final Trabalho Infantil 23-06-2015.pdf](http://www.stat-guineebissau.com/publicacao/Relatorio%20final%20Trabalho%20Infantil%2023-06-2015.pdf)Erişim27. 02. 2015

Bu araştırma, Gine-Bissau'da 9-17 yaşları arasında meyve-sebze satan, evde çalışan, tarım sektöründe çalışan, ayakkabı boyayan ve okula gidemeyen çocuklar üzerinedir. Gine-Bissau'da en önemli sosyal sorunlardan biri "sokakta çalışan çocuklar" olgusudur. Bütün dünyada büyük kentlerin en baş ağrıtıcı sorunlarından biri olan sokakta çalışan/yaşayan çocuklar Gine-Bissau'da da karşımıza çıkmaktadır.

1.10. GİNE BİSSAU'DA ÇOCUKLARIN HAKLARI

Gine-Bissau, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesini 1990 yılında, yürürlüğe girişinden yaklaşık altı ay sonra imzalamıştır. Bu şu anlama gelmektedir: çocuk hakları resmi olarak yaklaşık yirmi altı yıldır ülkenin gündemindedir. Bu süre çocuk hakları ile ilgili adımlar atmak için kısa bir süre olarak gözüke de Gine-Bissau'da çocuk haklarının yaygınlaşmasında sivil toplum örgütleri önemli bir rol oynamıştır.

Gine-Bissau Anayasası, çocuk emeğini yasaklayan herhangi bir özel madde (hüküm) içermemektedir. Bununla birlikte, Gine-Bissau Cumhuriyeti Anayasasının 29. maddesi, temel haklarla ilgili bütün maddelerin, İnsan Hakları Evrensel Bildirisine uygun olarak değerlendirilmesi ve güçlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu madde şunu ifade etmektedir: İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, Gine-Bissau mevzuatı tarafından kabul edilip benimsenmektedir. Şunu da belirtmekte fayda vardır: bu uluslararası yasal düzenleme ile çocuk işçiliği yasaklanmaktadır (<http://www.stf.jus.br>).

İnsan hakları açısından, dünyada çocuk emeği bir hak ihlali olarak kabul edilir. Bundan dolayı çocukların haklarını ve refahını savunan uluslararası toplum, çeşitli uluslararası sözleşmeler kabul etmiştir: Birleşmiş Milletlerin Çocuk Hakları Sözleşmesi, ILO'nun 29 nolu Zorla Çalıştırma Sözleşmesi, 182 nolu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması Sözleşmesi ve 138 nolu Asgari Yaş Sözleşmesi 5 Mart 2009 tarihinde Guinee Bissau tarafından onaylanmıştır. Bunlara ilave olarak Guinee Bissau ile Senegal, Guinne Konakry ve Mali CEDEAO'da çocuk kaçakçılığı ile mücadele için çok taraflı sözleşmeler imzalanmıştır. Guinee Bissau CPLP üyesi ülkelerin eylem planına katılmıştır.

ILO'nun 29 nolu Zorla Çalıştırma Sözleşmesi 33 maddeden oluşmakta ve esasa ilişkin 25 maddesinde özet olarak kişilerin ceza tehdidi altında ya da kendi iradeleri dışında çalıştırılmalarına önemli sınırlar ve yasaklamalar getirilmektedir.

182 nolu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması Sözleşmesi ile çocukların sağlık, güvenlik veya ahlaki gelişimleri açısından zararlı olan işlere ilişkin bir kapsam geliştirilerek bu kapsamdaki işlerde çocukların çalıştırılması yasaklanmıştır.

138 nolu Agari Yaş Sözleşmesi ile ise asgari yaş sınırının, zorunlu öğrenim yaşının bittiği yaşın altında ve her halükarda 15 yaşın altında olmayacağı kararlaştırılmıştır.

Gine Bissau'da yürürlükte olan ulusal Genel İş Kanununda "menores" denilen çocuk işçiliği ile ilgili maddeler bulunmaktadır. Bu Genel İş Kanununun, 146 ile 154. maddelerinde çalışma yasakları düzenlenmiştir. Ulusal mevzuatta tanımlanmış koşullar dışında çocuk işçiliği yasaklanmıştır. Ulusal Genel İş Kanununun 146. maddesi ile 14 yaş ve daha düşük yaşlardaki çocukların çalıştırılması çocuk işçiliği olarak kabul edilmektedir. Başka bir deyişle, 14 yaşın üzerindeki çocuklar ile iş sözleşmesi imzalanabilir, fakat ilişki sıkı düzenleyici kurallara tabidir. Buna ek olarak, mevcut yasa tasarısında 138 nolu sözleşmeye uygunluk açısından işe girişte asgari kabul yaşı 14'den 16'ya yükseltmek istenmektedir.

Çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerine gelince, Gine kanun koyucuları, tehlikeli kabul edilen işlerde 18 yaşından küçüklerin istihdam edilmesini yasaklamışlardır. Tüm ağır işler, tehlikeli koşullarda yapılan çalışmalar ve yeraltı işleri tehlikeli işler olarak düşünülmektedir. Gine Bissau'da, tehlikeli işler yeterince düzenlenmiş değildir; fakat bu eksiklik tehlikeli işler listesinin benimsenmesi için yapılacak yasal düzenlemelerle azaltılabilir. Dolayısıyla, Gine-Bissau'da iş mevzuatının 138 ve 182 nolu ILO sözleşmeleri ile benimsenen hakların birçoğunu, işe kabul edilmek için asgari yaş ve 18 yaşın altındaki kişiler için yasaklanan işler gibi unsurları genel olarak kapsadığını

söyleyebiliriz. Ulusal mevzuata göre, eğer 14 yaşını tamamlamış bir çocuk zorunlu olan okul sistemine devam etmiyorsa, okula devam etmemesine neden olan eksiklik kanıtlanmadığı sürece çalıştırılması yasaktır. Kabul edilebilecek nedenlerden biri çocuğun ikamet alanında öğretim kurumunun bulunmamasıdır.

Yasa koyucular, işverenlere, kendi şirketlerinde çalışan küçük işçileri denetleme yükümlülüğü getirmiştir. Bu çalışma hali küçüklerin istihdamını düzenleyen 150. madde içinde kabul edilen koşulları kapsamaktadır. Bu işverenlere normal fiziksel ve psikolojik gelişimini sağlamak amacıyla yaşına uygun çalışma koşullarında şirket veya çalışan çocuk için düzenlemeler yapmak zorunluluğu uygulanır. Gece çalışmaları çocuklar için yasaktır; fakat belirli koşullar altında 16 yaşın üzerindeki gece çalışma izni verilebilir. Yasa koyucular, küçük çalışanlar için daha etkili vergilendirme sistemi sağlamak amacıyla, 154. madde ile bütün şirketlerin hizmetinin tanımlanması ve küçüklerin yaşını içeren bir kayıt defteri tutulması şartını getirerek; müfettişlerin denetim faaliyetlerini kolaylaştırmaya çalışmıştır. Bu standartların herhangi bir şekilde ihlal edilmesi halinde, şirket veya işverenlere yaptırımlar uygulanmaktadır (<http://docplayer.com.br>).

Bu çerçevede Gine-Bissau'da çocukların haklarını korumak adına önemli adımların atıldığı; ancak hak ihlallerini önlemek ve denetlemek amacıyla yeterli tedbirin henüz alınmamış olduğu, bu anlamda çocukların okula devamlılığını sağlayacak her türlü yatırımın desteklenmesi gerektiği düşünülmektedir.

1.11. GİNE BİSSAU'DA ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN GENEL DURUMU

Gine devletinin sosyal koruma alanındaki pasif tutumuna karşın, sivil toplum ve inanç sektörü toplum içinde önemli illevler yerine getirmektedir. Şiddetin ve sömürünün önlenmesi için kiliseler ve sosyal yardım dernekleri çalışmalar yapmaktadırlar. Gine-Bissau Hükümeti, topluma yönelik tehlikenin farkındadır ve uluslararası kuruluşların, sivil toplum örgütlerinin, sivil toplumun ve diğer kurumların yardımlarıyla bu tehlikeyi yok etmeyi amaçlamaktadır. Sorunun başlangıcından beri İşçi Genel Müdürlüğü, İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurumu ve Hükümet, Gine-Bissau sokaklarındaki çocuk işçiliği sorunuyla mücadele sürecini yakından takip etmektedir. Veriler şunu göstermektedir; ülke genelinde

çocukların % 57'si 5 ila 11 yaş aralığında bulunan çocuklardan; % 28'i ise 14-17 yaş aralığındaki çocuklardan oluşmaktadır. Yurt genelinde; 5-17 yaş aralığındaki çocukların % 53, 4'ü köyde (kırsalda) yaşamakta, % 46, 6'sı ise kentte yaşamaktadır. Kentte yaşayan kız-erkek oranına bakıldığında ise; çocukların %51, 3'ünü kızların %48, 7'sini erkeklerin oluşturduğu gözlenmektedir. Buna karşılık, kırsal alanlardaki erkek oranı % 53, 1 iken kızların oranı ise % 46, 9'dur. Çocuklar tarafından yürütülen işlere bakıldığında ise görünüm şu şekildedir: Gine Bissau'da 5-17 yaş aralığındaki çocukların % 39'u çalışmaktadır. Cinsiyet olarak; erkek çocuk çalışma oranı % 40, 4; kızların çalışma oranı ise % 37, 6'dır. Ayrıca 5-17 yaş aralığındaki çocukların % 40, 7'sinin son 12 ayda çalışmak için işlere başvurduğu ilgili raporlardan görülmektedir. Bu oran % 39' a oldukça yakındır. Yerleşim yerlerine göre yapılan analizler, kırsal alanlarda yaşayan çocuk işçi sayısının, kentte yaşayan çocuk işçi sayısının 3 katı olduğunu göstermektedir (% 58-% 21). Ekonomik sektör açısından bakıldığında, çocuk işçilerin % 96, 8'inin birincil sektörde (tarım, ormancılık, balıkçılık) ; % 2, 7'sinin ise ticaret, ulaştırma veya hizmet sektöründe çalıştığı görülmektedir. İnşaat sektöründe çalışan çocuk işçi oranı % 1, 7'dir. 5-17 yaş aralığındaki çocuk işçilerin % 85, 1'ini ücretsiz aile işçileri; % 10, 7'sini serbest meslek çalışanları, % 1, 9'unu ise süresi belli olmayan işlerde çalışanlar oluşturmaktadır. Çocukların % 71, 1'i aile çiftliklerinde çalışmaktadır. Çocuk işçilerin eğitim durumlarıyla ilgili olarak; 5-17 yaş aralığındaki çocukların % 69, 6'sı okula devam ettiği görülmektedir ([http://www. stat-guinebissau](http://www.stat-guinebissau)).

1.12. GİNE BİSSAU'DA ÇOCUKLARIN ÇALIŞMASINA NEDEN OLAN FAKTÖRLER

Çocukları çalışmaya iten çeşitli nedenler bulunmaktadır. Çocuklar çevresel faktörler yüzünden çalışma yaşamına sürüklenmektedirler. Yörükoğlu bu durumu "kendi isteğiyle çalışan yoktur" diye ifade etmektedir (Yörükoğlu, 2000: 220: Aktaran; Erbay, 2010: 211).

Gine Bissau'da çocuk işçiliğine birçok faktör yol açmaktadır. Bu faktörlerin başında ülkenin genel ekonomik durumuna bağlı yoksulluk, çatışma ve işsizlik, kültürel değerler ve ucuz işgücü gelmektedir. Bu faktörlerin çocuk işçiliğini nasıl

etkilediği açıklanacaktır. Çocuk işçiliğine en çok yoksulluk, yani ebeveynlerin düşük geliri etkilidir.

Son yıllarda giderek daha çok dillendirilen “çocuk yoksulluğu” kavramına da değinmekte fayda bulunmaktadır. Çocuk yoksulluğu, bazı yazarlara göre, çocukların geliri olmaması nedeniyle “yoksul” olarak kabul edilmeseler de çoğunlukla onları yetiştiren yetişkinlerin yoksulluğunun bir ürünüdür. Ailelerin yoksulluğu, yaşama, zihinsel ve bedensel gelişme açısından çocukların ihtiyaçlarının karşılanamamasının yanı sıra, çocukların sömürülmesine, istismarına, şiddet ve ayrımcılığa uğramasına neden olur (Durgun, 2011: 145: Aktaran: Kulaksız, 2014: 98).

1.2.1 Yoksulluk

Yoksulluğun nasıl tanımlanması gerektiği öteden beri bir tartışma konusu olmakla beraber, genelde yoksulluğu iki boyutta ifade etmek mümkündür: Mutlak yoksulluk, görelî yoksulluk. Mutlak yoksulluk, bir insanın yaşamını minimum seviyede sürdürebilmesi, yani biyolojik olarak kendini yaşatabilmesi için gerekli kalori ve diğer besin bileşenlerini sağlayacak beslenme düzeyine göre belirlenmektedir. Bu temel ihtiyaçları karşılamaktan yoksun aynî ve nakdî geliri olanlar, mutlak yoksul olarak tanımlanmaktadır. Görelî yoksulluk, kişinin bir toplumsal varlık olmasından hareket etmekte ve bir kişinin biyolojik olarak değil, toplumsal olarak kendini üretebilmesi için gerekli tüketim ve yaşam biçimi düzeyinin saptanmasını önermektedir. Bu durumda, belli bir toplumda kabul edilebilir en aşığı tüketim düzeyinin altında geliri olanlar, görelî yoksul olarak tanımlanır.⁵

Yoksulluğun öncelikle çocukları etkilediği bilinmektedir. Yoksulluğun neden olduğu açlık, dengesiz ve yetersiz beslenme koşulları ve hastalıklar, çocukları

---

⁵<http://www.dersnotlari.net/arastirmayazilari/yoksulluk.htm>Erişim: 07. 04. 2015.

daha da savunmasız yapmaktadır. Yoksulluk bir aileye ulaştığında, bundan en çok zarar gören kişi yaşam, büyüme ve gelişme hakları riske atılan, o ailenin en küçük bireyleridir. Sonuç olarak yoksulluk açısından kadınlar ve çocuklar daha dezavantajlı konumdadır (Karataş, 2003).

Düşük ücretlerin yol açtığı yoksulluk nedeniyle çocuklarını geçindiremeyen yetişkinlerin, çocuklarını çalıştırdıkları kabul edilmiştir. Bir başka deyişle, yoksulluğun çocuk işçiliğine yol açtığı düşünülmüştür. Bununla birlikte, çalışan çocukların okula devam oranlarının düşük olmasının da insani sermayelerini geliştirerek vasıf kazanmalarına engel teşkil ettiği ve bu durumun da bir 'yoksulluk tuzağı' yarattığı belirtilmiştir (Sunal, 2011)

Bu anlamda yoksulluk, ebevyenlerin verili sosyal ve ekonomik koşulları, çocuğun yaşamını iradesi dışında şekillendiren bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Çocuklar erken yaşlarda, neden bu işi yapmalarının gerektiğini dahi bilmeden kendilerini sokakta ya da farklı bir noktada çalışırken bulmaktadırlar. Çünkü hayatın zorluklarını ve yoksulluğu göğüslemek küçücük bedenlerine miras kalmıştır.

1.2.2 İşsizlik

Sanayi Devrimi, emeği karşılığında düşük ücretler alan insan yığınları yaratmıştır. Gine-Bissau'da işsizliğe neden olan faktörler az gelişmiş bir ülke olmasına da neden olan siyasi kararsızlık ve askeri darbe ile gelişmiştir. Sonuç olarak kişiler geçimlerini sağlamak üzere para kazanamamışlardır.

Gelişmiş ülkelerde mortgage ev kredilerini veya ev kiralalarını ödeyemeyecek duruma düşüp, kaldıkları evlerden çıkmak zorunda kalan evsiz ve işsiz insanların sayısı da artmaktadır. İşsizlik insanların üzerinde önemli bir psikolojik baskı da yaratmaktadır. Bu, kişileri bunalıma götüren, ruhsal rahatsızlık yaratan bir durumdur. Ayrıca işsizliğin yüksek olduğu dönemlerde suç oranlarının da yükseldiği gözlenmiştir. Yüksek işsizlik oranına sahip bir ekonomi, sahip olduğu işgücünün önemli bir kısmını kullanamamaktadır. İşsizliğin yükselmesi,

toplumda bencillik ve yabancı düşmanlığına yol açabilir. Az miktardaki iş imkânı nedeniyle, sigorta sistemleri olmadan çalışmak zorunda kalan enformel çalışanlar, çoğu durumda çocuklarının tüm gereksinimlerini kendileri karşılamak zorunda kalmaktadırlar. Artan işsizlikle birlikte gelirleri azalan aileler, çocuklarını da çalıştırmak zorunda kalmaktadırlar. Ayrıca, işletmeler açısından çocuk işgücü çalıştırmak, daha düşük maliyet yarattığı için oldukça cazip hale gelebilmektedir. Çünkü çocuk işçi, esnek işgücüdür ve örgütlü değildir; herhangi bir güvenceleri de yoktur (HotarBasargan/Kümbül; 2002, 153). Yetişkinler, düzenli iş ve gelirden yoksun olduklarında, çocuklarını çalışma hayatına yönlendirebilmektedirler (Tunçcan; 200: 481: Aktaran; Yavuz, 2004 51).

1. 2. 3. Ulusal Mevzuattaki Eksiklikler

ILO'nun 138 nolu sözleşmesi herhangi bir sanayiye dışlamamaktadır; yani sözleşme bütün iktisadi faaliyet kollarına uygulanmaktadır. Gine-Bissau ulusal mevzuatının, genel olarak 138 ve 182 nolu sözleşmeler ile uyumlu ve tutarlı olduğu görülmektedir. Fakat ulusal mevzuat, sözleşmeler tarafından düzenlenen tüm maddeleri kapsamamaktadır. Mesela, 182 sayılı Sözleşmede öngörülen tehlikeli işler listesi henüz ülkede geliştirilmiş bulunmamaktadır. Ulusal metinlerde, çocuk işçiliğinden mağdur olanlara haklarını geri vermek ve bütünleşme sağlamak için hükümet tarafından tanımlanmış herhangi bir standart söz konusu değildir. Çocuk ticaretinin ulusal mevzuattaki yeri, Gine-Bissau'da birkaç yıldır tartışılan konulardandır. 2005 yılından beri bu ticarete karşı bazı eylemler ve mücadeleler başlatılmıştır. Örneğin, İnsan Ticaretine Karşı Mücadele Komisyonu kurulmuş ve çocuklar için hükümet, sivil toplum örgütü temsilcileri, işverenler ve işçiler ve çeşitli paydaşlar biraraya gelmiştir.

İnsan Ticaretine Karşı Kanununun 2011 yılında onayı ile Gine-Bissau, insan ticaretiyle mücadelede önemli bir ilerleme kaydetmiştir. 11/2012 nolu bu kanun ile insan kaçakçılığı suç olarak kabul edilmiş ve bu suçu işleyenlere cezai müeyyideler öngörülmüştür. Taslak Kanunda şu maddeye yer verilmektedir: "İşverenler istihdam ettikleri çocuklarla ilgili bazı bilgileri sağlamak zorundadır.

Bu zorunluluklar, çocukların sömürülmesini önler ve Genel Çalışma Müfettişliği, gerekli gördüğünde, bu çocuklarla ilgili tüm çalışma bilgilerine erişimi sağlar (<http://www.stat-guinebissau.com>).

1. 2. 4. Toplumda Çocuk İşçiliği ile İlgili Bilinçsizlik

Bir toplumu anlamak için yapılacak toplum incelemesinde göz önünde tutulacak değişkenlerden bazıları; demografik ve ekonomik özellikler, işsizlik, ailelerin gelir düzeyleri, oturulan semt ve konut özellikleri, kültür, toplum içindeki iletişim ve etkileşim, toplumda sosyal hizmetlere toplumun katılım eğilimleri, toplumun sosyal hizmet gereksinimlerine karşı geliştirdiği kurumsal olmayan çözüm yolları olarak sıralanabilir (Karataş, 2001).

Toplumların gelişimi ve sürekliliğinin sağlanmasında, bir toplumun çocuğa verdiği değer, gelişmişliği ile doğru orantılıdır. Çocuk, küçültülmüş bir yetişkin modeli değil, kendine özgü zekâ ve kişilik özellikleriyle donanmış bağımsız bir bireydir. Uygur bir toplum, kurallı bir toplumdur. Toplumu düzenleyen kurallardan en önemlisi ve en etkili olanı hukuk kuralları olduğuna göre çocuğun yetişmesi, gelişmesi ve korunması için sadece eğitimsel önlemlerin alınması yetmez. Buna ek olarak toplum içinde bunu düzenleyen hukuk kurallarının da bu çerçeveye dâhil edilmesi gerekir. Bu kuralların insan onuru, saygınlığı ve özgürlüklerine uygun olmasında, çocuğun olduğu kadar toplumun da yararı vardır. Çocuklara yönelik ihmal ve istismar vakalarında artış, endişe vericidir. Çocuk haklarına ilişkin ilk çalışmaların geçmişi uzun yıllara dayansa da Çocuk Hakları Komiteleri tarafından düzenlenen raporlarda, hala sistematik denetim ve şikâyet mekanizmalarının bulunmayışına ek olarak, çocuk haklarına ilişkin kamu bilincinin tam olarak oluşmadığı tespitinde bulunmaktadır. Dolayısıyla çocuk haklarına ilişkin yasal düzenlemelere ek olarak kamuda bilincin oluşturulması için daha fazla çaba harcamak gerekmektedir. Bu çalışmanın ilk bölümünde çocukların sahip oldukları haklar ve hukuken çocuğun korunması için alınmış yasal önlemler çocuk hakları ve çocuk hukuku kavramları ile ele alınmaktadır. İkinci bölümde çocuklar için güvenli ortamlar oluşturulması, ihmal, istismar gibi

aktif ve pasif şiddet davranışlarına karşı korunması için konulmuş yasal çerçeve üzerinde durulmaktadır (Uğurlu ve diğerler, 2014: 1).

1.13. GİNE BİSSAU'DA ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN SORUNLARI VE MARUZ KALDIKLARI RİSKLER

İstismar ve ihmale maruz kalan, Gine'de yalnızca sokakta çalışan çocukları değildir. Afrika kıtası açısından düşünüldüğünde, çocukların hak ihlallerinin yanı sıra kültürel tabanlı ihlallerin de kıta adalarında en çok görülen ihlallerden biri olduğu anlaşılmaktadır. Afrikalı çocuklar, doğumdan itibaren çeşitli ihlallerle karşılaşmaktadırlar. Nitekim bugün, Sahra Afrika bölgesinde doğan beş yaşın altındaki çocuklardan %55'inin doğum kaydı olmadığı tahmin edilmektedir. Onların varlıklarını kanıtlayan hiç bir belge yoktur. Gine Bissau'da kadınların sünneti, Afrika kültüründe en yaygın kadının cinsel haklarının ihlallerinden biridir. Bu olayın bölgesel oranlarına bakıldığında, Batı Afrika'nın en yüksek orana sahip olduğu görülür: Mali % 94 ve Liberya, Burkina Faso %60. AMİC'e göre, Gine-Bissau, kadın sünnetinin % 44 oranında yaşandığı ülkelerden biridir. Sofia Alves ve Filipa Gonçalves (Fundaçao fe e cooperaçao=İnanç ve işbirliği Vakfı) araştırmalarında, kız çocukların genital organın sünnet edilmesi, dilenci çocuklar ve erken evlilik olguları, üzerinde durulmayan ve konuşulmayan konulardır ve bu olgulardan bir tanesinin 'iran' denilen şeytan çocuk olduğunu ifade etmektedir. Bir çocuğun normal çocuklara kıyasla farklı veya değişik fiziksel vücut yapısına sahip olması ile doğaüstü güçlere sahip bir tanrının bir tezahürü olduğuna inanılması 'iran' denilen şeytan çocuk algısını geliştirmiştir. Bu çocuklar aileleri tarafından ağır şekilde ihmal edilmekte, dışlanmakta ve hatta öldürülebilmektedir. Fakat gerçekte çocuğun beyin epilepsisi, doğumsal bozuklukları, beslemede defekt ve konjenital hastalıkları, Trizomi 21 gibi durumları olabilmekte ve bu ihtimaller hiç bilinmeden ya da araştırılmadan çocuklar zulüm görmekte ve öldürülmektedir. Serebralpalsi, epilepsi, kronik yetersiz beslenme ya da Trizomi 21, bunun yanında ikizlerin doğumu sırasında ya da sonrasında yaşanan anomali nedeniyle birinin veya annenin ölmesi ve ikizlerden birinin anormal doğması durumlarında diğerinin şeytan olduğuna

inanılmakta ve ona karşı kötü davranmaya başlanmaktadır. AMIC'ten bir yöneticiye göre, bazı animist dinlerde, cinlerin insan vücuduna girme durumlarında, o kişinin öldürülmesi gerektiğine inanılmaktadır. Bu bir gelenektir ve normal kabul edilir. AMIC, bu konuda çalışan bir kurum olarak, bu gelenekler ne kadar normal görülse de son derece saçma ve zararlı uygulamalar olduğunu ve terkedilmesi gerektiğini savunmaktadır. Yine 13 veya 14 yaşlarındaki kız çocuklarınının 40, 50 ve hatta 60 yaşındaki adamla zorla evlendirilmesi artık günlük bir olgu haline gelmiştir.

Senegal'de de öğrenciler hak ihlallerine ve kötü davranışlara maruz kalmaktadır. Senegal'in büyük şehirlerinde binlerce çocuk ayakkabısız ve yırtılmış elbiselerle dilenerek pirinç, seker, para vs. elde etmek için süpermarketlerde, sokaklarda, benzin istasyonlarında, pazarlarda, bankalarda çaresizce yalvarırlar. Bu çocukların öğrenci oldukları bilinir ve çocuklar kendi Kuran öğretmenleri tarafından yönlendirildikleri dilencilige, öğrenim ücretlerini karşılamak için mecbur olduklarını düşünürler. Bu hocalar onlara zorla ve tehditle günlük belli bir miktar para getirmesi gerektiğini söyler, para getirmeyince acımasızca döverler. Bu çocuklar, sokaklarda bazen trafik kazalarında ölürlar, yağmura ve güneşe maruz kalıp korunmasız halde hastalıklarla karşılaşılırlar. Hastalandıklarında, hocaları nadiren çözüm bulmaya çalışır. Genelde terk edilmiş evlerde yaşarlar ve çocuklardan bazıları dışarda yatmayı tercih eder. Yetersiz beslenirler ve hatta kendi yemeklerini, kendileri bulurlar.

Her yıl yüzlerce çocuk kaçırlır ve bazıları sokaktaki yaşamı yani kendi öğretmeni ve eğitimi için dilenmeyi tercih eder. Ne yazık ki bu hocalar hem çocuklardan hem de çocukların ailelerinden para isterler. ILO bu durumları en kötü çocuk işçiliği olarak kabul eder. Bundan daha kötüsü insan sömürsüdür ve bu kölelik uygulamasına benzerdir (<http://www.dw.com/pt/crian%C3%A7as-ir%C3%A3-um-caso-de-viola%C3%A7%C3%A3o-dos-direitos-infantis-na-guin%C3%A9-bissau/a-18520353>).

Gine-Bissau'da çalışan çocukların sorunları ve maruz kaldıkları (ve kanıksadıkları) riskler kuşkusuz bunlarla sınırlı değildir. Belirtilen sorunlar ve

riskler, çocukların varlığını, beden bütünlüğünü, ruhsal ve fiziksel gelişimini yok sayan, örseleyen ve onda kapanmaz yaralar bırakan sorunlardan yalnızca bazılarıdır.

1.14. ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN İHMALİ VE İSTİSMARI

Çocuk istismarı ve ihmali; Amerikan Psikoloji Derneğine (2002) göre etkileri, sıklığı ve içeriği nedeniyle çocuğun duygusal ve sosyal sağlığını etkileyen önemli bir halk sağlığı sorunudur. İstismar ve ihmalin ortak tanımı incelendiğinde, genel olarak çocuk istismarı ve ihmali, ana baba ya da bakıcı gibi bir erişkin tarafından çocuğa yöneltilen, toplumsal kurallar ve profesyonel kişilerce uygunsuz ya da hasar verici olarak nitelendirilen, çocuğun gelişimini engelleyen ya da kısıtlayan eylem ve eylemsizliklerin tümüdür. Bu eylem ya da eylemsizliklerin sonucu olarak çocuğun fiziksel, ruhsal, cinsel ya da sosyal açıdan zarar görmesi, sağlık ve güvenliğinin tehlikeye girmesi söz konusudur. Çocuk istismarı; fiziksel, cinsel ya da duygusal istismar olarak, çocuk ihmali ise fiziksel ya da duygusal ihmal olarak ayrılmaktadır. Çocuk ihmali bazı kaynaklarda bir üçüncü başlık olarak eğitimsel ihmal şeklinde de ele alınmaktadır. Bu başlık okul çağındaki çocuğun okula gönderilmemesi, çocuğun tekrarlayan bir şekilde okuldan kaçmasına izin verilmesi ve çocuğun özel eğitimsel gereksinimlerine dikkat edilmemesini kapsamaktadır. İstismar ve ihmalin bu farklı şekilleri yalnız aileleri değil, toplumu, sosyal kuruluşları, yasal sistemleri, eğitim sistemini ve iş alanlarını da etkileyen bir halk sağlığı sorununu oluşturmaktadır (Akbaş; Asma, 2002: Aktaran; Dereobalı, 2013: 52).

Sokakta çalışan çocukların maruz kaldıkları çeşitli şiddet, ihmal ve istismar edilme durumları “başkalarına şiddet uygulama, evden-okuldan kaçma, okulda başarısızlık, madde kullanma, madde bağımlısı olma, sokaktaki suçlu gruplarına katılma, psikolojik ve sosyal problemler yaşama” gibi olumsuzlukların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Çocuklar, ailelerinin ve kendilerinin içinde bulunduğu olumsuz şartlardan dolayı, sokakta, evde ve okulda şiddete maruz kalarak, küçük yaşlarda şiddeti öğrenmektedir. Böylece çocukların bir kısmı yaşadıkları şiddetin etkisiyle şiddetin çocukları olmaktadır (Bilgin, 2012: 83).

Sokakta yaşayan ve sokakta çalışan çocuklar, çalışma mekânları dolayısıyla her türlü istismar ve sömürüye açık durumdadırlar. Ailenin içinde bulunduğu zor koşullar, çatışma, şiddet, cinsel istismar, ekonomik problemler çocukların evden kaçmalarına ve sokakta yaşamalarına neden olabilmektedir (Yücel vd. 2006: 25; Aktaran; Bilgin, 2009: 85).

Genel anlamda "çocuğa karşı kötü muamele"; güç ve güven sorumluluk ilişkisi içindeki şartlarda çocuğun sağlık, yaşamını sürdürme, gelişim ve itibarına gerçekte ve potansiyel olarak zarar veren fiziksel ve / veya duygusal hastalık davranışı, cinsel istismar, ihmal veya ihmalkar davranışlar, ticari veya diğer sömürü formlarının tümünü kapsamaktadır (WHO 1999: 2002: Aktaran; Paslı: 155).

Dünya Sağlık Örgütü (1985, Aktaran: Dağlı, 2011: 49-50) tarafından, çocuğun sağlığını, fiziksel ve psikososyal gelişimini etkileyecek bütün edimlerin istismar olduğu belirtilmektedir. Bu nedenle kültürel uygulamaların çocuğa zarar verecek nitelikte olması istismar olarak değerlendirilir. En sık rastlanan fiziksel istismar şekli dayak atma da kültürel olarak eğitim aracı olarak kullanılmaktadır.

Çalışma ortamı ve koşulları da çocuğun beden sağlığı ve gelişiminde önemli etkilere yol açmaktadır. Gürültü, kirlilik, toz, nem, yetersiz aydınlanma, kaygan zeminler ve merdivenler gibi çevre etkenlerinin çocukların sağlığı ve bedensel özellikleri açısından olumsuz etkilere yol açtığı bir gerçektir (Bulut, 1997: Aktaran; Tor, 2010: 34).

Diğer taraftan sokakta çalışan çocuklar; ciklet, su, balon, simit satıp, ayakkabı boyayıp, hamallık, çöp toplayıcılığı, çiçek satıcılığı yapmakta, sık sık iş değiştirmektedirler. Bu çocuklar uzun sürelerle çalışmakta, bir bölümü asgari ücretin üstünde de olsa az para kazanmakta, yetersiz beslenmekte, ağır yük taşımakta, çeşitli kazalara uğramakta, fiziksel ve cinsel istismara açık ortam ve koşullarda çalışmaktadırlar. Sokakta çalışan çocuklar zabıta ve polislerle sık sık karşı karşıya gelmekte, farklı kişilerden kötü muamele görmekte, sokak çetelerine girmekte, zararlı maddelere alışabilmektedirler. Sokakların tehlikeli ortamlarında çalışan çocuklar okulu terk etmek zorunda kalmakta, aileleriyle

sorunları arttığında evden kaçmakta, zamanlarının büyük bölümlerini sokakta geçirmektedirler. Ailesi ve okuluyla ilişkisi kesilerek sokak çocuğu olmaya aday önemli sayıda çalışan çocuk olduğunu bu alanda yapılan çalışmalar ortaya koymaktadır (Karabulut, 1999: Aktaran: Tor, 2010: 35-36).

Gine-Bissau'da da çalışan çocukların maruz kaldıkları ihmal ve istismarın kültürel ve geleneksel özellikler ile karakterize farklı boyutları da bulunmakta ve sokakta çalışan çocuğu çoklu hak ihlallerinin kurbanı haline getirebilmektedir.

1.15. ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN AİLELERİ İLE İLİŞKİLERİ

Gine-Bissau'da sokakta çalışan çocuklar aileleri, yakınları, çeşitli kişi veya gruplarca sokak, meydan, pazar veya alışveriş merkezlerinde çalıştırılmakla bu kişilerin geçimlerini temin etmede araç olarak kullanılmaktadır. Sokakta çalışan çocuklar eğitimden koptukları gibi zamanla ailelerinden de kopmaktadır. Sokakların tehlikeli ortamlarında çalışan çocuklar okulu terk etmek zorunda kalmakta ve aileleriyle sorunları arttığında evden kaçmakta, arkadaşlarıyla evinde kalmaya başlamakta ve zamanlarının büyük bölümünü sokakta geçirir hale gelmektedirler. Çocuğun ailesi ile ilişkisi kesilerek, sokak çocuğu olmaya aday kişilere dönüşmektedirler. Bu durumda sokak önemli sayıda çalışan çocuğun olduğu bir alan olarak ortaya çıkmaktadır. Çocukların sokaklarda çalışmaları ile başlayan süreç sokaklarda yaşamalarına neden olmaktadır. Sokaklarda çalışan veya sokaklarda yaşayan çocukların eğitimden uzaklaşmaları ile ağır ve tehlikeli koşullarda çalışmaya itilmeleri, sevgiden ve ilgiden yoksun bırakılmaları, kötü alışkanlıklar kazanmaları, her türlü ihmal ve istismarın kurbanı olmaları anlamına gelmektedir. Şiddet, madde bağımlılığı, suça karışma, sağlık sorunları ve cinsel istismar çocukları bekleyen başlıca tehlikelerdir. Sokakta çalışan çocuklar ile aileleri arasındaki ilişkiler zayıftır. Aileler de yoksullukları ile iç içedir ve çoğunlukla çocuğun duygusal ihtiyaçlarının yeterince karşılayacak kapasiteye sahip olmayabilmekte hatta çocukla ilişkileri örseleyici ve zarar verici olabilmektedir.

1.16. ÇOCUK ALANINDAKİ SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI

Sosyal Hizmet uygulama düzeyleri arasında yer olan genelci yaklaşım, sosyal hizmet uygulamasında çok düzeyli uygulamayı içeren bir anahtar kavramdır. Buna göre sosyal hizmet uygulamasının başka bir deyişle değişim sürecinin, her düzeydeki birey, aile, örgüt ve toplumu değiştirmeyi ve müdahaleyi içermesi beklenmektedir. Sosyal hizmet genel olarak üç ayrı düzeyde sistemli çalışma yapar: Mikro, mezzo ve makro düzey.

1980’li yıllarda yaşanan büyük toplumsal dönüşümler sonucunda yüz yüze kalınan sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocuklar olgusuna, profesyonellerin ve daha genelde toplumun hazırlıksız yakalandığı anlaşılmaktadır. Sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocuklar sorunu karmaşık toplumsal süreçlerin sonucudur ve açıktır ki sokak ve çocuk ilişkisi, “ülkelerdeki sosyal destek ve koruma programlarının başarısızlığını ve yetersizliğini ortaya koymakta olup bu sorunu, sosyal faktörler ve aile koşulları ile mücadele eden, geniş kapsamlı bir sosyal politika stratejisi olmaksızın çözmek mümkün görülmemektedir” (Hekimoğlu, 2009, Aktaran: Acar, 2010: 8).

Sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocuklar olgusuna yönelik çalışmaların kurumsal ve kurumsal olmayan hizmetleri (sokak çalışması yaklaşımı ve rehabilite edici yaklaşım bir arada) içermesi, sunulan hizmetlerde disiplinler ve sektörler arası bütünlüğün sağlanması (sağlık, eğitim, sosyal hizmetler vb.) ve bir yandan da yeni çocukların da döngüye katılmasını önlemek için risk önleyici düzenlemelerin yapılması elzemdir. Bunu başarabilmek için de çocuk yoksulluğunu önleyici sosyal politikaların geliştirilmesi gerekir. “Çocuk yoksulluğu ile ilgili kamu politikaları birçok geniş amaca sahiptir. Bunlardan birisi çocukların yiyecek, barınak, sağlık hizmeti ve diğer ihtiyaçlarının sağlanması için kaynakları temin etmektir. İkinci bir amaç, ailelerin ekonomik bağımsızlığa kavuşmaları için çalışmaktır. Üçüncü önemli amaç ise, fiziksel, ruhsal, duygusal gelişime etkilerinden çocukları korumaktır” (Plotnick, 1989: 527, Aktaran: Acar, 2010: 11).

Sosyal hizmet mesleği, çeşitli uygulama ortamları ve bu ortamlarda çalışabilmek için gereken yetkinlikle ilgilidir. 1920'li yıllarda yerleşmeye başlamıştır. İlk uygulama alanları, aile refahı, çocuk, psikiyatrik sosyal hizmet, tıbbi sosyal ve okul sosyal hizmet olarak sıralanabilir. Bu alanlar zaman içinde adını ve odağını değiştirmiştir. Örneğin psikiyatrik sosyal hizmet, ruh sağlığı alanında sosyal hizmet adını almıştır. Bunun yanı sıra yeni uygulama alanları belirmiştir. Bunlar meslek danışmanlığına yönelik sosyal hizmet, gerontolojik sosyal hizmet, kırsal sosyal hizmet, polisiye sosyal hizmet ve adli sosyal hizmet olarak sıralanabilir (Barker 1999, Aktaran: Duyan, 2012: 53).

Uygulamalı bir toplumsal bilim kabul edilen sosyal hizmet mesleğinin uygulama yönü çok açıktır. İlgili alanına giren sosyal, psikososyal ve sosyoekonomik olgu ve olayların nitelikleri ve bunlardaki değişimlerin meydana geliş nedenleri hakkında bilimsel bilgileri kullanarak birey, aile, grup topluluk ve toplum düzeylerinde arzu edilen değişimlerin sağlanması ve /veya istenmeyen durumların ortadan kaldırılması konularında eylemci niteliği sosyal hizmetin belirgin bir özelliğidir (Ünlü, 2004 Aktaran: Duyan, 2012: 55).

1.16.1. Çalışan Çocuklara Birey Düzeyinde Sosyal Hizmet Müdahalesi.

Sosyal hizmet uzmanlarının büyük çoğunluğu, kamusal ya da özel kurumlarda, zamanlarının çoğunu, bireysel müdahaleler gerçekleştirerek kullanmaktadırlar. Bireylerle sosyal hizmet kişisel sosyal problemleri çözmek için bire bir düzlemde insanlara yardım etmeyi amaçlar. Bireylerle sosyal hizmet, evden kaçan çocuklara danışmanlık, işsiz insanlara güvenli eğitim ya da iş sağlamak, intihara teşebbüs etmiş birine rehberlik, evsiz bir çocuğu yetiştirme yurduna ya da evlatlık kabul eden bir aileye vermek, istismara uğramış çocuklara ve ailelerine koruyucu hizmetler sağlamak, daha fazla hastanede kalmalarına gerek olmayan felç hastalarına bakım evleri sağlamak, cinsel işlev bozuklukları yaşayan bireylere danışmanlık yapmak, alkolik insanlara alkol problemleri olduğunu kabullendirmek, ölümcül hastalıkları olan kişilere danışma yapmak, gözaltında ya da şartlı tahliyesi olan bireyleri denetlenmek, yalnız anne veya babalara

hizmet sağlamak ve AIDS tanısı almış bireylere verilen hizmetleri koordine etmek gibi geniş kapsamlı aktiviteleri kapsamaktadır (Zastrow, 2013: 103-104).

1.16.2. Çalışan Çocuklarla Sosyal Grup Çalışmaları

Sosyal hizmet mesleği ve disiplini, bir yandan birey ve grupların (mikro-mezzo düzey) güçlenmesi ve işlevselliklerinin sağlanmasına odaklanırken diğer yandan toplumsal kaynakların adaletli dağılması, dezavantajlı toplulukların güçlenmesi ve böylece insanların özgürleşmesini amaçlamaktadır. Bu amaçlar çerçevesinde tasarlanmış bir sosyal hizmet, biyo-psiko-sosyal insan ihtiyaçları temelinde düzenlenen sosyal refah hizmetleri ile olanaklı kılınabilir. Dezavantajlı gruplara sadece kurumsal temelli hizmetlerle ulaşmak ve yardımcı olmak neredeyse imkânsızdır.

İhtiyaç sahiplerinin doğrudan yaşam alanlarında sunulması gerekliliği, kurumsal hizmetler aracılığıyla ulaşılamayan gruplara ulaşmayı hedefleyen bir hizmet modeli olarak sokak sosyal hizmeti ortaya çıkmıştır. Sokak çalışması “eşitlikçi, kabul edici ve proaktif” yaklaşımıyla toplumsal değişimi sağlamada kullanılabilecek önemli bir araçtır. Bu bağlamda saha çalışması, “hizmetleri, merkezin ulaşmadığı veya hizmetler hakkında bilgisi olmayan veya sunulan hizmetlere güvenmeyen kişilere götürmek” olarak tanımlanmaktadır. “Sokak çalışması, uzun dönemli bir perspektifle, ihtiyaçları, talepleri ve amaçlarından başlayarak, hedef grubun kapasitesini güçlendirmek ve kendi yaşamlarını inşa etmek için güçlendirmek amaçlı yürütülen sosyo-egitimsel bir eylemdir”. Bu anlamda (International Network of Social Street Workers, 2008: 21):

- “Sokak çalışması bir araçtır, bir son değildir.
- Yardım ilişkisi, toplumun güvenin kazanmaya, toplum bütünlüğüne saygıya ve toplumun kendi arzusuna ihtiyaç duyar: Sokak çalışmacıları ile kurulacak ilişkisi her zaman gönüllüdür.
- Bireyin kişisel gelişimine katkıda bulunmaktan öte sokak çalışmacısı dışlanmanın, marjinalleşmenin ve sosyal çözülmenin çok çeşitli

türleriyle yüzleşen insanlarla (genç ve yetişkin) çalışarak risk azaltma (harmreduction) ya katkıda bulunur”

Sokak çalışması “sokaklarda yaşayan ve kurumsal bakıma güven duymayan birey ve gruplara yardım etmek” olarak da tanımlanmaktadır (<http://reheb-team.hu/en/content/street-social-workerservice>). Sokak çalışmasının beş temel amacı bulunmaktadır: Bunlar: 1- Ulaşılamayana ulaşmak, 2- Motivasyon ve eşlik etmek, 3- Sosyal eğitim, 4- Aşağıdan yukarıya yaklaşım, 5- Politik ve sosyal farkındalık (sokak sosyal çalışmacısı, gençlerin yaşam koşullarını izlemeli ve politik otoriteleri sokaklardaki insanların ihtiyaçları konusunda sistematik olarak bilgilendirmelidir) (International Network of Social Street Workers, 2008: 14).

Amaçlarından da anlaşıldığı gibi sokak çalışması bir yandan dezavantajlı kitlenin ihtiyaçlarının karşılanması ve mevcut çevresel koşulların iyileştirilmesini amaçlarken öte yandan politik ve sosyal farkındalık yaratarak toplumsal değişmeyi hedeflemektedir. Bu amaçlar çerçevesinde sokak çalışmasının kapsamı şu şekilde özetlenmektedir (International Network of Social Street Workers, 2008: 21):

- a) Yardıma veya desteğe ihtiyaç duyan çocuklar, gençler ve yetişkinler;
- b) Temel sosyal içerme ve sosyalizasyon alanlarından uzakta kalmış ve dışlanmış olan bireyler,
- c) Kuralları reddettikleri için veya kurallar tarafından reddedildikleri için toplumsal alandan maddi, temsili veya ilişkisel açıdan zarar görenler,
- d) Ulaşılamayanlar (mevcut örgüt ve kurumlar tarafından ulaşılmayanlar).

Sokak sosyal çalışması, istismara en fazla açık insanların kendilerini korumaları için bir yol haritası vermeyi amaçlamaktadır. Altında yatan fikir, kişiyi sokaktan ya da çevresinden koparmak değildir; çocuk, genç veya yetişkin herhangi bir bağlamda sokak çalışmasının anlamı; benlik saygısı kazandırma, kişisel becerileri geliştirme, dışlanmadan bağımsızlığa geçiş ve sosyal yaşama katılım

sağlamadır. Sokak çalışmasında şu beş husus önem taşımaktadır (International Network of Social Street Workers, 2008: 21):

- Çalışma yapılacak bölge teorik ve pratik olarak incelenir.
- Hedef kitlenin bulunduğu bölgede gözlem yapılır; başlangıç aşamasında gereksiz müdahalelerde bulunmaksızın; ikinci aşamada ise bölgeye düzenli ziyaretler yapılarak gözlem gerçekleştirilir. Böylece sokak sosyal çalışmacısı “tanıdık” bir yüz olmaya başlar.
- Sokak çalışmacısının tanışma aşamasında rolünü kavraması önemlidir.
- Hedef kitle ile mesleki ilişki kurulması gerekir, güvene dayalı ilişkinin tüm gruba yaygınlaştırılması unutulmamalıdır.
- Son aşama ise destek ve müdahale aşamasıdır.

Sokak sosyal çalışmacısının bu süreçlerdeki sorumlulukları “değerlendirme, ihtiyaç ve sorunlara yanıt verme, eğitim, toplumu harekete geçirme, savunuculuk yapma ve yönetim” olarak özetlenmektedir. Bu süreçler boyunca sokak çalışmasını, eşitlikçi felsefe üzerine inşa etmek son derece önemlidir. “Sokaktaki insanlara istatistik olarak değil insan olarak bakmak; sokak çalışması esnasında dikkatli dinlemek, saygı göstermek, güçlükleri tanımlamak ve başarıya odaklanmak, anlamak ve kabul etmek, sıcak ilişki kurmak ancak sahiplenmemek, bireyin kapasitesine ve çözüme odaklanmak” önemli hususlar olarak öne çıkmaktadır (International Network of Social Street Workers, 2008).

Türkiye’de sosyal hizmetler genel olarak kurumsal temelli olmakla birlikte sokakta çalıştırılan ya da yaşayan çocuklara yönelik olarak ‘mobil ekip’ hizmeti sürdürülmektedir. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından çıkarılan Çocuk ve Gençlik Merkezleri Yönetmeliğine (2001) göre sokak çalışması; sokakta veya çocukların yoğun olarak bulunduğu yerlerde yapılan psiko-sosyal incelemeyi, gözlemi, teşhisi, tespiti ve mesleki müdahale süreçlerini içeren ve çocukları iletişim kurmaya ve çocuk ve gençlik merkezi hizmetlerinden yararlanmaya yönlendiren çalışmadır. Ekiplerde meslek elemanları, önder çocuk ve kolluk kuvvetleri yer alır. “Mevcut durum

incelendiğinde uygulamaların ağırlıklı olarak sokakta yaşayan/veya çalıştırılan çocukları bulmak, iletişim kurmak ve kurumsal hizmetlerden faydalanmalarını sağlamak amacıyla yürütüldüğü görülmektedir”. Evsiz kalan, kimsesiz ve sokakta yaşayan bireyler, mobil ekipler aracılığıyla tespit edilmekte ve (özellikle kış aylarında ulaşılarak) kiralanan bir otelde barınmaları sağlanmaktadır (Acar,2006; Aktaran: Erbay ve Acar, 2013).

Bu alanda başta Aile ve sosyal Politikalar Bakanlığına (2011 yılı öncesinde Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna) bağlı çocuk ve gençlik merkezleri ile Emniyet Genel Müdürlüğüne bağlı çocuk şubelerinde hizmete yönelik ve bu çocukların rehabilitasyonunu sağlayarak aile yanına dönmelerini destekleyici çalışmalar yürütülmektedir. Elde edilen bilgi birikimi ve sivil toplum kuruluşlarının destekleri ile başarılar elde edilmektedir. Ancak sorunun çözümüne ilişkin, önleyici ve insan yaşamının niteliğini yükseltici politikalar ve uygulamalar gerekmektedir. Bu da eğitim ve sağlığın yaygınlaştırılması ve ulaşılabilirliğinin sağlanması ile yakından ilintilidir. Gelir dağılımının, yoksulluğu ortadan kaldıracı ve asgari koşullarda dahi olsa birey ve ailelerin kendi kendine yeter hale getirici olarak yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

Gine-Bissau’da 18 yaşından küçük herkes çocuk olarak kabul edilmesine rağmen, çocuklara özgü geliştirilmiş sosyal politikalar bulunmamaktadır. İster sokakta çalışsın, ister iş yerinde çalışsın, çalışan çocuklar, bir sosyal sorun olarak kabul edilmemektedir. Bu nedenle Gine Bissau’da sokakta çalışan çocukların sokakta çalışmalarını önleyebilecek herhangi bir sosyal politika bulunmamaktadır.

Gine-Bissau’da sokakta çalışan çocuk olgusu Türkiye’deki sokakta çalışan çocukların durumundan daha farklıdır. Türkiye’de sokakta çalışan çocuklar, çocuk olarak sokakta çalışırken, Gine-Bissau’da çalışan çocuklar, çocuk oldukları için değil, var olan kayıt dışı ekonominin bir parçası oldukları için sokakta çalışmaktadır.

Gine-Bissau’da sosyal hizmet çalışmaları son yıllarda başlamıştır. 2007 yılında Gine-Bissau’da Amilcar Cabral Üniversitesi’nde ilk kez Sosyal Hizmet bölümü

açılmış ve bu tarihten sonra oldukça mezunlar vermiştir. Bu süreçte çeşitli dernekler kurulmuştur. Yapılan araştırmalar incelendiğinde, özellikle sokakta çalışan çocuklar konusu ile ilgili hiç çalışma yapılmadığı görülmektedir. Bu durumdan da anlaşılabilir gibi sosyal hizmet uzmanları sokakta çalışan çocuklar ile ilgili hiç çalışma yapmamış, hatta adeta bu önemli sorunla hiç ilgilenmemişlerdir. Gine-Bissau'da sosyal hizmetler merkezleri ve kurumları bulunmamaktadır. Ülkedeki sosyal hizmet uzmanları hastanelerde ve derneklerde çalışmaktadır. AIDA, HIV, AMIC, CASA EMANUEL gibi dernekler daha çok hastalıklarla ilgilenmektedirler. Sosyal hizmet uzmanları bu gibi derneklerde şu görevleri üstlenmektedirler:

Psikolojik danışmanlık yapmakta ve HIV hastalarını kontrol ve takip etmektedirler.

Savunmasız insanlara, en çok da çocuklara yardım etmektedirler.

Sağlık hakkının kullanılması için çalışmalar yapmaktadırlar.

Sosyal sorunların veya evde yangın çıkması ya da sel felaketi yaşanması nedeniyle yaşanan sorunların çözümü için devlet değil sivil toplum kuruluşları destek vermektedir. Ancak bu tür çalışmalar sadece sorunun çözümüne ilişkin yardımda bulunmaktadır.

Sosyal hizmet çalışmaları yapan çok fazla dernek bulunmaktadır. Bu dernekler kadın ve çocuklara ilişkin acil müdahale merkezleri olarak hizmet vermektedir. Örneğin, istismar gibi herhangi bir sorun olursa ilk müdahalede bulunmaktadır. İstismar mağduru çocuklar aileden alındıktan sonra başka kalacakları bir kurum olmadığı için derneğe gönderilmektedir. AMIC adlı bir proje bulunmaktadır, bu proje kapsamında mobil ekipler Bissau'da her mahalle ve bölgeyi gezerek sokakta bulunan çocukları bulmakta ve onları izleyerek istismar veya şiddete uğramalarına yönelik müdahalede bulunmaktadırlar. Gine-Bissau'da yaşanan siyasi istikrarsızlıklar ve sık yaşanan siyasi değişimler nedeniyle çocuklara ve ailelerine yönelik koruyucu ve önleyici sosyal politikalar ve hizmetler kurumsallaşamamaktadır.

Gine-Biaau'da Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı gibi sosyal sorunlarla ilgili çalışmalara yön verecek bir bakanlık bulunmamaktadır. Böyle bir Bakanlık olmadığı gibi çocuk, kadın ve ailelerin yaşadıkları sorunlar ve Yoksullukla Mücadeleye yönelik çalışmalar yürütecek sosyal hizmet verecek merkezler ve kurumlar bulunmamaktadır. Yani devletin bu sorunlara yönelik sosyal politika üretmek hizmet vereceği kurumsallaşmış bir yapı bulunmamaktadır. Bu durum sadece çocuk ilgili değil, bütün sosyal sorunlar için de böyledir.

Gine-Biaau'da tüm sosyal sorunlarda olduğu gibi çocukları risklerden korumaya yönelik hizmet ya da politikalar da henüz bulunmamaktadır. Bu nedenle aileler ve çocuklara ilişkin sosyal politika ve hizmetlerin geliştirilmesi öncelikle ihtiyaç olarak görülmektedir.

2. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ

2. 1. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Gine-Bissau'da da günün büyük bölümünü sokakta geçiren çocukların sayısı giderek artmaktadır. Günümüz dünyasının en önemli sosyal sorunlarından birisini sokak çocukları oluşturmaktadır. Ailelerin parçalanması, aile içi geçimsizlikler ve şiddet, üvey anne baba, cinsel istismar, geçim zorlukları gibi sorunlar çocukları sokağa itebilmektedir. Göç ve dolayısıyla kentleşmenin, kent insanına ağır yük getiren boyut veya sonuçlarından sayılabilecek “sokak çocukları ve çalışan çocuklar”, küresel bir toplumsal olgu olup, birçok ülkede olduğu gibi Gine-Bissau'da da bazı büyük şehirlerde yüz yüze kalınan can alıcı bir sorundur. Gine-Bissau'da çalışan çocuklarla ilgili çalışmalar incelendiğinde konuyu farklı boyutlarla ele alan araştırmalar bulunduğu ancak, doğrudan sokakta çalışan çocuklarla ilgili araştırmaların oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Bu nedenle sokakta çalışan çocukların korunmasına yönelik politikalar geliştirilmesine temel olabilecek ve sokakta çalışan çocukların mevcut durumunu belirmeye yönelik bir araştırmaya gereksinim duyulmuştur. Sokakta çalışan çocukları en temelde bir yoksulluk sorunu olarak ele alan bu araştırmanın ana amacı, sokakta çalışan çocukların yaşam koşullarına ilişkin derlenen veriler doğrultusunda bir durum tespitinde bulunabilmektir. Bu amaçla başkent sokaklarında çalışan çocuklar ile görüşmeler yapılarak nicel bir araştırma gerçekleştirilmiştir.

Bu bölümde araştırmanın kapsamı başlığı altında araştırmanın amacına, önemine, varsayımlarına, sınırlılıklarına ve tanımlarına yer verilmiştir.

2.1.1.Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı; sokakta çalışan çocukların yaşama katılma sürecini, çalışma koşullarını, çalışma ortamında istismara maruz kalma durumunu nicel bir tasarımla ortaya koymaktır. Edinilen bilgilerin çalışan çocukların her türlü kötü muameleden korunmasına ilişkin çalışmalar yürüten uygulayıcılarla ve diğer ilgililerle paylaşılması da araştırmanın bir diğer amacıdır. Çalışma ile ayrıca sokakta çalışan çocuklara ilişkin farkındalık eğitimlerinin içeriklerinin çocukların gereksinimlerine yönelik olarak geliştirilmesine de katkıda bulunulması amaçlanmaktadır. Bu ana amaçlar doğrultusunda alt amaçları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- 1- Gine-Bissau'da sokakta çalışan çocukların sosyo demografik özellikleri nelerdir?
- 2- Gine-Bissau'da sokakta çalışan çocukların yaş, cinsiyet, eğitim ve sağlık durumlarına ilişkin özellikleri nelerdir?
- 3- Gine-Bissau'da sokakta çalışan çocukların ailelerine ilişkin özellikler nelerdir?
- 4- Gine-Bissau'da çocukların sokakta çalışma şartları ve sorunları nelerdir?
- 5- Gine-Bissau'da sokakta çalışan çocukların karşılaştıkları psiko-sosyal sorunlar nelerdir?
- 6- Gine-Bissau'da sokakta çalışan çocukların korunma gereksinimleri nelerdir?

2.1.2.Araştırmanın Önemi

Dünyadada ve Gine-Bissau'da çalışan çocuklar risk altındaki grupların önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Para kazanmak, meslek sahibi olmak gibi amaçlarla erken yaşta çalışma yaşamı ile tanışan çocuklar, çalışma yaşamında çeşitli kötü muamelelere maruz kalabilmektedirler.

Araştırma, sokakta çalışan çocukların yaşamına ilişkin sorunlarını ve çalışma yaşamında karşı karşıya kaldıkları tehlikeleri ortaya koymaktadır. Bu noktada, araştırma verilerinin -Bissau sokaklarında çalışan çocukların korunması boyutunda, önleyici ve koruyucu çalışmalar yürüten uygulayıcılara, konuyla ilgili çalışan akademisyenlere katkı sağlaması beklenmektedir. İlgili sorun alanında akademik yazına katkı vermenin yanı sıra sorun odağına yönelik çözüm önerileri de geliştiren bu araştırma, Bissau örneğinde sokakta çalışan çocuk olgusuna özgün bir yaklaşım ortaya koymaktadır.

2.1.3.Araştırmanın Varsayımları

Bu çalışmada verilerin toplandığı Gine-Bissau'nun başkentinde yaşayan ve çalışan toplam 60 çocuğun kendi yaşamlarında çeşitli sorun alanlarının sosyal hizmet perspektifinden tanımlanması ve sosyal hizmet ihtiyaçlarının belirlenmesi açılarından yeterli bir grup oldukları varsayılmaktadır.

Araştırma kapsamında çocuklara yöneltilen soruların araştırmanın amaçları açısından uygun ve araştırmaya katılan çocukların sorulara verdikleri yanıtların gerçeğe uygun olduğu varsayılmaktadır.

2.1.4.Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma kapsamında Başkent Bissau sokaklarında çalışan tüm çocuklara ya da onları temsil edecek büyüklükte bir kitleye ulaşılması daha iyi olurdu. Ancak sokakta çalışan çocuklar hakkında tutulmuş bir liste olmadığı gibi onların gerçek sayıları hakkında da bir fikrimiz bulunmamaktadır. Bu sınırlılık nedeniyle araştırma görüşmeyi kabul eden çocuklarla gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler yaklaşık 15 günlük bir zaman sınırı içinde yapılmıştır. Daha büyük bir bütçe, insangücü desteği ve zaman içerisinde yapılabilseydi, temsil gücü daha yüksek olabilirdi. Bu hususlar araştırmanın sınırlılıklarını oluşturmaktadır.

2.1.5.Araştırmanın Tanımları

Gine-Bissau'da sokakta çalışan çocuklar yoksulluğun hüküm sürdüğü bir ülkede çalışma yaşamına katılarak eğitim alma hakkını kaybeden ve çalışma ortamlarında her türlü ihmale ve istismara maruz kalan çocuklardır. Bu anlamda Gine-Bissau'da sokakta çalışan çocuklar olgusu, ailelerin yoksulluğun etkilerine karşı verdikleri en güçlü tepki olarak da tanımlanabilir.

2. 2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

2. 2. 1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle ve hiçbir değişikliğe yol açmadan inceleyen araştırma tasarımlarıdır. Gine-Bissau'nun başkentinde yaşayan ve çalışan toplam 60 sokakta çalışan çocuğun sorunları ve kendi koşulları mevcutta olduğu haliyle tanımlanmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada nicel yöntem kullanılmıştır. Diğer taraftan araştırmacının Bissau kentinde yaşamasından dolayı katılımcı gözlem yöntemi de kullanılmış ve görüşme yoluyla katılımcıların yakından gözlemlenmesi de sağlanmıştır.

2. 2. 2. Evren ve Araştırmaya Katılanlar

Araştırmanın evrenini Gine-Bissau'nun başkenti Bissau'da sokakta çalışan çocuklar oluşturmaktadır. Bu çocukların sayısı hakkında herhangi bir kaynak bulunmamaktadır. Çalışma, görüşmeyi kabul eden 60 çocukla yapılmıştır.

2. 2. 3. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Görüşmeler Bissau sokalarında, çocukların çalışma ortamlarında, araştırmacı tarafından yüzyüze gerçekleştirilmiştir. Çocuklara araştırmanın amacı

anlatılmış, görüşmeyi kabul eden 60 çocukla yaklaşık 30-40 dakika süren görüşmeler yapılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırma amaçlarına yönelik olarak araştırmacı tarafından hazırlanan “Görüşme Formu” kullanılmıştır. Formda yer alan sorular Portekizce’ye çevrilmiş, çocuklara rahat bir sohbet ortamı yaratılarak sorulmuştur. Alınan yanıtlar formda işaretlenmiş, görüşmeye ilişkin gözlemler görüşme sonrasında not edilmiştir.

Görüşme formları aracılığıyla elde edilen veriler hazırlanan veri tabanı üzerinde bilgisayara (SPSS) aktarılmış ve çözümlenmiştir. Verilerin işlenmesi ve çözümlenmesi araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiş ve verilerin analizinde Yüzde alma, ortalamalar, standart sapmalar gibi basit betimsel istatistik teknikler kullanılmıştır.

3. BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI

3. 1. SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUKLARI TANITICI BİLGİLER

Bu araştırma Bissau'da sokakta çalışan 60 çocuk ile gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmelerde öncelikle çocukların sosyo-demografik özellikleri, aile, barınma, eğitim ve sağlık durumlarına ilişkin bulgular elde edilmiştir. Yapılan görüşmeler ile ayrıca çocukların çalışma yaşamlarına ilişkin özellikler ile sokakta karşılaştıkları sorunlara dair bulgular da derlenmiştir. Elde edilen bulgular çizelgelerle gösterilmiştir. Böylece Bissau'da sokakta çalışan çocukların, ekonomik, sosyal-demografik durumlarını ve yaşam koşullarını tanıtıcı bulgular derlenmiştir.

3. 1. 1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Çizelge 1: Çocukların Yaş Dağılımları

Yaş	Sayı	%
9	1	1, 7
10	2	3, 3
11	3	5, 0
12	7	11, 7
13	14	23, 3
14	16	26, 7
15	12	20, 0
16	4	6, 7
17	1	1, 7
Toplam	60	100, 0

Araştırmaya katılan çocukların yaş dağılımı incelendiğinde, % 1, 7' sinin 9 yaşında, % 3, 3'ünün 10 yaşında, % 5' inin 11 yaşında, % 11, 7' sinin 12 yaşında, % 23, 3'ünün 13 yaşında, % 26, 7' sinin 14 yaşında, % 20, 0'sinin 15 yaşında olduğu görülmektedir. Yüzdeler olarak bakıldığında ise sokakta çalışan çocukların ağırlıklı olarak 13-15 yaş aralığında bulunduğu, yaş ortalamasının 13, 5 olduğu görülmektedir. Çocuklarda en küçük yaş 9; en büyük yaş ise 17 olarak belirlenmiştir.

Türkiye'de yapılan bir çalışmada ise sokakata çalışan çocukların % 16'sinin 12 yaşından küçük olduğu, % 54'ünün 12-14 yaşları arasında olduğu, % 30'unun 14 yaşından büyük olduğu görülmektedir (Bayraktar, 2007). Bu bulgular Konanç (1992), Eder (1991) Akşit ve diğerleri (2001) tarafından yapılan araştırma bulguları ile de ortaklık göstermektedir. Bu koşutluk, çocukların genellikle küçük yaşlarda sokakta yaşamaya başladıklarının altını çizmektedir.

Çizelge 2: Çocukların Doğum Yerlerine Göre Dağılımları

	Sayı	%
Bissau	28	46, 7
Bor	4	6, 7
Bissora	3	5, 0
Farim	3	5, 0
Bafata	2	3, 3
Banbadinca	1	1, 7
Caio	1	1, 7
Cumura	1	1, 7
Ga-Mamadu	1	1, 7
Nhacra	1	1, 7
Oio	1	1, 7
PontaRosa	1	1, 7
Prabis	1	1, 7
Sao Domingos	1	1, 7
Senegal	1	1, 7
Toplam	60	100, 0

Çalışmaya katılan ve sokakta çalışan çocukların çoğunluğu başkentte (Bissau) doğmuştur (% 46, 7) ve orada yaşamaktadırlar. Diğerleri ise ağırlıklı olarak başkente yakın kırsal bölgelerden kente, çeşitli nedenlerle göç etmiş bulunmaktadırlar ve Bissau'da yaşamaya devam etmektedirler.

Çizelge 3: Çocukların Cinsiyete Göre Dağılımları

	Sayı	%
Kız	23	38, 3
Erkek	37	61, 7
Toplam	60	100, 0

Çocukların cinsiyetleri incelendiğinde kız çocukların yüzdesi % 38, 3, erkek çocukların ise % 61, 7 olarak bulunmuştur. Yüzdeler dağılıma göre erkek çocukların oranı kız çocuklarına oranla fark edilir derecede yüksektir. Bu bulgu, Şişman (2006) ve Güngör (2008) tarafından çalışan çocuklar üzerine Türkiye'de yapılan araştırmalarla elde edilen bulgularla da benzerlik göstermektedir. Sokakta çalışan kız çocuk oranının daha az olmasının nedeni sokak koşullarının kızlar için daha zorlayıcı olması ve ailelerin kız çocuklarının sokaklarda çalışmasına karşı daha olumsuz tutuma sahip olmaları ile açıklanabilir.

3. 1. 2. Sokakta Çalışan Çocukların Aile Özellikleri

Bir çocuğun sokakta çalışmaya başlaması kuşkusuz aile özellikleri ile yakından ilgilidir. Çocukları sokakta çalışmaya iten ya da sokakta çalışmaktan koruyan dengeler öncelikle çocuğun sağlıklı bir aile ve hane yapısına sahip olmasıyla şekillenmektedir. Araştırmaya katılan çocukların aile özelliklerine ilişkin bulgular çocukların kimlerle kaldığı, nasıl bir aile yapısına sahip oldukları, hanede kaç kişi ile birlikte yaşadıkları, anne ve babalarının birlikte yaşayıp yaşamadıkları, babalarının ikinci bir eşlerinin olup olmadığı ile babanın hanedeki diğer bireylere

şiddet uygulayıp uygulamadığına ilişkin sorular çerçevesinde elde edilen bulgularla ortaya konulmuştur.

Çizelge4: Çocukların Kiminle Kaldığı

	Sayı	%
Ailemle	30	50, 0
Akrabalarımle	27	45, 0
Diğer	2	3, 3
Arkadaşlarımle	1	1, 7
Toplam	60	100, 0

Araştırma bulgularına göre sokakta çalışan çocukların % 50' si ailesiyle; % 45' i ise akrabaları ile kalmaktadır. Akrabaları yanında kalan çocukların sayısının bu denli yüksek olması, üzerinde durulmaya değer bir durumdur. Bu bulgunun, aile parçalanmalarının yanı sıra çalışmak için kente gelen ve akrabası yanında kalan çocukların varlığına da işaret ettiği söylenebilir.

Çizelge 5: Çocukların Aile Yapıları

	Sayı	%
Geniş aile	29	48, 3
Parçalanmış aile	21	35, 0
Çekirdek aile	10	16, 7
Toplam	60	100, 0

Çocukların % 48, 3'ü geniş aile içerisinde yaşamaktadır. Guine-Bissau, benzer başka Afrika ülkelerinde olduğu gibi, geniş aile yapısının yaygın görüldüğü bir ülkedir. Guine-Bissau'da kuzen, arkadaş gibi başka bir çocuk ya da yetişkin akrabanın, geniş aile yapısı içinde birlikte kalması olağan bir durum olarak

değerlendirilebilir. Babanın iki eşinin olması halinde çocuk annesi ile yalnız da kalabilmektedir Anne ve/veya babanın ölmesi halinde de çocuk akrabalarının yanında kalabilmektedir. Bu ve benzeri yapısal özellikler göz önünde bulundurulduğunda geniş aile sayısının ve parçalanmış aile sayısının yüksek ancak çekirdek aile sayısının çok az (% 16, 7) olduğu görülmektedir.

Çizelge 6: Çocukların Yaşadıkları Hanedeki Kişi Sayısı

Kişi	Sayı	%
2 kişi	2	3, 4
3 kişi	2	3, 4
4 kişi	3	5, 1
5 kişi	9	15, 3
6 kişi	10	16, 9
7 kişi	9	15, 3
8 kişi	7	11, 9
9 kişi	5	8, 5
10 kişi	4	6, 8
11 kişi	1	1, 7
12 kişi	2	3, 4
15 kişi	2	3, 4
18 kişi	3	5, 1
Toplam	59	100, 0

Görüşülen çocukların yaşadıkları hanelerdeki ortalama kişi sayısı 7, 6' dır. Hanelerde görülen en az kişi sayısı 2, en çok kişi sayısı ise 18'dir. Beş, altı ve yedi kişilik ailelerin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Bu olgu, Afrika'da ailelerin çok eşli olması ve bu nedenle ailelerin bir evde daha fazla kişi ile yaşamak durumunda olması ile açıklanabilir. Bu anlamda çocukların, ailelerinin çoğunun poligamik ya da kalabalık aile yapılarına sahip oldukları söylenebilir.

Bu sonuçlar Türkiye'de yapılan araştırma sonuçları ile benzeşmektedir. Kalabalık aile içinde olanlar, daha çok kişi arasında bölüşülmektedir. Bu

nedenle çocukların maddi, manevi ihtiyaçları tam olarak karşılanamamaktadır. Çocuklar da bu ortamda yeterince sevilmediğini ya da kendisi ile yeterince ilgilenilmediğini düşünebilmektedir. Temel ihtiyaçları yeterince karşılanmayan, istenmediği ya da aileye yük oluşturduğu kanısı edinen çocuklar sokakta çalışarak evin geçimine bu yolla katkı sağlamaya başlayabilmektedir.

Hatiboğlu (2009), çalışmasında, ailelerin %84, 6' sının (77 aile) anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile yapısına sahip olduğunu; babanın bulunmadığı sadece 5 ailenin olduğunu bulgulamıştır. Hanelerde bulunan çocuk sayısına bakıldığında, en az 1 en fazla 8 çocuklu aile yapılarının olduğu görülmektedir.

Çizelge7: Anne Babanın Birlikte Yaşama Durumu

	Sayı	%
Anne baba birlikte yaşıyor	38	63, 3
Baba ölü	12	20, 0
Anne ölü	5	8, 3
Anne baba boşanmış ayrı yaşıyor	2	3, 3
Her ikisi de ölü	2	3, 3
Anne baba evli ama ayrı yaşıyor	1	1, 7
Toplam	60	100, 0

Sokakta çalışan çocukların % 63, 3'ü anne ve babası birlikte yaşarken, % 20'sinin babasının ölmüş olduğu ve diğer durumlarda da anne ve baba birlikteliğine dayalı aile yapılarına sahip olmadıkları bulgulanmıştır. Görüldüğü gibi çocukların yaklaşık yüzde 37'si ölüm, boşanma ve ayrı yaşama gibi nedenlerle parçalanmış ailelerden gelmektedirler.

Çizelge 8: Babaların İkinci Eş Durumu

	Sayı	%
Var	35	58, 3
Yok	25	41, 7
Toplam	60	100, 0

Sokakta çalışan çocukların % 58, 3'ünün babasının ikinci eşi vardır. Bu oranın yüksekliği Gine-Bissau'nun sosyal ve ekonomik gelişmişliği ile yakından ilgilidir. Nitekim Gine-Bissau'da insani gelişim indeksi çok düşüktür. Kamu çalışanları dahi 150 TL' den daha az kazanmaktadır. Ağır yoksulluk koşullarından en çok kadınlar etkilenmektedir. Bu durum kadınların ikinci eş olarak evlenmeye rıza göstermelerinin temel sebebi olarak kabul edilebilir.

Çizelge 9: Babanın Şiddet Uygulama Durumu

Anneye şiddet uygulama			Kendisine ya da kardeşe şiddet		
	Sayı	%		Sayı	%
Evet	6	10, 0	Evet	15	25, 0
Hayır	54	90, 0	Hayır	45	75, 0
Toplam	60	100, 0	Toplam	60	100, 0

Çocukların % 10'u, babalarının annelerine şiddet uyguladığını ifade etmektedir. Buna karşılık çocukların % 25'i babalarının kendilerine ya da kardeşlerine şiddet uyguladığını belirtmektedirler. Bu yanıtlarda çocukların şiddet olarak hangi davranışları algıladığı etkili olmuştur. Genel olarak fiziksel ve ağır sayılabilecek davranışların şiddet olarak algılandığı düşünülebilir.

Gine-Bissau'da sürekli olarak anne ve babasının desteğinden uzak olan ve şiddet gören çocuklar ebeveynlerinden korkmakta, çekinmekte veya onlardan nefret edebilmektedirler. Kendi içlerinde anne ve babalarına karşı hem saygı, sevgi hem korku ve nefret duygularıyla çatışan çocuklar, kendini yalnız ve çaresiz hissetmekte ve bu durumdaki çocukların ruh sağlıkları bozulmaktadır.

Türkiye'de yapılan bir çalışmada sokakta çalışan çocukların % 88, 7'si ebeveynleri tarafından dövülerek uyandırılmaktadır. Sokak çocuklarının çoğu anne ve babası tarafından fiziksel istismara uğramaktadırlar. Ebeveynler çocuklarına küfür etmekte, azarlamakta ve dövmektedir. Çocuklar üzerindeki psikolojik baskılar çocuğu sokağa iten önemli bir etmendir (Bayraktar, 2007).

3. 1. 3. Barınma Durumları

Çocukların sağlıklı bir aile yapısına sahip olup olmadığı, çocuğu sokakta çalışmaya iten başlıca etkenlerden biri olmakla birlikte, çocuğun gelişimini destekleyen bir hanede yaşama durumu da önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede araştırmamıza katılan çocuklara yaşadıkları evlere ilişkin sorular da yöneltilmiştir.

Çizelge 10: Yaşanılan Eve İlişkin Durum

Ev	Sayı	%
Kendisine ait	20	33, 3
Kira	20	33, 3
Diğer	20	33, 3
Toplam	60	100, 0

Çocukların yaşadıkları evlerin üçte biri kendilerine (ailelerine) ait, üçte biri kiradır. Kalan üçte bir ise farklı şekillerde ifade edilmektedir (Örneğin bir akrabanın vb.). İlik ve Türkmen (1994a) tarafında Türkiye'de yapılan bir çalışmada da sokakta çalışan çocukların % 78, 02'sinin kirada oturduğu, % 21, 98'inin ise oturdukları evin aile üyelerinden birisine ait olduğu bulunmuştur.

Çizelge11: Oturulan Evdeki Oda Sayısı

Oda Sayısı	Sayı	%
4 oda	21	35, 6
3 oda	13	22, 0
5 oda	8	13, 6
2 oda	9	15, 3
6 oda	4	6, 8
8 oda	1	1, 7
1 oda	3	5, 1
Toplam	59	100, 0

Sokakta çalışan çocukların yaşadıkları konutların ortalama oda sayısı 3, 6'dır. En az bir, en çok sekiz odalı evlerde yaşamaktadırlar. Çoğunluğu üç (% 22) ve dört (% 35, 6) odalı evlerdir. Hanelerde ortalama 7, 6 kişinin yaşadığı düşünüldüğünde odabaşına iki kişinin düştüğü anlaşılmaktadır. Özel durumlar hariç tutulursa, hanede yaşayan birey sayısı ile sosyoekonomik durum arasında negatif yönde bir ilişkinin olduğu kabul edilebilir. Başka bir ifadeyle sosyo-ekonomik düzey arttıkça ailelerde çocuk sayısı azalma eğilimine girmektedir. Bu eğilim pek çok toplumda olduğu gibi Guine-Bissau'aki ailelerde de gözlemlenmektedir. Hane başına düşen birey sayısı arttıkça, gerek günlük yaşam ve sağlık için paylaşılan olanaklar, gerekse birey başına düşen beslenme imkânı azalacağından çocukların fiziksel gelişiminin olumsuz yönde etkilenme olasılığı artacaktır. Buna ek olarak çocuk sayısının artmasına paralel olarak ebeveynlerin ilgi ve bakımının azalacağından söz edilebilir. Ayrıca ev içinde aynı mekânı çok sayıda kişinin sıkışık olarak paylaşması, çocukların mahremiyet haklarını zedelemekte, istismar riskini de arttırmaktadır.

Çizelge12: Anne-Babanın Yatak Odası ile Çocukların Yatak Odasının Ayrı Olma Durumu

Yatak Odası	Sayı	%
Evet	31	51, 7
Hayır	29	48, 3
Toplam	60	100, 0

Çocukların %51, 7'si, yatak odalarının, anne babanın yatak odasından ayrı olduğunu söylerken; % 48, 3'ü aynı odayı yatak odası olarak paylaştıklarını belirtmişlerdir. Bazı aileler yoksulluk nedeniyle evlerindeki bir ya da iki odayı başkalarına kiraya verebilmektedir. Yoksulluğun yarattığı çaresizlik nedeniyle yapılan bu uygulamalar sonucu evdeki iç kullanım mekânı iyice daralmakta ve çocuklar ebeveynleri ile aynı yatak odasını paylaşmak zorunda kalmaktadırlar.

Sokakta çalışan çocukların barınma olanaklarına ilişkin olarak elde edilen bulgular, bize çocukların gelişimlerini destekleyecek ev ortamından genel olarak uzak koşullarda yaşamlarını sürdürdüklerini göstermektedir.

3. 1. 4. Eğitim Durumları

Araştırma kapsamında görüşülen çocuklara, eğitim durumlarına ilişkin sorular da yöneltilmiştir. Bu sorularla çocukların okula gidip gitmedikleri, varsa okulu bırakma nedenleri, yakın çevrelerinde sokakta çalışan çocukların olup olmadığı ve sokakta çalışmanın okul başarıları üzerinde etkili olup olmadığı öğrenilmeye çalışılmıştır.

Çizelge13: Sokakata Çalışan Çocukların Okula Gitme Durumları

Okul	Sayı	%
Evet	35	58, 3
Hayır	25	41, 7
Toplam	59	100, 0

*1 kişi cevap vermedi

Araştırmaya katılan çocukların % 58, 3'ü okula gitmektedir. Bu çocuklara ilave olarak eğitim durumları sorulmuş ve şu bulgulara ulaşılmıştır.

Çizelge 14: Görüşülen Çocukların Öğrenim Durumları

	Sayı	%
Hiç okula gitmemiş	20	33, 3
İlköğretim öğrencisi	19	31, 7
İlköğretim terk	2	3, 3
Ortaöğretim öğrencisi	15	25, 0
Ortaokul terk	2	3, 3
Lise terk	1	1, 7
Lise mezunu	1	1, 7
Toplam	60	100, 0

Çizelgeye göre, ilköğretime ve orta öğretime devam eden çocuklar birlikte düşünüldüğünde çocukların% 58, 3'nün okula gitmekte olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşılık % 33, 3'ü hiç okula gitmemiş, % 8, 5'i ise okulunu terk etmiş görünmektedir. Bu arada çocukların yaklaşık üçte birinin (% 31, 7) ilkokul öğrencisi olması çok küçük yaşlarda sokaklarda çalışmaya başladıklarını göstermekte ve bu çocukların eğitim haklarının ilerleyen aşamalarda daha çok aksama olasılığına işaret etmektedir. Bu veriler sokakta çalışmanın çocukların eğitim hakkı açısından ciddi bir risk oluşturduğunu göstermektedir.

Sokakta çalışan çocukların annebabaları, genelde okuma yazma bilmemektedirler. Hatta bazen çocuklar onların kaldığı yerleri de bilmemektedirler. Sokakta çalışan çocukların aile bireylerinin düşük eğitim düzeyi ve okula karşı olumsuz tutuma sahip olmalarından dolayı, çocuklara ders çalışma ve okula devam konusunda yeterli destek sağlamamaktadırlar. Bu çocuklar evde uygun ders çalışma ortamı bulamadıkları gibi nasıl ders çalışacaklarını da yeterince bilememektedirler. Bu bulgular Türkiye’de var olan durumla da örtüşmektedir. Karataş ve diğerleri (1994) tarafından Antalya sokaklarında çalışan çocuklar üzerinde yapılan bir araştırmada, çocuklar arasında ilkokula devam edenlerin oranı % 42, 2, ilkokulu mezunlarının oranı % 25, ilkokulu terk edenlerin oranı % 14. 1, hiç okula gitmeyenlerin oranı % 6. 2 olarak saptanmıştır.

Çizelge 15. Sokakta Çalışan Çocukların Okula Gitmeme/ Okulu Bırakma Nedenleri

	Sayı	%
Ekonomik nedenler	20	80. 0
Aile isteği	3	12. 0
Kendi isteğimle	2	8. 0
Toplam	25	100. 0

Sokakta çalışan çocuklar arasında hiç okula gitmeyen ya da okulu terk eden çocukların % 80’i ekonomik nedenleri gerekçe göstermektedirler. Diğer çocuklar ise ailelerinin isteği ve kendi istekleri ile eğitim ortamından uzak kaldıklarını ifade etmektedirler. Ailenin içinde bulunduğu yoğun yoksulluk koşullarında çocukların sokaklarda çalışarak ailenin ekonomisine katkıda buldukları bilinmektedir. Hatta kimi zaman çocuğun çalışması, evin tek geçim kaynağı olabilmektedir. Ancak çocukların eğitim sistemi dışında kalmalarının, okul terklerinin tek nedeni, ekonomik yoksulluk olarak açıklanamaz. Gerçek çok

daha karmaşıktır. Çalışan çocuklar arasında okula devam etme davranışı, ebeveynlerin eğitim durumlarıyla doğrudan ilişkilidir. Yetişkinlerin, eğitimin uzun ve kısa vadeli yararlarına ilişkin düşünceleri, çocukların okula devamları ve işgücüne katılımları açısından başlıca etkenlerden biri olmaktadır. Örneğin, birçok ülkede erkek çocuklara oranla kız çocukları arasında okula kayıt oranının düşük, okuldan ayrılma oranının ise yüksek oluşunun nedeni budur. Beklenti, kız çocuklarının erken yaşta evlenecekleri ve ekonomik açıdan kocalarına bağımlı olacakları yönündedir.

Çizelge 16: Sokakta Çalışmanın Çocukların Okul Başarısına Etkisi

	Sayı	%
Etkilemiyor	17	47, 2
Olumsuz	15	41, 7
Olumlu	4	11, 1
Toplam	36	100, 0

Okula devam eden öğrencilere, sokakta çalışmanın ders başarılarını etkileyip etkilemediği sorulmuştur. Bu öğrencilerin % 47, 2'si sokakta çalışmanın ders başarılarını etkilemediğini söylemişlerdir. Buna karşılık öğrencilerin %41, 7'si olumsuz yönde etkilediğini; %11, 1' i ise olumlu yönde etkilediğini bildirmiştir.

Çizelge 17: Okul Arkadaşları Arasında Sokakta Çalışan Çocukların Varlığı

	Sayı	%
Var	13	36, 1
Yok	23	63, 9
Toplam	36	100, 0

Okula devam eden öğrencilerin % 36, 1' i okul arkadaşları arasında kendileri gibi sokakta çalışan çocukların olduğunu söylemektedirler. Bu da

göstermektedir ki çocuklar benzer sosyo-ekonomik koşullarda yaşayan çocuklarla aynı okullara gitmektedirler. Bir başka ifade ile sokakta çalışan çocuklar, çalışma kültürünün önemli ölçüde yaygın olduğu bir okul çevresinde yaşamaktadırlar.

Çizelge 18: Aynı Mahallede Yaşayan Arkadaşlar Arasında Sokakta Çalışanın Varlığı

	Sayı	%
Var	41	69, 5
Yok	18	30, 5
Toplam	59*	100, 0

*1 kişi cevap vermedi.

Tüm çocuklara aynı mahallede yaşadığınız arkadaşlarınız arasında sokakta çalışan var mı sorusu yöneltilmiş ve çocukların % 69, 5'i bu soruya "evet" yanıtı vermiştir. Bu sonuç çocukların sokakta çalışmanın yaygın bir kültür olduğu toplumsal çevrelerde yaşamakta olduklarını ortaya koymaktadır.

Çizelge 19: Çalışırken Aynı Anda Okumanın Zorlukları

	Sayı	%
Evet	19	31, 7
Hayır	41	68, 3
Toplam	60	100, 0

Çalışan çocuklara "çalışırken aynı anda okumanın zorlukları var mı" diye soruldu. Çocukların % 68, 3'ünün bu soruya "hayır, bir zorluğu yok" şeklinde yanıt vermesi düşündürücüdür. Bu sonuç, kendi koşullarını benimsemiş olmalarının yanı sıra, eğitime dair beklentilerinin de oldukça düşük olması ile açıklanabilir. Diğer taraftan bu bulgu, eğitim sisteminin sokakta çalışan

çocuklara ilişkin beklenti ve motivasyonunun düşük olduğu yönünde de yorumlanabilir. Nitekim Türkiye’de de yoksul ailelere mensup çocukların, örgün eğitim sisteminden, dolaylı olarak dışlanabildiği, etkin ve verimli eğitim-öğretim olanaklarından nispeten uzak koşullar içerisinde okul yaşamlarına devam ettikleri bilinmektedir. Araştırmamızda bu soruya “evet” yanıtını veren çocuklara ise bu zorlukların neler olduğu sorusu yöneltilmiştir.

Çizelge 20: Çalışma ile Birlikte Okula Devam Etmenin Getirdiği Zorluklar

	Sayı	%
Ders çalışmıyorum	12	63, 2
Derslere geç kalıyorum	2	10, 5
Derslere devamsızlık yapıyorum	2	10, 5
Yüksek notlar alamıyorum	1	5, 3
Yoruluyorum	1	5, 3
Başarısız oluyorum	1	5, 3
Toplam	19	100. 0

“Çalışırken aynı anda okumanın zorlukları var” diyen çocuklara bu zorlukların ne olduğu sorulduğunda büyük çoğunluğu “ders çalışmıyorum” diye yanıt vermiştir. Diğer zorluklar derslere geç kalıyorum, derslere devamsızlık yapıyorum, yüksek notlar alamıyorum, yoruluyorum ve başarısız oluyorum şeklinde sıralanmıştır. Gine Bissau’da okullarda toplam üç dönem, dokuz ay eğitim süresi bulunmaktadır. Okullarına ikinci dönem başladığı zaman kaju meyvesini toplama (seçme) zamanı da başlıyor. Çok sayıda çocuk ailesiyle birlikte meyve toplama/seçme işine gitmektedirler. Bu sebeple de okula devam oranları düşmekte ve bu durum zamanla okul terkleriyle sonuçlanmaktadır.

Yapılan araştırma sonuçları da çalışan çocukların okul devamsızlıklarının fazla olduğunu göstermektedir ve araştırmanın bu bulgusunu desteklemektedir (Goulart ve Bedi, 2007; Karaman ve Özçalık, 2007; Taş ve diğerleri, 2002; Akşit ve diğerleri, 2001; Caesar-Leo, 1999). Sokakta çalışmanın koşullarına bağlı olarak okul yaşamı çocuğun hayatında ikincil bir noktaya sürüklenebilmektedir.

3. 1. 5. Sağlık Durumları

Sokakta çalışma, çocukların sağlığı üzerinde olumsuz etkilerde bulunabilen bir diğer olgudur. Araştırma kapsamında görüşme yapılan çocuklara sağlık durumlarını ve yaşadıkları sağlık sorunlarını belirlemeye yönelik çeşitli sorular sorulmuştur. Elde edilen bulgular şu şekildedir:

Çizelge 21: Herhangi Bir Hastalığınız Bulunma Durumu

	Sayı	%
Var	14	23, 3
Yok	46	76, 7
Toplam	60	100, 0

Sokakta çalışan ve bu araştırma kapsamında görüşülen çocukların % 23, 3'ü (14 çocuk) bir hastalıkları olduğunu bildirmişlerdir.

Çizelge 22: Hastalık Bilgisi

	Sayı	%
Sıtma	4	28, 5
Baş ağrısı	2	14, 2
Mide rahatsızlığı	2	14, 2
Diş ağrısı	1	7, 1
Hepatit	1	7, 1
Karın ağrısı	1	7, 1
Öksürük	1	7, 1
Sarıhumma	1	7, 1
Söylemek istemiyor	1	7, 1
Toplam	14	100, 0

Çocuklara sorulduğunda, bu hastalıklar sıtma, baş ağrısı, mide rahatsızlığı, diş ağrısı, hepatit, karın ağrısı, öksürük ve sarıhumma olarak belirtilmiştir. Sıtma, baş ağrısı ve mide rahatsızlığı görece daha çok görülen sağlık sorunlarından. Gine-Bissau'da sıtma hastalığı çok yaygın görülen bir hastalıktır. Bu hastalık en çok çocukları etkilemektedir. Yedi yaşında kadar çok tehlikeli bir hastalık olan sıtma, verilere göre en yaygın hastalık durumundadır. Gine-Bissau koşullarında önlenmesi zor ve öldürücüdür. Kentlerin sağlıksız koşullarında, mahallelerde var olan durgun sular, sivrisineklerin yaşama ve üreme ortamlarıdır. Yoksulluk nedeniyle insanlar koruyucu cibinlik kullanmamaktadır.

Çizelge 23: Herhangi Bir İlaç Kullanma Durumu

	Sayı	%
Evet	8	57, 1
Hayır	6	42, 9
Toplam	14	100, 0

Belirttikleri hastalıklara karşın çocukların % 42, 9'u tedavi olmak amacıyla herhangi bir ilaç kullanmamaktadır. Bu durum, belirttikleri hastalıkların tedavisinin ihmal edildiğini düşündürmektedir.

Çizelge 24: Ailede Süreğen/Kronik Hastalığı Olanlar

	Sayı	%
Evet	14	23, 3
Hayır	46	76, 7
Toplam	60	100, 0

Sokakta çalışan çocukların % 23, 3'ü ailesinde süreğen / kronik hastalığı olan biri ya da birileri olduğunu söylemiştir. "Süreğen hastalıklar doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle oluşan, bireyin sürekli bakım ve tedavisini gerektiren ve hastalığı nedeniyle eğitim, mesleki ve sosyal uyumun olumsuz etkilendiği durumlardır" (<http://www.hastane.com.tr/metabolik-hastaliklar->

nedir.html). Buradan da anlaşılmaktadır ki çocukların olduğu kadar diğer aile üyelerinin de ciddi sağlık sorunları bulunmaktadır.

Çizelge 25: Çocukların Herhangi Bir Sakatlığı Olma Durumu

	Sayı	%
Evet	3	5, 0
Hayır	57	95, 0
Toplam	60	100, 0

Görüşülen sokakta çalışan çocuklardan üçü herhangi bir engeliniz / sakatlığınız var mı sorusunu olumlu yanıtlamışlardır. Bu çocuklardan ikisiyağının sakat, birisi de lepra hastası ve burnundaiz olduğunu belirtmiştir.

Çizelge 26: Sokakta Çalışan Çocukların Günde Kaç Öğün Yemek Yedikleri

	Sayı	%
Bir öğün	4	6, 7
İki öğün	13	21, 7
Üç öğün	43	71, 7
Toplam	60	100, 0

Sokakta çalışan çocuklar arasında günde üç öğün yemek yiyen çocuklar % 71, 7 oranındadır. Bir başka ifade ile çocukların % 21, 7'i günde iki öğün, % 6, 7'si bir öğün yemek yemekteler. Gelişme çağındaki bir çocuğun günde üç öğünden daha az yemek yiyebilmesi onun sağlıklı gelişimi açısından ciddi riskler yaratabilir.

Çizelge 27: Sokakta Çalışırken Yiyeceklerini Nasıl Temin Ettikleri

	Sayı	%
Satın alıyorum	53	88, 4
Yemek yemiyorum	3	5, 1
Evde yemek yiyorum	2	3, 3
Borçla yiyorum	1	1, 7
Söylemem	1	1, 7
Toplam	60	100, 0

Çocuklar, sokakta çalışırken yiyeceklerini genelde satın almaktadır (%88, 4). Yemek yemiyorum, evde yiyorum, borçlanarak yiyorum gibi yanıtlar da alınmıştır. Çocukların içinde buldukları sağlıksız yaşam koşulları, yoksulluk, yetersiz beslenme, bilgisizlik ve sağlık hizmetlerine ulaşılabilirlikte yaşanan sorunlar, onların gelişimsel açıdan önemli sorunlarla karşılaşmalarına neden olmaktadır. Ailelerin içerisinde olduğu olumsuz koşullar düzeltilmedikçe, bu sorunların önlenmesi olanaksız görünmektedir. Bununla beraber, sokakta çalışmanın yarattığı olumsuz koşullardan kaynaklanabilecek sağlık sorunlarına özellikle dikkat edilmesi gerekmektedir.

Çizelge 28: Çocukların Son Üç Öğünde Ne Yedikleri

Sabah	Sayı	%	Öğle	Sayı	%
Ekmek	18	30, 0	Pilav	55	91, 7
Ne varsa yiyorum	13	21, 6	Hiç yemek yemiyorum	2	3, 3
Hiç yemek yemiyorum	12	20, 0	Ne varsa yiyorum	2	3, 3
Pilav	11	18, 3	Makarna	1	1, 7
Fark etmez	2	3, 3	Toplam	60	100, 0
Makarna	2	3, 3	Akşam	Sayı	%
Söylemek istemiyorum	1	1, 7	Pilav	46	76, 7
Yumurta	1	1, 7	Ne varsa yiyorum	6	10, 0
Toplam	60	100, 0	Akşam yemiyorum	3	5. 0
			Bazen yemek yiyorum	1	1, 7
			Fark etmez	2	3, 4
			Ekmek	1	1, 7
			Makarna	1	1, 7
			Toplam	60	100, 0

Çocukların %30'u sabah öğününde yalnızca ekmek yerken; % 21, 6'sı evde ne varsa onu yemektedir. Çocukların %20, 'si sabah öğününde hiçbir şey yemediklerini, % 18, 3'ü ise yalnızca pilav yediklerini belirtmektedir.

Guine-Bissau'da öğünlerde pilav tüketimi çok yüksek orandadır. Sürekli pilav pişirilir ve bittikçe yenisi hazırlanır. Bu yüzden öğle yemeklerinde neredeyse herkes (% 91, 7) pilav yiyor. Akşam öğününde bu oran % 76, 7'dir. Gine-

Bissau'da nüfusun çoğunluğu günde bir ABD dolarından daha az kazanmaktadır. Bu yüzden aşırı yoksulluk içinde yaşayan, ücretleri zamanında ödenmeyen ailelerin, çocukların ihtiyaçlarını karşılamak konusunda yetersiz kaldıkları bir gerçektir. Kötü beslenmenin temel nedeni budur.

Kısaca ifade etmek gerekirse sokakta çalışan çocukların erişebildikleri olanaklar, yaşadıkları coğrafyanın, toplumsal ve ekonomik yapının sahip olduğu özelliklerden bağımsız değerlendirilemeyecek olgulardır.

3. 1. 6. Sokakta Çalışan Çocukların Bağımlılık Durumları

Araştırma kapsamında çocukların sokak ortamında bağımlılık geliştirdiği maddelerin olup olmadığına ilişkin sorulara da yer verilmiştir. Bu çerçevede çocuklara bağımlılık yapıcı çeşitli maddeleri kullanıp kullanmadıkları ile günde kaç saat uyuyabildiklerine yönelik sorular yöneltilmiştir. Elde edilen bulgular şu şekildedir:

Çizelge29: Sigara İçme Durumu

	Sayı	%
Evet	11	18, 6
Hayır	48	81, 4
Toplam	59	100, 0

Çizelgede de görüldüğü üzere sokakta çalışan çocukların % 18, 6'sı sigara içmektedir. Çocuk yaşta sigaraya başlayanların oranı oldukça yüksek görünmektedir. Sigara alışkanlığı çocukların sağlığını olumsuz etkileyen özellikler taşıdığı gibi çocukların ve ailelerinin bütçeleri üzerinde önemli bir yük yüklemektedir. Bu da zaten yoksul olan ailelerin daha da yoksullaşmasına neden olmaktadır.

Çizelge 30: Sigara Dışında Başka Bağımlılık Yapıcı Madde Kullanma Durumu

	Sayı	%
Evet	5	8, 5
Hayır	54	91, 5
Toplam	59	100, 0

Sokakta çalışan çocuklar arasında sigara dışında maddelerin de kullanıldığı bilinmektedir. Sigara dışında bağımlılık yapıcı başka bir madde (alkol ve uyuturucu maddeler vb.) kullanıyor musunuz sorusuna evet yanıtı verenlerin oranı % 8, 5'tir. Bu oranın ne ölçüde gerçeği yansıttığı kuşkuludur. Zira çocuklar sigara dışındaki maddeleri kullandıkları bilgisini vermekte daha çekingen davranabilmektedir. Bu oranın daha yüksek olduğunu tahmin etmek zor olmayacaktır.

Çizelge 31: Sokakta Çalışan Çocukların Çevrelerinde Bağımlılığı Olan Kişilerin Varlığı

	Sayı	%
Var	53	89, 8
Yok	6	10, 2
Toplam	59	100, 0

Çocuklara çevrenizde alkol, uyuşturucu, uçucu madde kullananlar var mı sorusu yöneltildiğinde, alınan yanıtlar oldukça çarpıcıdır. Bu maddeleri kullanıyor musunuz sorusu doğrudan sorulduğunda çok azı "evet" yanıtı verirken; çevrenizde var mı sorusunda daha yüksek "evet" yanıtı alınmaktadır. Sorunun odağında kendileri yer aldığı gerçeği gizleme eğiliminde olan çocuklar, bu soruyla gerçeğin daha dolaysız ortaya çıkmasına da yardımcı olmaktadır. Nitekim bu soruya yanıt veren çocukların % 89, 8'inin çevresinde alkol, uyuşturucu ve uyarıcı madde kullananların varlığı, madde bağımlılığının sokakta çalışan çocukların çevresinde ne denli yaygın olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu oldukça yüksek bir sosyal risktir. Guine-Bissau'da sokakta

çalışan çocuklar oldukça tehlikeli, riski bir sosyal çevrede yaşamaktadırlar. Bu durum geleceğe dair ciddi endişelerin yaşanmasına neden olmaktadır. Çevresinde olumsuz örnekler gören, öğrenen bu çocukların yetişkinlik yaşamına büyük dezavantajlarla başlayacakları da açıktır.

Çizelge: 32 Günde Kaç Saat Uydukları

	Sayı	%
Bilmiyorum	25	41, 6
Fark etmez, değişiyor	20	33, 3
Söylemek istemiyorum	12	20, 0
7 saat	1	1, 7
8 saat	1	1, 7
Sokakta yatıyorum	1	1, 7
Toplam	60	100, 0

Sokakta çalışan çocukların %41, 6'sı günde kaç saat uyduğunu bilmezken, %33, 3'ü düzenli uyumadıkları için fark etmediğini, değiştiğini ifade etmektedir. Çocuklar sokakta işlerini bitirdikten sonra evde bakışa işlerde çalışmaya devam etmektedirler; bu yüzden uyku saatleri düzensiz olabilmektedir.

3. 2. SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN ÇALIŞMA YAŞAMLARI

Araştırma kapsamında sokakta çalışan çocukların çalışma koşullarına ve ailelerinin ekonomik durumuna ilişkin veriler de elde edilmiştir. Çocukların çalışma süreleri, yaptıkları işler, elde ettikleri gelir, sokakta çalışmaktan memnun olup olmadıkları ve ailelerinin sahip olduğu maddi olanaklar çerçevesinde görüşme yapılan çocukların çalışma yaşamlarına ilişkin bir durum tespitinde bulunulmaya çalışılmıştır.

Çizelge 33: Çocukların Çalışma Zamanları

	Sayı	%
Okul dışı tüm zamanlarda	34	56, 7
Tam zamanlı	25	41, 6
Yalnızca okulların tatil olduğu yaz aylarında	1	1, 7
Toplam	60	100, 0

Çocukların çalıştıkları zaman dilimi incelendiğinde % 56, 7'sinin eğitim saatleri dışındaki tüm zamanlarda çalıştıkları anlaşılmaktadır. Çocukların %41, 6'sı ise okula gitmedikleri için tam zamanlı olarak çalışmaktadır.

Guine-Bissau'da okul saatlerine bakıldığında 8-12; 13-17; 17-21 saatleri arasında eğitim yapıldığı görülmektedir. Eğitim saatleri dışında çalışan çocukların okuldan önce ve okuldan sonraki saatlerde çalıştıkları anlaşılmaktadır. Eder'in (1991) yaptığı çalışmada çocukların %37'si tam zamanlı olarak çalışırken, %63'ü okul dışı tüm zamanlarda ya da sadece okulların tatil olduğu yaz aylarında çalışmaktadır. Şişman'ın (2006) çalışma bulguları da araştırma bulgularımızı destekler niteliktedir ve çocuklar % 53 oranında okul dışı tüm zamanlarını sokakta çalışarak geçirmektedirler.

Elde edilen bu bulgu sokakta çalışma süresinin çocukların yaşamlarında önemli bir zaman dilimini kapladığını da göstermektedir. Çocukların okula hazırlanmak, ders çalışmak ya da iyi vakit geçirmek için sahip olduğu zaman, sokakta çalışmaları nedeniyle gelişimlerini destekleyecek bir ortamdan uzakta geçmektedir.

Diğer taraftan sokakta yapılan işin kendisi de çocuğun gelişimi üzerinde etkili olabilmektedir. Bu çerçevede çocuklara sokakta yaptıkları işlerin neler olduğu sorusu da yöneltilmiştir. Alınan yanıtlar çizelgede görüldüğü şekildedir:

Çizelge 34: Sokakta Çalışan Çocukların Yaptıkları İşlere Göre Dağılımları

	Sayı	%
Meyve satmak	14	23, 3
Araba yıkamak	13	21, 7
Gezici mekanik tamiri	6	10, 0
Bulaşık yıkamak	4	6, 7
Su satmak	3	5, 0
Dondurma satmak	2	3, 3
Fıstık satmak	2	3, 3
Kıyafet satmak	2	3, 3
Mendil satmak	2	3, 3
Et ve kanat satmak	2	3, 4
Ayakkabı boyamak	1	1, 7
Patates satmak	1	1, 7
Çamaşır yıkamak	1	1, 7
Elektrik tamiri	1	1, 7
Hindistan cevizi satmak	1	1, 7
Mısır gevreği satmak	1	1, 7
Oto tamirci	1	1, 7
Sigara satmak	1	1, 7
Şarap satmak	1	1, 7
Her şey satıyor	1	1, 7
Toplam	60	100, 0

Yukarıdaki çizelge, sokakta çalışan çocukların yaptıkları işlerin dağılımını vermektedir. Buna göre, sokakta çalışan çocukların büyük bir çoğunluğunun meyve satıcısı (% 23, 3), araba yıkayıcısı (% 21, 7), gezici mekanik tamirci (% 10) olduğu görülmektedir. Bunun dışında bulaşık yıkamak, su satmak, dondurma satmak, fıstık satmak, kıyafet satmak, mendil satmak, et ve kanat satmak, ayakkabı boyamak, patates satmak, çamaşır yıkamak, elektrik tamiri, hindistan cevizi satmak, mısır gevreği satmak, oto tamircisi, sigara satmak, şarap satmak gibi işleri yapmaktadırlar. Bir çocuk da “her şeyi satıyorum” diye

yanıt vermiştir. Aslında sokakta çalışan çocukların işleri oldukça değişkendir. Belirli bir işte uzmanlaşma söz konusu değildir. En kolay yapılan, en karlı işlere kolayca geçiş yapılabilmektedir.

İlik ve Türkmen (1994) in yaptıkları çalışmada, çocukların çoğunluğunun (%46, 00) boyacı olduğu görülmektedir. Pazarcı olan çocukların oranı % 37, 20 olup, bunlardan % 22, 80'i poşetçi, % 9, 60'ı arabacı, % 3, 20'si tezgâhtar ve % 1, 60' ı ise küfecidir. Simitçi çocukların oranı ise % 7, 20 olarak saptanmıştır. Bunu % 4, 40 ile mendil, peçete, sakız, gofret vs. satan çocuklar izlemektedir.

Bir başka çalışmada (Keskinkılıç Kara, 2011) en yüksek oranın mendil, yara bandı vs. satıcılığında olduğu (% 27, 90), bunu pazarcılık işinin izlediği (% 22, 9) ve sırasıyla ayakkabı boyacılığı (% 12, 79) ve tartıcılık (% 12, 79), simit satıcılığı (% 11, 93), otomobil camı siliciği (% 6, 98) ve kâğıt toplayıcılığının (% 5, 81) izlediği görülmektedir.

Çizelge 35: Günlük Gelirleri

Türk Lirası	Sayı	%
46	1	2, 8
34	1	2, 8
26	1	2, 8
20	1	2, 8
18	2	5, 6
15	1	2, 8
14	1	2, 8
12	6	16, 7
10	1	2, 8
9	1	2, 8
8	3	8, 3
6	8	22, 2
4	2	5, 6
3	7	19, 4
Toplam	36	100, 0

Gine Bissau sokaklarında çalışan çocukların günlük kazandıkları gelir Türk Lirasına çevrilerek çizelgede verilmiştir. Çocukların ortalama gelirleri 10, 6 Türk Lirasıdır. En az kazanan 2 TL, en çok kazanan ise 46 TL kazanmaktadır. Yoğunluk 12 TL ve altında görünmektedir. Günlük çalışma süreleri dikkate alındığında çok az para kazandıkları anlaşılmaktadır. Çocuklar günlük kazançlarını günün sonunda aileden birine teslim etmektedirler.

Çizelge 36: Gelirlerini Nasıl Harcadıkları

	Sayı	%
Gelirim yok	14	23, 3
Kıyafetler alıyorum	11	18, 3
Yiyecek alıyorum	10	16, 6
Okul malzemelerine harcıyorum	7	11, 6
Biriktiriyorum	7	11, 6
Ailem için harcıyorum	6	10, 0
Anneme veriyorum	4	6, 6
Teyzeme veriyorum	1	1, 6
Diğer	2	3, 3
Toplam	60	100. 0

Gelirinizi nasıl harcıyorsunuz sorusuna çocukların % 23, 3'ü herhangi bir gelirim yok diye yanıt vermişlerdir. Çocuklar gelirlerini kıyafet (%18, 3), yiyecek (% 16, 6), okul malzemeleri (% 11, 6) gibi harcamalara ayırıyorlar. Çocukların %11, 6'sı gelen gelirini biriktirmektedir. Ailesine harcayan (%10. 0), annesine veren çocukların oranı (%6, 6), teyzesine veren çocukların oranı ise (%1, 6) 'dir. Gelirini diğer harcamalar için kullanan çocukların oranı ise (%3, 3) 'tür.

Gine Bissau koşullarında çocukların çoğunluğu, kendilerinin ve ailelerinin günlük gereksinimlerini karşılamak için çalışmaktadırlar. Yapılan işler gelecekte meslek olacak nitelikte işler değildir. Çocuklar bir anlamda küçük gelirler elde

ederek günü kurtarmaya çalışmaktadırlar. Bu süreçte fiziksel, zihinsel ve pedagojik gelişimlerine ket vuran ve sekteye uğratabilecek risk faktörleri ile karşı karşıya kalabilmektedirler.

Aktaş ve diğerleri (2015) nin yaptığı bir çalışmada, çocuklar elde ettikleri geliri ağırlıklı olarak ev ihtiyaçlarında (% 54, 3) kullanmaktadırlar. Ailesine veren (% 23), kendi giderleri için kullanan (% 20, 2) çocukların sayısı da az değildir. Her iki ülkede de durum birbirine benzer niteliktedir. Kazanılan para ailenin ihtiyaçlarına harcanmaktadır. Bu da çocuk çalışmasının temel nedeninin ailelerin yoksulluğu olduğu gerçeğini bir kez daha kanıtlamaktadır.

Çizelge: 37 Çalıştıkları İşlerden Memnun Olma Durumu

	Sayı	%
Memnunum	35	58, 3
Memnun değilim	25	41, 7
Toplam	60	100, 0

Görüştüğümüz çocuklara yaptıkları işten memnun olup olmadıklarını sorduğumuzda, % 58, 3' ü memnun olduğunu, % 41, 7'si ise memnun olmadığını ifade etmiştir. İlik ve Türkmen de (1994a) sokakta çalışan çocuklar içinde işini sevenlerin oranının %20, 88 olduğunu bulmuştur. Konanç (1992) ise sokakta çalışan çocukların %40'ının işinden memnun olmadığını belirtmektedir.

Çizelge 38: Sokakta Çalışan Çocukların Çalışma Nedenleri

	Ev et	%	Ha yır	%	Topl am	%
Ailemin geliri olmadığı için çalışmak zorundayım	16	26, 7	44	73, 3	60	100, 0
Ailem beni zorla çalıştırıyor	15	25, 0	45	75, 0	60	100, 0
Aileme ekonomik olarak destek olmak istiyorum	14	23, 3	46	76, 7	60	100, 0
Kendi paramı kazanmak için çalışmaya başladım	14	23, 3	46	76, 7	60	100, 0
Diğer	8	13, 3	52	86, 7	60	100, 0

Görüşülen çocukların önemli bir bölümü (%26, 7) ailesinin geliri olmadığı için çalışmak zorunda olduğunu ifade etmektedir. İkinci sırada ailem beni zorla çalıştırıyor diyenler (%25, 0) yer almaktadır. Aileme ekonomik olarak destek olmak istiyorum diyen çocuklarla (%23, 3) birlikte değerlendirirsek aileye katkı verme amacı yüzde elliye yaklaşmaktadır. Kendi parasını kazanmak için çalışmaya başlayanların oranı da (%23, 3) bir hayli yüksek bulunmuştur. Neden çalışıyorsunuz sorusuna diğer sebepleri belirten çocuklar da (%13, 3) vardır.

Gine Bissau'da hızlı nüfus artışı ile birlikte kırsal kesimden özellikle büyük kentlere göç yaşanmaktadır. Buna karşılık yetersiz sanayileşme ve işsizlik ülkenin temel sorunlarından. Kırsal kesimdeki zor yaşam koşulları insanları büyük şehirlere doğru göçe yöneltmiş olmasına karşın burada da sorunların çözülmediği görülmektedir. Büyük şehirdeki işsizlik, çok düşük ücret ile çalışma Gine Bissau'da geniş aile yaşamı demektir. Geniş ailelerin yaşadıkları yoksulluk ve işsizlik, sorunlar karşısında onları çıkmaza sürüklemektedir.

Şişman (2006) tarafından yapılan bir araştırmada, çalışan çocukların çalışma nedenleri ele alındığında; % 38, 4'ü aile gelirine katkıda bulunmak, % 19, 8'i hane halkının ekonomik faaliyetine yardım etmek, % 15, 9'u ailesi istediği için, % 10, 4'ü iş öğrenmek ve bir meslek sahibi olmak için, % 6, 3'ü kendi

ihtiyaçlarını karşılamak için, % 5, 1'i hane halkının borçlarına yardımcı olmak için çalışmakta oldukları belirlenmiştir.

Çizelge: 39 Ailede Çalışamayan Bireyler

	Sayı	%
Evet	46	76, 7
Hayır	14	23, 3
Toplam	60	100, 0

Görüşülen çocukların dörtte üçünden fazlası ailelerinde çalışmayan, işsiz yetişkin bireyler olduğunu ifade etmektedirler. Bir toplumda yetişkin bireyler arasında işsizliğin yaygın olması ne yazık ki daha çok çocuğun erken yaşta iş yaşamına girmesi anlamına gelmektedir. Bu da çocukların eğitim yaşamından kopması ve geleceğe hazırlanma olanaklarının ellerinden alınması demektir.

Çizelge: 40 Ailenin Aylık Ortalama Geliri

TL	Sayı	%
Bilmiyorum	44	73, 4
44, 67	4	6, 7
62, 81	3	5, 0
31, 90	3	5, 0
95, 72	2	3, 3
43, 07	2	3, 3
191, 45	1	1, 7
71, 79	1	1, 7
Toplam	60	100, 0

Sokakta çalışan çocukların ailelerinin aylık ortalama gelirleri Türk Lirası cinsinden çizelgede gösterilmiştir. Görüldüğü gibi ailelerin gelirleri oldukça düşüktür. 44 çocuk ise (% 73, 4) ailelerinin aylık gelirini bilmemektedir.

Çizelge 41: Evde Kimler Çalışıyor

	Evet	%	Hayır	%	Toplam	%
Anne	30	50, 0	30	50, 0	60	100, 0
Kardeş	26	43, 3	52	86, 6	60	100, 0
Baba	15	25, 0	45	75, 0	60	100, 0
Büyükanne	4	6, 7	56	93, 3	60	100, 0
Büyükbaba	3	5, 0	55	95, 0	60	100, 0
Diğer yakınlar	10	16, 7	50	83, 3	60	100, 0

Çizelgedeki verilere göre Bissau sokaklarında çalışan çocukların annelerinin yarısı (%50) ev işlerinde çalışırken, kardeşlerinin %43, 3'; babalarının da %25' i çalışmaktadır. Çalışan baba yüzdesinin, çalışan anne ve kardeş yüzdesinden daha düşük olduğu görülmektedir. Bu çerçevede babalarda işsizlik oranının fazla olduğu söylenebilir.

Çizelge42: Ailenin Çalışma Karşılığı Elde Ettiği Gelirden Başka Geliri Olup Olmadığı

	Sayı	%
Var	13	21, 7
Yok	47	78, 3
Toplam	60	100, 0

Sokakta çalışan çocukların %21, 7'sine dışarıdan maddi destek sağlanıyor. Bu destek bazılarına yurtdışındaki akrabalarından sağlanırken bazılarında ülke içerisinde durumu iyi olan aileler tarafından sağlanmaktadır. Fakat görüldüğü üzere çalışan çocukların dörtte üçünden fazlasının ailesine dışarıdan herhangi bir destek sağlanmamaktadır.

Çizelge43: Çocukların Kaç Yaşından Beri Çalıştıkları

	Sayı	%
2 yaş	2	3,3
3 yaş	5	8,3
4 yaş	1	1,7
5 yaş	2	3,3
7 yaş	3	5,0
8 yaş	1	1,7
9 yaş	2	3,3
10 yaş	13	21,7
11 yaş	10	16,7
12 yaş	9	15,0
13 yaş	6	10,0
14 yaş	4	6,7
15 yaş	1	1,7
Hatırlamıyor	1	1,7
Toplam	60	100,0

Çocukların ortalama olarak 9,7 yaşından beri çalıştığı, en küçük çalışmaya başlama yaşının 2; en yüksek çalışmaya başlama yaşının ise 15 olduğu görülmüştür. Sokakta çalıştırılan çocukların yaşlarına baktığımızda %21,7'nin 10 yaş, %16,7'sinin 11 yaş ve %15'inin 12 yaş aralığında olduğu tespit edilmiştir. Sokakta çalışan çocuklar erken yaşta çalışmaya başlamıştır. Oysa Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 138 sayılı Sözleşmesine göre, çocukların iş yaşamına atılma yaşı zorunlu okul eğitiminin tamamlandığı yaştan aşağı olamaz şeklinde hükme bağlanmıştır (ILO, 2001). Gine-Bissau'da iş yaşamına atılma yaşı zorunlu eğitiminin tamamlandığı yaş, 14 yaş olarak belirlenmiştir.

Bulutay'dan (1995: 10) elde edilen bulgularla paralellik gösteren bu oranlar, çocuğun sokakta çalışmaya başladığı yaşın 8 ila 10 yaş aralığı olduğunu

göstermektedir. Çocuğun küçük yaşlarda çalıştırılmaya başlanması onun fiziksel ve ruhsal gelişimin olumsuz yönde etkilemektedir (Bilgin, 2009, 241).

Çizelge 44: Çocukların Günde Kaç Saat Çalıştıkları

	Sayı	%
3 saat	2	3, 3
4 saat	2	3, 3
5 saat	6	10, 0
6 saat	4	6, 7
7 saat	3	5, 0
8 saat	22	36, 7
9 saat	8	13, 3
10 saat	5	8, 3
11 saat	1	1, 7
12 saat	3	5, 0
Bilmiyorum çok fazla	4	6, 7
Toplam	60	100, 0

Çocukların günlük çalışma saatlerine bakıldığında en az 3; en çok 12 saat olmak üzere ortalama 7, 7 saat çalıştıkları görülmektedir. Çocukların %36, 7'sinin günde 8 saat, %13, 3'ünün 9 saat, %10 unun 6 saat, %8, 3'ünün 5 saat, %6, 7'sinin 4 saat çalıştığı bulgulanmıştır. Çocukların %6, 7'si ise kaç saat çalışmakta olduğunu bilmemektedir. Bu doğrultuda ortalama çalışma saatlerinin 8 saat olduğu söylenebilir.

Keskinkılıç Kara'nın (2011) çalışması bulgularımızı destekler niteliktedir. Çocukların günlük çalışma saatlerine bakıldığında % 73, 26'sının günde 3-5 saat, % 20, 93'ünün 6-8 saat ve % 5, 81'inin ise 8 saat ve üstünde çalıştığı belirlenmiştir.

Aktaş, Alparslan ve Yaşar (2015) tarafından yapılan araştırmada ise sokakta çalışan çocukların çalışmaya başlama saatine bakıldığında % 56, 8'i (138 kişi)

saat 6: 00-9: 00 arasında çalışmaya başladıklarını, %28, 4'ü (69 kişi) saat 9: 00-12: 00 arasında çalışmaya başladıklarını, %13, 6'si (33 kişi) ise saat 12: 00-15: 00 arasında çalışmaya başladıklarını belirtmişlerdir.

Çizelge 45: Çocukların Ailelerinin Ekonomik Durumunu Nasıl Değerlendirdiği

	Sayı	%
Çok yoksul / Çok kötü	25	41, 7
Yoksul / kötü	32	53, 3
Orta gelirli	3	5, 0
Toplam	60	100, 0

Sokakta çalışan çocukların ailesinin yaşam koşulları iyi değildir. Toplanan verilerde de %41, 7'si ailesinin ekonomik durumunu çok kötü olarak değerlendirmektedirler. Yüzde 53, 3'ü ise kötü/yoksul; % 5' i ise orta gelir düzeyinde olarak değerlendirmektedirler.

3. 3. ÇOCUKLARIN SOKAKTA KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR

Sokakta çalışan çocuklar çok çeşitli sorunlarla karşılaşabilmektedir. Sokak ortamında çocukların bedensel ve ruhsal bütünlüklerini tehdit edebilecek çeşitli risk faktörleri ile karşı karşıya gelmeleri olasıdır. Bu nedenle araştırma kapsamında çocuklara sokakta karşılaştıkları sorunlara ilişkin bir dizi soru da yöneltilmiştir.

Çizelge 46: Çalışma Yerlerinin Evlerine Yakınlığı

	Sayı	%
Evet	16	26, 7
Hayır	44	73, 3
Toplam	60	100, 0

Sokakta çalışan çocuklardan evi çalıştıkları yere yakın olanlar %26, 7 oranındadır. Çocukların % 73, 3'ü çalışmak için oturduğu bölgenin dışına gitmektedir.

Çizelge 47: Geceyi Sokakta Geçiren Çocuklar

	Sayı	%
Evet	18	30, 0
Hayır	42	70, 0
Toplam	60	100, 0

Çocukların %30, 0'ı en az bir kez geceyi sokakta geçirdiğini, %70, 0'ı hiçbir zaman sokakta geçirmediğini belirtmiştir. Aktaş ve diğerleri (2015) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise çocukların % 74, 4'i hiçbir zaman, % 24, 7'si ise bazen cevabını vermiştir. Geceyi sokakta geçiren çocuklara bunun nedeni sorulmuştur. Alınan yanıtlar aşağıdaki çizelgeye yansıdığı şekildedir.

Çizelge 48: Çocukların Geceyi Sokakta Geçirme Nedenleri	Sayı	%
Arkadaşımla beraber	2	11, 1
Eve geç kaldım arkadaşımın yanında gittim	2	11, 1
Eve gitmek istemiyorum	2	11, 1
Kalacak yer yok	2	16, 6
İş yüzünden sokakta kalıyorum	2	11, 1
Amcam dövüyor	1	5, 5
Babam dövüyor	1	5, 5
Çalıştığım yerde kaldım	1	5, 5
Duruma göre değişiyor	1	5, 5
Eve geç kaldım	1	5, 5
Para kaybetmemek için sokakta kalıyorum	1	5, 5
Tehdit	1	5, 5
Kalacak yer yok	1	5, 5
Toplam	18	100, 0

Çocuklardan %11, 1'i eve gitmek istemediğini, %16, 6'sı kalacak yeri olmadığını belirtmiştir. Yine %11, 1'i iş yüzünden; %11'i babası veya amcası tarafından tehdit edildiği için geceyi sokakta geçirdiğini belirtmiştir. Gine-Bissau çocukları ailelerinden çok şiddet görmektedir. Çocuk bu durumu evden kaçmakla, çözmek istiyorsa da eve dönmek zorunda kalabilmektedir.

Çizelge 49: Çocukların İşten Eve Saat Kaçta Döndükleri

Saat	Sayı	%
Saat 9'da	1	1,7
Saat 11'de	1	1,7
Saat 12'de	2	3,4
Saat 13'de	1	1,7
Saat 14'te	6	10,2
Saat 15'te	2	3,4
Saat 16'da	3	5,1
Saat 17'de	1	1,7
Saat 18'de	11	18,6
Saat 19'da	11	18,6
Saat 20'de	12	20,0
Saat 21'de	1	1,7
Saat 22'de	3	5,1
Saat 23'te	1	1,7
Saat 24'te	3	5,1
Duruma göre değişiyor	1	1,7
Toplam	60	100,0

Çocuklara evlerine saat kaçta döndükleri sorusu da yöneltilmiştir. Çocukların ortalama olarak saat 18: 00 civarında eve döndüğü, en erken saat 09: 00, en geç olarak ise saat 24: 00'te evlerine döndüğü görülmüştür. Sokakta çalışan çocuklar % 20' si 20: 00' de, %18, 6'sı 19: 00' da ve yine % 18, 6'sı ise 16: 00'da eve dönmektedir. Takip eden soruda ise çocuklara eve nasıl döndükleri sorulmuştur. Alınan yanıtlar şu şekildedir:

Çizelge 50: Çocukların Eve Nasıl Döndükleri

	Evet	%	Hayır	%	Toplam	%
Yürüyerek	37	61, 7	23	38, 3	60	100, 0
Toplu taşıma	19	31, 6	41	68, 4	60	100, 0
Otostop	4	6, 7	56	93, 3	60	100, 0
Taksi	3	5, 0	57	95, 0	60	100, 0

Araştırmamıza katılan çocukların sokakta çalışırken çok düşük miktarlarda para kazandıkları bulgularımız arasında yer almaktadır. Bu nedenle çocukların eve yürüyerek gitmesi gerekebilmektedir. Çocukların % 61, 7'si yürüyerek; %31, 6'sı toplu taşıma, %6, 7'si otostop ve %5'i taksi ile eve dömektedir.

Çizelge 51: Sokakta Çalışırken Fiziksel Şiddet Görme Durumu

	Sayı	%
Evet	35	58, 3
Hayır	25	41, 7
Toplam	60	100, 0

Çizelge 52: Çocukların Kimden Şiddet Gördükleri

	Sayı	%
Arkadaşımdan	14	23, 3
Tanımadığı bir kişiden	10	16, 7
Çetelerden	5	8, 3
Kendime zarar veriyorum	2	3, 4
Diğer	2	3, 3
Alkolik insanlardan	1	1, 7
Müşterilerden	1	1, 7
Toplam	35	100, 0

Çocukların %58, 3'ü fiziksel şiddet görmüştür. Çocukların sokakta maruz kaldıkları fiziksel şiddet, suçluluk davranışlarının edinilmesini ve çocukları sokakta bekleyen tehlikelerin boyutlarını daha iyi anlatmaktadır. Çocukların %41, 7'si fiziksel şiddet görmemiştir. Bu durum sokakta yaşayan ve zor koşullarda çalışan çocukların hem doğal koşullarla hem de çeşitli sosyal ve fiziksel tehlikelere karşı mücadele etmek zorundadırlar. Çocukların genel olarak yaş ortalamaları küçük olduğundan dolayı, sokakların oluşturduğu tehlikelere karşı savunmasızdırlar. Bu çocukların %23, 3'ü sokakta çocukların arkadaşlarından, %16, 7'si tanımadığı kişilerden, %8, 3'ü çetelerden, % 3, 4'ü kendine zarar verdiğini belirtmiştir. Fiziksel şiddet, çocuklarda en sık rastlanan şiddet durumudur. Bu, sokaktaki çocuğa yetişkinler, yaşça kendilerinden büyük sokaktaki diğer çocuklar, alkolikler tarafından kötü muameleyi içeren istismar türüdür. Kısaca çocuğun kaza dışında yaralanmasını ve örselenmesini içeren istismar durumuna en çok sokaklarda rastlanmaktadır. Sokakta çalışan çocuklar sadece fiziksel şiddete maruz kalmamaktadır.

Çizelge 53: Çocukların Polis Karakoluna Götürülme Durumları

	Sayı	%
Evet	7	11, 7
Hayır	53	88, 3
Toplam	60	100, 0

Çizelge 54: Çocukların Tutuklanma Durumları

	Sayı	%
Evet	1	1, 7
Hayır	59	98, 3
Toplam	60	100, 0

Çizelge 55: Çocuklar Hakkında Açılan Dava

	Sayı	%
Evet	34	56,7
Hayır	26	43,3
Toplam	60	100,0

Sokakta çalışan çocukların %11,7'si polis karakoluna götürülmüş, %88,3'ü ise hiç götürülmemiştir. Çocukların %1,7'si tutuklanmış, %98,3'ünde tutuklanma olmamıştır. Çocukların %56,7'sine açılmış bir dava vardır, %43,3'üne açılan herhangi bir dava bulunmamaktadır.

Çizelge56: Sokakta Çalışmanın/Yaşamanın Riskleri

	Sayı	%
Riski yok	15	25,1
Araba kazası	13	21,7
Saldırganlık	13	21,7
Yaralanmak	4	6,7
Diğer kaza riskleri	3	5,1
Cinsel istismar	2	3,4
Fiziksel saldırganlık	3	5,1
Yanıt yok	2	3,4
Diğer şiddet riskleri	2	3,3
Borç ödememek	1	1,7
Sokakta yatıyorum	1	1,7
Şantaj	1	1,7
Toplam	60	100,0

Sokakta çalışan çocukların hiçte azımsanmayacak bir oranı (%21,7'sinin) araba kazası riski taşımaktadır. Çalışma ortamından kaynaklanan nedenlerden dolayı çeşitli kazalara maruz kaldığı görülmektedir. Sokakta çalışan çocuklar, sokakta çalışmaya başladıktan sonra genellikle kayma, düşme ve araç çarpması gibi çeşitli nedenlerle zarara uğradıklarını ifade etmişlerdir. Çocuklar sıklıkla trafiğin yoğun olduğu ortamları çalışma mekânı olarak kullandıkları için

trafik kazalarına daha çok maruz kalmaktadırlar. Örneğin, çocuklar yoğun trafik akışı olan bazı yol kenarlarında araba yıkamak, mendil, su, meyve vs. satmak için koştururlarken daha kolay kazaya maruz kalabilmektedirler. Sokakta çalışan çocuklardan bazıları için kazaya maruz kalmak, çok basit ve olağan bir olay olarak görülmektedir. Özellikle trafik ışıklarının olduğu yerlerdeki çocukların çoğunun, birden fazla kaza geçirdiği veya kaza riski atlattığı düşünüldüğünde, bu çocuk grubu için kazalara maruz kalmak çok da yadırganan bir durum değildir. Çocuklardan % 21, 7'si saldırıya uğrama riski yaşarken, % 6, 7'si yaralanma riski, %5, 1'i diğer kaza riskleri, %3, 4'ü cinsel istismara uğrama riski taşırken, %5, 1'i fiziksel saldırıya uğrama riskiyle yaşıyor, %3, 4'ü yanıt vermezken, %3, 3'ü diğer şiddet risklerinden bahsetmiştir.

Çizelge 57: Sokakta Çalışmanın Avantajları

	Sayı	%
Avantajları yok	16	26, 7
Para kazanıyorum	19	31, 7
İş öğreniyorum	10	16, 6
Yaşamı öğreniyorum	5	8, 4
Bilmiyorum	2	3, 3
Okul ödemesini / malzemelerini karşılayabiliyorum	3	5, 1
Aileme yardım edebiliyorum	1	1, 7
Yanıt yok	1	1, 7
Yaşam koşullarını iyileştirmek istiyor	1	1, 7
Yemek alabiliyorum	1	1, 7
Yemek hazırlamaya öğreniyorum	1	1, 7
Toplam	60	100, 0

Çocukların %26, 7'si sokakta çalışmanın bir avantajı olmadığını düşünürken, %31, 7'si para kazanmayı, %16, 6'sı iş öğrenmeyi, %8, 4'ü yaşamı öğrenmeyi, %5, 1'i ise okul ödemelerini yapmayı/okul gereksinimlerini karşılamayı sokakta çalışmanın avantajlı yanları olarak ifade etmişlerdir.

Çizelge58: Başınız Derde Girdiğinde İlk Kimden Yardım İstersiniz?

	Evet	%	Hayır	%	Toplam	%
Ailemden	42	70,0	18	30,0	60	100,0
Arkadaşlarımdan	12	20,0	48	80,0	60	100,0
Sokaktaki diğer insanlardan	3	5,0	57	95,0	60	100,0
Polisten	1	1,7	59	98,3	60	100,0
Başka	9	15,0	51	85,0	60	100,0

Sokakta çalışan çocukların başları derde girdiğinde ağırlıklı olarak (% 70) ailelerinden ve arkadaşlarından (% 20) yardım istemektedirler. Belirtilen diğer kişilerin çocuğun yakın çevresinde bulunan kişilerden oluştuğu görülmektedir. Bu kişiler başka kimseler (% 15), sokaktaki diğer insanlar (% 5) ve polis (% 1,7) olarak sıralanmaktadır.

Çizelge 59: Sokakta Çalışırken Size Yardımcı Olabilecek Birilerinin Olmasını İster misiniz?

	Sayı	%
Evet	60	100,0
Hayır	0	0,0
Toplam	60	100,0

Gine-Bissau'da sokakta çalışan çocukların tamamının gerek maruz kaldıkları koşullar gerekse karşı karşıya kaldığı sorunlar temelinde yardıma gereksinim duydukları bulgulanmıştır. Bu bulgu çocukların yalnızca sokaktaki tehlikelere karşı değil zor şartlarda sürdürdükleri yaşamları açısından da yardıma son derece açık olduklarını göstermektedir.

Çizelge 60: Nasıl Bir Yardım Bekledikleri

	Sayı	%
Okumak istiyorum	34	56,7
Meslek sahibi olmak	6	10,0
Yaşam koşullarım iyileşsin	6	10,0
Araba almak istiyorum	3	5,0
Butik / dükkân açmak istiyorum	4	6,7
Yardım olsun da fark etmez	3	5,0
Huzurlu ailem olmasını istiyorum	1	1,7
Yaşamak istiyorum	1	1,7
Sokakta iş arıyorum	1	1,7
Yanıt yok	1	1,7
Toplam	60	100,0

Sokakta çalışan çocukların ağırlıklı olarak (%56,7) okumak için yardıma gereksinim duyduğu bulgulanmıştır. Çocukların %10' u meslek sahibi olmak için, %10' u yaşam kalitesini artırmak için, %5' i araba almak istedikleri için, %6,7'si butik/dükkan açmak istedikleri için yardım beklemektedir. Çocukların %5,7'si ise "yardım olsun da fark etmez" ifadesi ile her türlü yardıma açık olduklarını belirtmektedirler.

Çizelge 61: Sokakta Çalışken İstenmeyen Davranışlara Maruz Kalma

	Sayı	%
Evet	45	75,0
Hayır	15	25,0
Toplam	60	100,0

Çizelge 62: İstenmeyen Davranışların Türleri

	Sayı	%
Hakaret	9	20, 0
Borcu ödemiyor	7	15, 5
Kavga	7	15, 5
Fiziksel şiddet	5	11, 1
Hırsızlık	4	8, 8
Saldırganlık	4	8, 8
Bana vuruyor	2	4, 4
Cinsel şiddet	2	4, 4
Bana bağıyor	1	2, 2
Ceza veriyor	1	2, 2
Çok dinlemiyorum	1	2, 2
Rahatsızlık	1	2, 2
Şiddet	1	2, 2
Toplam	45	100, 0

Sokakta çalışan çocuklardan % 75'i kendilerine karşı istemedikleri davranışlarda bulunanlar olduğunu ifade ederken % 25'i bu tür davranışlara maruz kalmadıklarını belirtmiştir. Sokakta çalışan çocukların% 20' si hakaret işittiklerini ifade ederken % 15, 5' i borcun ödenmemesini, % 15, 5'i kavga edilmesini, % 11, 1'i ise fiziksel şiddeti istemedikleri davranışlar olarak sıralamışlardır. Bu davranışları % 8, 8 ile hırsızlık, %6, 8 ile saldırganlık ve %4, 4 ile cinsel şiddet izlemektedir. Diğer taraftan çalışan çocukların karşılaştıkları yaptırımlardan çoğunluğunu kötü davranış olarak nitelendirdiği görülmektedir. Çalışan çocukların olumlu davranış modelleri edinmesi anlamında içinde buldukları yaş döneminin ve iletişim içinde oldukları insanların önemli olduğu düşünülmektedir. Bu noktada, çocukların tutum ve davranışlarında işyerinde çalışanlarının etkili olduğu düşünülmektedir. Çünkü çocuk için işyeri, çalışmaya başladıktan sonra en çok vakit geçirdiği ve sosyalleşmesinde önemli bir rol oynayan birincil alan olarak değerlendirilebilir.

Çizelge 63: İstenmeyen Davranışlarla Karşılaştıklarında Çocukların Ne Yaptıkları

	Sayı	%
Hiç bir şey yapmıyorum	21	46, 6
Kaçıyorum	11	24, 4
Önemeye çalışıyorum	4	8, 8
Alacağımı istiyorum	2	4, 4
Konuşuyorum	2	4, 4
Ağlıyorum	1	2, 2
Kimseye söylemedim	1	2, 2
Polise bildiriyorum	1	2, 2
Sinirleniyorum	1	2, 2
Yardım istiyorum	1	2, 2
Toplam	45	100, 0

Çocukların yüksek bir oranı (%46, 6) hiçbir şey yapmadıklarını, %24, 4'ü kaçtıklarını ve % 8, 8'i önemeye çalıştıklarını belirtmişlerdir. Yüzde 4, 4'ü ise alacağını istediğini çünkü eve para vermeleri gerektiğini ifade etmiştir. Cinsel şiddetle karşılaşan % 4, 4' ün korktuğu için bu suçu işleyene karşı şikayette bulunamadığı düşünülmektedir.

Çizelge 64: Çalışırken Yaşanan Kaza Riski

	Sayı	%
Evet	39	65, 0
Hayır	21	35, 0
Toplam	60	100, 0

Sokakta çalışmanın çeşitli tehlikelere açık bir ortam özelliği arz etmesi karşısında çocukların kaza riski yaşama oranı % 65 olarak bulgulanmıştır. Bu bulgu çocukların hangi tehlikeleri kaza riski olarak gördükleri ile de yakından ilişkilidir. Nitekim çocuklar gerek yaşları gerekse deneyimsizlikleri çerçevesinde

öngöremedikleri tehlikeler nedeniyle de kaza riski yaşıyor ancak bu durumu bir risk olarak değerlendirmiyor olabilirler.

Çizelge 65: Sokakta Çalışırken Yaralanma Durumu

	Sayı	%
Evet	28	46,7
Hayır	32	53,3
Toplam	60	100,0

Çocukların %46,7'si sokakta çalışırken yaralandıklarını belirtirken %53,3'ü hiç yaralanmadıklarını belirtmişlerdir. Sokaktaki çocukların karşılaşılabilecekleri riskler, bu çalışmada çok önemli bir problemi oluşturmaktadır. Nitekim çocuk yaşının küçüklüğünden dolayı sokağın getireceği tehlikelere karşı savunmasız bir varlıktır. Çocuklar için çok farklı riskler söz konusudur.

Çizelge 66: Çalışma Yaşamında Karşılaşılan Sorunlar

	Evet	%	Hayır	%	Toplam	%
Kötü muamele / kavga	18	30,0	42	70,0	60	100,0
Fiziksel şiddete maruz kalma	17	28,3	43	71,7	60	100,0
Cinsel tacize uğrama	14	23,4	46	76,6	60	100,0
İş kazası	13	21,6	47	78,4	60	100,0
Çalışma saatlerinin belirsiz ya da çok olması	12	20,0	48	80,0	60	100,0
Sağlık sorunları	10	16,7	50	83,4	60	100,0
Diğer	34	56,6	26	43,4	60	100,0

Çocukların çalışma yaşamında karşılaştıkları sorunların başında % 30 ile kötü muamele / kavga; sırasıyla % 28,3 ile fiziksel şiddet, % 23,4 ile cinsel tacize uğrama ve % 21,6 ile iş kazası gelmektedir. Yüzde 20 ile çalışma saatlerinin

belirsiz ya da çok olması, % 16, 7 ile sağlık sorunları sıralanmıştır. Bu çocuklar şiddete sadece fiziksel olarak değil duygusal olarak da maruz kalabilmektedirler. Hem içinde buldukları ortamlarda kendilerinden büyük ve güçlü kişilerin aşağılamaları hem de sokaktaki diğer kişilerin hakaretleri ile karşı karşıya kalabilmeleri sevgi ve güven duygularından yoksun kalmalarının yanı sıra duygusal istismarın yaşamlarında süreklilik kazanmasına da zemin oluşturabilmektedir. Bu maruziyetin yoğunluğu çocukların herkese karşı tepkisel yaklaşmasına ve direnç gösterme duygularının güçlenmesine neden olabilmektedir. Çocukların özellikle sokak ortamında güvenle bağlanabilecekleri insanlarla çevrili ilişkiler içerisinde yaşamadıkları bir çalışma yaşamında herkesten gelebilecek tehlikere karşı savunma mekanizmaları geliştirmeleri bu anlamda öngörülebilir bir olgudur.

Çizelge 67: Karşılaşılan Sorunlara Başa Çıkmak İçin Başvurulan Yollar

	Evet	%	Hayır	%	Toplam	%
Arkadaşlarla sohbet ediyorum	53	88, 4	7	11, 6	60	100, 0
Ailemle paylaşıyorum	26	43, 3	34	56, 7	60	100, 0
Madde kullanıyorum	2	3, 4	58	96, 6	60	100, 0
Kavga ediyorum	1	1, 7	59	98, 3	60	100, 0

Çocukların karşılaştıkları sorunlarla başa çıkmak için % 88, 4 gibi yüksek bir oranla arkadaşları ile sohbet ettikleri bulgulanmıştır. Bu oranın yüksek olmasında çoğunlukla çocukların korktukları için ailelerine söylememelerinin ve yakınlarında bir aile bireylerinin bulunmamasının etkili olduğu düşünülmektedir. Buna karşılık sorunun üstesinden gelmek için ailesi ile paylaşan çocukların oranı %43, 3 olarak bulgulanmıştır.

4. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

4. 1. SONUÇ

Bu araştırma Gine-Bissau'nun başkenti Bissau'da sokakta çalışan çocukların yaşama katılma sürecini, çalışma koşullarını, çalışma ortamında istismara maruz kalma durumunu nicel bir tasarımla ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu ana amaç doğrultusunda;

- 1- Gine-Bissau'da sokakta çalışan çocukların sosyo demografik özellikleri nelerdir?
- 2- Gine-Bissau'da sokakta çalışan çocukların yaş, cinsiyet, eğitim ve sağlık durumlarına ilişkin özellikleri nelerdir?
- 3- Gine-Bissau'da sokakta çalışan çocukların ailelerine ilişkin özellikler nelerdir?
- 4- Gine-Bissau'da çocukların sokakta çalışma şartları ve sorunları nelerdir?
- 5- Gine-Bissau'da sokakta çalışan çocukların karşılaştıkları psiko sosyal sorunlar nelerdir?
- 6- Gine-Bissau'da çocukların korunma gereksinimleri nelerdir?

sorularına yanıt aranmış ve araştırma kapsamında sokakta çalışan 60 çocukla görüşme yapılmıştır. Görüştüğümüz çocuklar arasında erkek çocuk sayısı % 61, 7 iken kız çocuk sayısı % 30, 3 olarak gerçekleşmiştir. Elde edilen görüşme sonuçları çizelgelerle derlenerek bulgulara dayalı istatistiksel sonuçlar çıkartılmıştır. Böylece sokakta çalışan çocukların sosyal-demografik, ekonomik ve yaşam koşullarına ilişkin önemli bilgiler elde edilmiştir.

Araştırmada elde edilen bulgular ilk olarak Gine-Bissau'da sokakta çalışan çocukların uzun saatler boyunca çalıştıklarını göstermektedir. Çocuklar bu sürede meyve satmakta, araba yıkamakta veya ayakkabı boyamaktadırlar.

Çocukların çoğunun okul yaşamı bulunmamaktadır. Erkek çocukları genellikle aile bütçesine katkıda bulunmak için sokaklarda çalıştırılmaktadır. Sokakta çalışan/yaşayan kız çocuklarının sayısı erkek çocuklara kıyasla azdır.

Sokakta çalışan çocukların yaş gruplarının çoğunluğunu 13-15 yaş grubu çocuklar oluşturmaktadır. Çocuklara ilişkin demografik, sosyal ve ekonomik göstergelerden çıkarılabilecek önemli bir sonuç ailelerinin kente göçle gelmiş ancak kentsel bütünleşme sağlayamamış bireylerden oluştuğudur. Bu göç eğitim, sağlık gibi haklardan yeterince yararlanamayan, geçerli bir mesleği ve kentsel yaşamın gereklerini karşılayabilecek becerileri olmayan, kültürel değerleri farklı ailelerin kentlere yığılmasını beraberinde getirmektedir. Bu sürece yoksulluğun getirdiği olanaksızlıklar da eklenmektedir ve tüm bu gelişmeler geleneksel yapıda ailenin işlevini ve özelliklerini de değiştirmektedir. Ailelerin çocukları üzerindeki denetimleri azaltmakta ve bu koşullar çocukların sokakla erken yaşta tanışmalarına daha sonra da sokakta yaşamlarına zemin hazırlamaktadır. Sokakta çalışan ve /veya yaşayan çocuklar olgusu beraberinde yeni birçok sosyal problem de getirmektedir. Yoksullukla gelen istikrarsızlıklar ülke politikalarını etkilemekte, alt yapı eksikliklerinin giderilememesi ve demokrasi kültürünün gelişmemesi en çok da çocuklar için belirsiz bir geleceği şekillendirmektedir. Çocuklar içerisinde doğdukları sosyal ve ekonomik koşullar nedeniyle kendilerini erken yaşlarda çalışmak zorunda bulmakta ve pek çok tehlikeye karşı savunmasız bir noktada durmaktadırlar. Çocuklar sokakta çalışırken kendileri ve tüm toplum için tehlike arz eden bağımlılık yapıcı birçok maddeyle tanışabilmektedir. Birçok olumsuz koşulun içi içe yaşandığı sokaklarda çalışan çocuklar ileride tüm yaşamlarını derinden etkileyecek fiziksel ve cinsel şiddete de maruz kalabilmektedirler. Diğer taraftan çocuklar ekonomik sıkıntılar içindeki aileleri tarafından ekonomik kazanç unsuru olarak görülmektedirler. Ailelerin ve çocukların yaşadığı ekonomik sorunlara bağlı olarak çocuk için sokakta çalışma ve giderek de sokakta yaşama olarak gelişen yaşam şekli süreklilik ve kalıcılık kazanabilmektedir.

Araştırma kapsamında çocukların sokaktaki çalışma yaşamlarına ve karşılaştıkları sorunlara ilişkin bulgular da elde edilmiştir. Çalışma yaşamlarının

çocukların fiziksel ve ruhsal gelişimleri açısından çeşitli riskler barındırdığı görülmektedir. Bu risklerin yanı sıra çocukların sokakta karşılaştıkları sorunlara ve maruz kaldıkları kötü muamelelere karşı ağırlıklı olarak savunmasız durumda buldukları anlaşılmaktadır. Çocukların sokak ortamında korunmaya ve yardıma şiddetli bir gereksinim duydukları da elde edilen bulgular çerçevesinde ulaşılan bir diğer sonuçtur.

4. 2. ÖNERİLER

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa, araştırma sonuçlarından yola çıkarak oluşturulan önerilerin bir bütün olarak sokakta çalışan çocuklar olgusu ile mücadeleyi hedefleyen bir programın parçası olması gerektiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu açıdan öncelikle insan haklarının somut düzenlemeler halinde ele alındığı sosyal refah modellerinin, Guine -Bissau koşullarında uygulanabilme olanakları üzerinde düşünmek ve sosyal adaletin ve yurttaşlığın gelişmesini sağlamak temel amaç olmalıdır. Çünkü ancak bu çerçevede, çalışan çocukların ailelerine yönelik olarak geliştirilecek politika ve hizmetlerin çocukların yaşamında bir karşılık bulması olanak dahilinde olabilir.

Araştırma kapsamında elde edilen bulgular, sokakta çalışan çocukların her türlü kötü muameleden korunmasına ilişkin önleyici ve koruyucu nitelikte çalışmaların bir an önce hayata geçirilmesinin gerekli olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle sokakta çalışan çocuklara yönelik politikaları geliştiren ve uygulayan yetkililerin bu çocuklara ilişkin farkındalıklarının eğitimler yoluyla geliştirilmesi gerekmektedir. Bu eğitimlerin, sokakta çalışan çocukların sosyo demografik özellikleri, ailevi koşulları, çalışma şartları, sokakta çalışırken karşılaştıkları sorunlar ve ne tür gereksinimlere sahip oldukları hakkındakibilgi ve bulgulara dayandırılması önem taşımaktadır.

Diğer taraftan elde edilen bulgular sokakta çalışan çocuk olgusunda ciddiye alınması gereken sayısal büyüklüklere işaret etmektedir. Bununla beraber birey, grup ve topluluk düzeyinde gerçekleştirilecek sosyal hizmet uygulamaları için, aynı noktaları ele alan daha derinlemesine bilgilere ihtiyaç duyulduğu da bir

gerçektir. Bu nedenle bundan sonraki araştırmalarda sadece çocukları değil tüm aile üyelerini ve yoksul ailelerle çalışan uzmanların görüşlerini de kapsayan bir araştırma tasarımı nitel boyutu ihmal etmemesi gerekmektedir. Böylelikle sosyal hizmet uygulamasının sokakta çalışan çocuğun içinde yer aldığı sorunsal bağlamın boyutlarını kavrayacak ve müdehale planını buna göre geliştirecek bir işlevselliğe sahip olması sağlanabilir. Bunlara ek olarak, sokakta çalışan çocukların ve ailelerini odak alan, niceliksel ya da niteliksel olarak planlanacak olan her araştırmada, araştırmacının etnik farklılıklardan kaynaklanan dil sorununu baştan dikkate alması uygun olacaktır.

Esas olarak sorunları önleyici çalışmaların ve insanların yaşam standartlarını yükseltecek politikalar ve uygulamaların geliştirilmesi gerekmektedir. Fakat sorunun çözümüne ilişkin, önleyici ve insan yaşamının niteliğini yükseltici politikalar ve uygulamalar gerekmektedir. Bu da eğitim ve sağlığın yaygınlaştırılması ve ulaşılabilirliğinin sağlanması ile yakından ilintilidir.

Birey ve aileleri hiç değilse kendi kendilerine yeter hale getirecek bir gelir dağılımının, yoksulluğu ortadan kaldırıci asgari koşulların sağlanması için yeniden düzenlemeler yapılması gerekmektedir.

Devletin sosyal sorunları önlemek ve müdahalede bulunmak için öncelikle çocuk, kadın, aile, özürlü ve yaşlılara ilişkin sosyal politikalar belirlemesi, bunlara ilişkin hizmetler verecek kurumlar oluşturması, bu kurumlarda çalışacak sosyal hizmet uzmanı, psikolog, çocuk gelişimi uzmanı gibi profesyoneller yetiştirip istihdam etmesi gerekmektedir. Bunun yanında başta sağlık ve eğitim olmak üzere bireylerin ve ailelerin tüm yaşamsal ve gelişimsel ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla yeterli kaynak ve hizmetler sağlanmalıdır.

Korunmaya muhtaç çocuklar alanında başta çocuk ve gençlik merkezleri, çocuk şubeleri hizmet vermelidir. Bu merkezler çocukların rehabilitasyonunu sağlayarak aile yanına dönmelerini destekleyici çalışmalar yürütmelidir. Aile bütünlüğünün korunması ve aile refahının artırılmasına yönelik çalışmalar yürütülmelidir. Çocukların ve gençlerin sağlıklı gelişimini temin etmek, öncelikle çocuğun aile içinde yetiştirilmesi ve desteklenmesini sağlamak amacıyla aile

eğitimi, danışma ve sosyal - ekonomik destek sağlanmalıdır. Aynı zamanda aile ve çocukların güçlendirilmesi, korumaya, bakıma ve yardıma muhtaç birey ve ailelerin tespit edilmesi, desteklenmesi, gerekli hizmetlere yönlendirmesi ve karşılaşabileceği riskleri önlemek amacıyla takip edilmesi sağlanmalıdır.

Gine-Bissau'da sosyal hizmet alanındaki bilginin artırılması ve geniş bir çalışma yapılması gerekiyor. Türkiye, Brezilya vb. gelişmiş lklerden örnekler olarak sokakta çalışan çocuklar ve sosyal hizmet konusunda çalışmalar yürütülmelidir. Özellikle çocukları sokakların riskelerinden korumaya yönelik politika ve hizmetlere ağırlık verilmelidir. Bu nedenle ailelere ve çocuklara ilişkin sosyal politika ve hizmetlerin geliştirilmesi, öncelikli ihtiyaç olarak görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Acar, H. (2010) sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocuklar olgusu, sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocuklara yönelik hizmetmodelinin ve il eylemlerinin değerlendirilmesi raporu/Ankara.
- Acar, H; Çoban, İ. A. (2010) Sosyal politika Açısından Türkiye’de Çocuklar, Türkiye’de çocuk haklarına Dair Sözleşme’nin 20 yılında Türkiye’de çocukları hakları. Maya akademik Ankara
- Acar, H; İçağasıoğlu Çoban, A. (2010) Çocuk İstismarına Yönelik Uygulamaların Çocuk Hakları Perspektifinden Değerlendirilmesi, Türkiye’de Çocuk Hakları Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin 20. yılında. Maya Akademi
- Aksit B, Karancı, N ve Gündüz-H,A (2001), Turkey Working Street Children in Three Metropolitan Cities: A Rapid Assessment, (Geneva: International Labour Organization, International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC) yayını).
- Aktaş, R; Alparıslan, H ve Yaşar (2015) Van büyükşehir belediye sosyal hizmetler dairesi başkanlığı, psikolojik danışmanlar derneği van şubesi(PD DER) 2015
- Alptekin, K. (2011). Sokakta çalışan çocuklar ve aileleri: Düzce örneği. Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 22 (1) : 25-48.
- Atauz, Sevil (1998), “Dünya Kentlerinin Yeni Olgusu: Sokak Çocukları”, Birikim Dergisi, Sayı:116, s. 68-78.
- Avşar, Z., Öğütoğulları, E. (2012) , “Çocuk İşçiliği ve Çocuk İşçiliği Mücadele Stratejileri”, Sosyal Güvenlik Dergisi (SGD) ; Cilt: 2 Sayı: 1ISSN: 21464839
- Barış, İ. (2008) Sokakta Yaşayan Çocuklar ve Aileleri (İstanbul Örneği) , İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul. <http://novasdaguinebissau.blogspot.com.tr/p/documentos.html>. erişim: 25. 02. 2015

- Bayraktar, G. (2007) Sokak Çocuklarının Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Özellikleri Açısından İncelenmesi: Ankara Sakarya Caddesi Örneği. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi Sosyoloji Anabilim Dalı Genel Sosyoloji ve Metodoloji Bilim Dalı, Denizli.
- Bilgin R. (2009) Diyarbakır'da Sokakta Çalışan Çocuklar Üzerine Sosyolojik bir Araştırma. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi KIŞ-2009 C. 8 S. 27 (232-244) ISSN: 1304-0278
- Bilgin, R. (2012) ; "Sokakta Çalışan Çocukları Bekleyen Risk ve Tehlikeler: Diyarbakır Örneği", ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt. 8, Sayı. 15
- Bilgin, R; (2014) ÇATIŞMA VE ŞİDDET ORTAMINDA BÜYÜYEN ÇOCUKLARSORUNU124, Sayı: 1, Sayfa: 135-151, ELAZIĞ
- Bulut, I. (1997). Sanayide Çalışan Çocukların Psiko-sosyal Gelişim Sorunları: Sanayi Bölgelerinde Çalışan Çocukların Sorunları. Ankara: TİSK yayını.
- Cılga, İ (2010) Yaşam Kalitesi Açısından Çocuk Haklarına Bütüncül Yaklaşım Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 20. Yılında Türkiyede Çocuk Hakları. Eds. Hakan Acar ve Arzu İçağasioğlu Çoban, Maya Akademi, Ankara.
- Cunningham, H. (1995). Children and Childhood in Western Society Since 1500. Longman.
- Dağlı, E. T. ve İnanıcı, M. A. (2011) Hastane Temelli Çocuk Koruma merkezleri İçin Başvuru Kitabı, İhmal ve İstismara Uğrayan Çocuğa Bütüncül Yaklaşım. Ankara.
- Dereobalı ve diğerler; (2013) Okulöncesi Eğitim Öğretmenlerinin Çocuk İstismarı, İhmali, Şiddet Ve Eğitimcilerin Rolü Konusundaki Görüşleri. Ege Eğitim Dergisi 2013 (14) 1: 50–66.
- Dergisi, Cilt. 2, Sayı. 3, s. 91-111
- Duyan, V. (2012) Sosyal Hizmet Bilgi Temeli, Sosyal hizmet Temelleri Yaklaşımları Müdahale Yöntemleri, Bölüm 11 sosyal hizmet bilgi temeli ,Sosyal hizmet uzmanları derneği genel merkezi NO: 20 ISBN:978-605-62021-1-7 Sıhhiye-Ankara
- Duyar İ ve Özener B. (2003) Çocuk İşçiler: Çarpık Gelişen Bedenler. Ankara: Ütopya Yayınevi.

- Eder (1991) Sokakta çalışan çocuklar yaşam koşulları ve gelecek beklentiler- Anadolu üniversitesi.
- Ennew, J. (1994) Sokakta Çocukları ve Çalışan Çocuklar Planlama İçin bir Rehber. Gelişim Elkitabı 4 Çev; ÇcekÖztek, Unicef Türkiye'de temsilcisi yayınları.
- Enst. Elazığ
Enstitüsü ulusal araştırma, Bakanlığı- Ekonomik, Planlama ve Bölgesel Entegrasyon, Gine Bissau Cumhuriyeti, Yoksulluk Değerlendirme ışık Anketi (Kasım2010) <http://www.stat-guineebissau.com/nada41/index.php/catalog/7erişim:30.02.2015>
- Erbay, E ve Acar, H. (2013) "sokakta çalışması:temel kavramları ve kapsamı" Sosyal politika ve kamu yönetimi Bileşenleriyle sosyal hizmet temelleleri ve uygulama alanları, (366-371). sosyal hizmet alanları.maya akademik Çankaya/Ankara
- Erbay, E. (2007) Çocuklarında küçük sanayi işletmelerinde çalışmış yetişkinlerin bu çalışma sürecini nasıl yorumladıkları ve çocuk işçiliğine bakışları üzerine bir araştırma. yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Ankara
- Erbay, E. (2010). Çocuk İşçi Olmak: Çocuk İşçiliğine Retrospektif Bir Bakış. K. İnal (Der.), Türkiye'de Çocuk Emeği. (s.206-244). Ankara: Ütopya Yayınları.
- Erbay, E. (2012). Türkiye'de çocuk haklarını tanıtmaya, yaygınlaştırma ve izlemeye yönelik uygulamaların eleştirel analizi ve bir model önerisi. Toplum ve Sosyal Hizmet, 23 (2) 47-74.
- Fidan, F. (2004) ; "Çalışan Çocuklar Olgusuna Sosyo-Psikolojik Bakış: Sanayide Çalışan Çocuklar Örneği", Trakya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 1, Haziran.
- GÜNGÖR, M. (2013) Risk Altındaki Çocukların Aile Yapıları ve Suça Yönelimleri (Mersin İli Örneği) Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 9, Sayı 2, ss. 421-434.

- Güngör,M.(2008) evrensel bir sorun olarak çocuk suçluluğu ve sokakta çalışan ve yaşan çocuklar.Adıyaman üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü dergisi,2008(1)
- Human Rights Watch (2010) Custadas Crianças”Custa das crianças mendigar forçado e outro sabusos cometidos contra os talibes no Senegal n.
- International Network of Social Street Workers (2008) International Guide on the Methodology of Street Work throughout the World, Bruxelles, Dynamo international, available online at <http://www.ula.fi/assets/Public-files/Dokument/Guide2008AN.pdf>
- İnal, K. (2010) Çocuk işçi olmak: Çocuk İşçiliğine Retrospektifbir bakış, Türkiye’de ÇocukEmeği derleyen: Inal, K. 2010 Ütopya yayınevi /Ankara
- Karabulut, Ozcan. (2014) Çocuk işçiliyle Mücadele günü’de Türkiye’de ve Dünyada Çocuk işçiler. Türk Metal Sindikal. <http://www.turkmetal.org.tr/default.asp?page=arastirmalar&id=14909>erişim: 28. 4. 2015
- Karabulut, Ö. (1996), Türkiye’de Çalışan Çocuklar, İstanbul: Çözüm Yayıncılık.
- Karabulut. O. (1996) Çalışan Çocukların Sorunları ve Çözüm Yolları: Birdisi konusu: Ekonomik istismar: çocukların çalıştırılması İstanbul çocuk kurultayı.
- Karataş, K (2003) “Yoksullukla Mücadele: Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Sosyal Yardımlar” Gül Erdost, (Yayına Hazırlayan) 5. Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı 2002 Bildirileri: Yoksulluk ve İnsan Hakları, Ankara: İnsan Hakları Derneği ve İnsan Hakları Vakfı Ortak Yayını,.
- Karataş, k (2010) Birleşmiş milletler çocuk haklarına air sözleşme’nin 20.yılındaTürkiye çocuk hakları,sosyal politika açısından türkiye’de çocuklar,Ankara/maya akademi ISBN:978-605-5985-58-1.
- Karataş, K. (1999). “Savaş ve Sosyal Hizmet” Ufkun Ötesi Aylık Dergi. 3, Kasım-Aralık: 17-19.
- Karataş, K. (2001). Kalkınmanın Önündeki Engel: İşsizlik ve Genç İşsizliği. Ü. Onat ve A.Altay (Ed.). Sosyal Hizmet Sempozyumu ’99 Bölgesel Kalkınma Sürecinde Sosyal Hizmet (s.75-88). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını.

- Keskinkılıç Kara, A. S. (2011) sokakta çalışın çocukların eğitim ihtiyaçları ve buna yönelk okul yönetimlerinin gerçekleştirdiği uygulamalar. Doktora tezi Gazi üniversitesi/Ankara.
- Kızmaz, Zahir (2002), Bazı Sosyal Değişkenler Bağlamında Doğu Anadolu Bölgesinde
- Konanç (1992) Sokakta çalışın çocuklar yaşam koşulları ve gelecek beklentiler- Anadolu üniversitesi.
- köseoğlu, Ö. (2012) Çalışın Çocukların Psikolojik Sorumları ve Etkileyen Faktörler yüksel lisans Tezi İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Kulaksız, Y. (2014) ; “Yoksulluk Bağlamında Çocuk İşgücü”, ÇSGB Çalışın Dünyası
- LGDH, (2012) Relatório da LGDH sobre a situação dos direitos humanos na Guiné-Bissau 2010-2012.<http://www.gbissau.com/wp-content/uploads/2013/02/Relatorio-sobre-a-situa%C3%A7ao-dos-direitos-humanos-2012-VF.pdf> Erişim Tarihi (20.11.2015).
- Medina, C. L. (2011) Manual BásicodosDireitos da Criança AMIC - Associação dos Amigos da Criança (Guiné-Bissau) com ACEP - Associação para a Cooperação Entre os Povos (Portugal)
- Medina, L; (2011) Introdução a carta Africana Relativa aos direitos das crianças e Bem-estar-Introdução a base internacional relativa ao trabalho infantil
- Okumuş, E. (2009) “SOKAK ÇOCUKLARI”NIN SOSYOLOJİSİ-DİYARBAKIR ÖRNEĞİ <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/daad/article/view/5000077124/5000071163> Erişim: 20.01.2016
- Osan, F; (2009) Çalışın Çocukların İstimarı: Mobilya İşkolu Örneği Yüksek Lisans Tezi Hacettepe Üniversitesi/ankara
- Polat, O. (2007) Türkiye’de sokak Çocukları durum Analizi. “İstanbul sokakta çocukları rehabilitasyon model. Teorik bilgilerle zenginleştirilmiş sempozyum” kitap punto basım san. ve ticltd. st
- Snoubar, Y. (2010). Savaş ortamlarında bulunan çocukların sorunları ile sosyal hizmet (örnek olarak Filistin). Sosyal Hizmet, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını, sayı 20, 13-17

- Suç ve Suçluluk, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniv. Sosyal Bilimler
- Sunal, O. (2011) gelir düzeyi ve çocuk emeği arasındaki ilişki: ülkelerarası bir karşılaştırma, ankara üniversitesi sbf dergisi, 66 (1) , 117-128.
- Şişman, Y (2006). Sokakta çalışan çocuklar yaşam koşulları ve gelecek beklentiler-Anadolu üniversitesi.
- Tor, H; (2010) Türkiye’de Çocuk İşçiliğinin Boyutları, Journal of World of Turks, 2 (2) , 25-42.
- Türkmen, Z ve İlik, B. (1994) Çalışan Çocukların Durumuna genel bir Bakış, Sokakta Çalışan Çocuklar. Uluslararası Çalışma Bürosu Çocuk işçiliğinin sona Erdirilmesi Uluslararası Program ILO/IPEC Ankara.
- Uğurlu, Z; Aksoy, İ ve Gülsen, İ. A. (2014) Çocuk Hakları ve Hukuki Bağlamda Çocuğun İhmal ve İstismarda Korunması, Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri dergisi. Cilt: 1 sayı1 Volume: 1 sayı: 1
- Uluslararası af örgütü (2010) bölgesel genel bakışAfrika, raporun dünyada İnsan haklarının durumuİstanbul ISBN: 978-9944-0204-7-3
- UNICEF (2004) Dünya Çocuklarının Durumuraporunun UNICEF Türkiye Temsilciliği. ISBN: 92-806-3794-4. Ankara
- UNICEF (2005) Dünya Çocuklarının Durumu Raporunun: Çatışma Ortamlarında Çocuklar. ISBN 92-806-3817-3 Ankara
- UNICEF (2007) Çocuk Hakları ve Gazetecilik UygulamalarıHak Temelli Perspektif Unicef Orta ve Doğu Avrupa ve Bağımsız Devletler Topluluğu Bolge Ofisi Tarafında Kabul EdelenProgam/Ankara.
- UNICEF, (2006), Dünya Çocuklarının Durumu 2006, Dışlanan ve Görülmeyen, UNICEF Yayınları, Ankara.
- Ünlü (2004) Sosyal hizmet temelleri yaklaşımları müdahale yöntemletri,ıı bölüm sosyal hizmet uzmanları derneği, No:20 Ankara/2010
- YAPICI, M. ve Ş. YAPICI (2004). “Bir Değer Olarak Çocukluk”, Üniversite Ve Toplum Bilim, Eğitim Ve Düşünce Dergisi, e-dergi, Cilt: 4, Sayı: 4, Aralık 2004, www.universite-toplum.orgerişim25.09.2015
- Yavuz, S (2004) Çalışan hayatı ve çalışan çocuk olgusunun kavramsal çerçevesi; Çalışama hayatındaki çalışan çocuklar ve dokumacılık

sanayinde çalışan kız çocuklarının sosyo-Ekonomik sorumluları (Sivas ili örneği)

Zastrow, C. (2013) Genelci Sosyal Hizmet Uygulamaları, Sosyal Hizmet Giriş, Nika yayınevi-2, ISBN: 978-605-86463-1-5.

Zeytinoğlu, S (1991) "Sağlık, sosyal Hizmet. Hukuk ve Eğitim Alanlarında Çalışanların Türkiye'de Çocuk İstismarı ve İhmali İle İlgili Görüşleri" Çocuk İstismarı ve İhmali. Ankara

<http://www.hastane.com.tr/metabolik-hastaliklar-nedir.html>

<http://www.plataformamacau.com/timor-leste/metade-da-lusofonia-com-taxa-de-trabalho-infantil-acima-de-20>Erişim 20/04/2015.

<http://www.plataformamacau.com/timor-leste/metade-da-lusofonia-com-taxa-de-trabalho-infantil-acima-de-20>Erişim: 20. 04. 2015

<http://www.stf.jus.br/arquivo/cms/jurisprudenciaPesquisaCplp/anexo/guinebissau.pdf>Erişim: 20. 10. 2015

http://www.siviltoplumakademisi.org.tr/?option=com_content&id=135:sokak-cocuklar-egitim&Itemid=131&fontstyle=f-smallerErişim: 15. 01. 2016

<http://docplayer.com.br/5609261-Guine-bissau-estudo-sobre-a-aplicacao-das-convencoes-n-138-e-n-182-da-oit-e-suas-recomendacoes-na-legislacao-nacional-dos-paises-da-cplp.html> Erişim: 30. 07. 2015

<http://www.stat-guinebissau.com/publicacao/Relatorio%20final%20Trabalho%20Infantil%2023-01-2015.pdf>Erişim 15. 03. 2015

<http://www.stat-guinebissau.com/publicacao/Relatorio%20final%20Trabalho%20Infantil%2023-06-2015.pdf>Erişim 27. 02. 2015

<http://www.dw.com/pt/crian%C3%A7as-ir%C3%A3-um-caso-de-viol%C3%A7%C3%A3o-dos-direitos-infantis-na-guin%C3%A9-bissau/a-18520353>Erişim: 10. 12. 2015

<http://rehab-team.hu/en/content/street-social-worker> service, Erişim: 15. 02. 2016

EK 1: SORU FORMU

Anket Formu

Gine-Bissau'da Sokakta Çalışan Çocuklar: Bissau Örneği Veri Toplama Formu

Sayın Katılımcı;

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Yüksek Lisans programı kapsamında, Prof. Dr. Kasım KARATAŞ'IN danışmanlığında, "Gine-Bissau'da Sokakta Çalışan Çocuklar: Bissau Örneği" adıyla bir araştırma yürütüyorum. Bu çalışmada sokakta çalışan çocukların sosyo demografik özellikleri, aile özellikleri, sokakta çalışma nedenlerini, içinde buldukları koşullar, sağlık ve eğitim durumları ve karşılaştıkları riskleri incelenmekte sosyal hizmet perspektifinden çözüm önerileri geliştirilecektir. Çalışmaya, zamanınızı ayırarak yardımcı olduğunuz için teşekkür ederiz.

Hacettepe Üniversitesi
Sosyal Hizmet Bölümü
Yüksek Lisans Öğrencisi
Ankara-Türkiye

A. SOSYO DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER

1. Adı-Soyadı : .....

2. Yaşı: .....

3. Doğum Yeri: .....

4. Cinsiyeti: [ ] Kız [ ] Erkek

Nerede kalıyorsunuz?

1. Ailemle 2. Sokakta 3. Arkadaşlarımla 4. Akrabamla 5. Diğer (belirtiniz)

.....

AİLE DURUMU

1. Ailenizin yapısı:

( ) Çekirdek aile ( ) Geniş aile ( ) Parçalanmış aile

2. Hanenizde kaç kişi yaşamaktadır? .....

3. Anne babanızla ilgili aşağıdakilerden hangisi size uygundur?

( ) Anne baba birlikte yaşıyor

( ) Anne baba boşanmış ayrı yaşıyor

( ) Anne baba evli ama ayrı yaşıyor

( ) Her ikisi de ölü

( ) Anne ölü

( ) baba ölü

4. Babanızın ikinci eşi var mı?

( ) Var ( ) yok

5. Babanız annenize şiddet uygular mı? ( ) Evet ( ) Hayır

6. Babanız size ya da kardeşinize şiddet uygular mı? ( ) Evet ( ) Hayır

KONUT BİLGİLERİ

1. Yaşanılan konut:

( ) Kendisine ait

( ) Kira

( ) Diğer.....

2. Konuttaki oda sayısı (salon dahil) kaçtır?.....

3. Anne-babanızın yatak odası ile çocukların yatak odası ayrı mıdır? ( ) Evet ( ) hayır

( ) Yok

B. EĞİTİM DURUMLARINA İLİŞKİN ÖZELLİKLERİ

1. Okula gidiyor musunuz? 1. Evet 2. Hayır

2. Eğitim durumu?: 1. Hiç Okula gitmemiş 2. İlköğretim öğrencisi 3. İlköğretim terki 4. İlköğretim mezunu 5. Lise öğrencisi 6. Lise terk 7. Lise mezunu

3. Cevabınız hayır ise neden okulu bıraktınız?

Neden	Evet	Hayır
1. Ekonomik nedenler		
2. Aile isteği		
3. Kendi isteğimle		
4. Başarısızlık		
5. Diğer.....		

4. Sokakta çalışmak/yaşamak ders başarınızı nasıl etkiledi?

( ) Olumlu ( ) Olumsuz ( ) Etkilemedi

5. Okul arkadaşlarınız arasında sokakta çalışan/yaşayan var mı? ( ) Var ( ) Yok

6. Aynı mahallede yaşadığınız arkadaşlarınız arasında sokakta çalışan/yaşayan var mı? ( ) Var ( ) Yok

7. Çalışırken aynı anda okumanın zorlukları var mı? ( ) Evet ( ) Hayır

8. Evet ise nelerdir?.....

C. ÇALIŞMA YAŞAMINA İLİŞKİN ÖZELLİKLERİ

Çalışma durumunuz nedir?

1. Okul dışı tüm zamanlarda çalışıyorum

2. Yalnızca okulların tatil olduğu yaz aylarında

3. Tam zamanlı

1. Sokakta hangi işi yapıyorsunuz? .....

4. Geliriniz ne kadardır? .....(TL)

5. Gelirinizi nasıl harcıyorsunuz? .....

6. Çalıştığınız işten memnun musunuz?

7. Neden çalışıyorsunuz? ( )

1. Ailem zorla beni çalıştırıyor

2. Okulda başarılı olmadığım için okulu terk edip çalışmaya başladım

3. Ailemin geliri olmadığı için çalışmak zorundayım

4. Aileme ekonomik olarak destek olmak istiyorum

5. Kendi paramı kazanmak için çalışmaya başladım

6. Diğer (.....)

1. Ailenizde çalışamayan bireyler var mı? ( ) Evet ( ) Hayır

2. Ailenizin aylık ortalama geliri ne kadar?.....

3. Evde kimler çalışıyor?

- ( ) Anne
 ( ) Baba
 ( ) Büyükbaba-
 ( ) Büyükanne
 ( ) Kardeş/kardeşler (Birden çok kardeş çalışıyorsa sayısını belirt!.....)
 ( ) Diğer yakınlar .....
4. Çalışma karşılığı elde edilen gelir dışında eve giren başka gelir var mı?
 ( ) var ( ) yok
5. Kaç yaşınızdan beri çalışıyorsunuz?.....
6. Günde kaç saat çalışıyorsunuz?.....
7. Ailenizin ekonomik durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?
 ( ) Çok Fakir ya da (Çok kötü)
 ( ) Fakir (Kötü)
 ( ) Orta gelirli (orta)
 ( ) İyi Gelirli (İyi)
 ( ) Çok iyi gelirli (çok iyi)

D. SOKAKTA KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR

1. Çalıştığınız bölge genellikle evinize yakın mıdır? ( ) Evet ( ) Hayır
2. Günde kaç saat sokakta kalıyorsunuz?.....
3. Hiç geceyi sokakta geçirdiğiniz oldu mu? ( ) Evet ( ) Hayır
4. Evet, ise neden? .....
5. Eve saat kaçta dönersiniz?.....
6. Eve nasıl dönüyorsunuz?
 ( ) Yürüyerek
 ( ) Toplu taşıma
 ( ) Otostop
 ( ) Kaçak binış
 ( ) Taksi ile
7. Sokakta çalışırken hiç fiziksel şiddet gördünüz mü? ( ) Evet ( ) Hayır
8. Evet, ise kimden? .....
9. Sokakta çalışırken/ yaşarken hiç polis karakoluna götürüldünüz mü?
 ( ) Evet ( ) Hayır
10. Hiç tutuklandınız mı? ( ) Evet ( ) Hayır
11. Hakınızda açılmış bir dava var mı? ( ) Evet ( ) Hayır
12. Sizce sokakta çalışmanın/yaşamının riskleri nelerdir?
 .....
13. Sizce sokakta çalışmanın/yaşamının avantajları
 nelerdir?.....
14. Başınız derde girdiğinde ilk kimden yardım istersiniz?.....
 ( ) arkadaşlarımdan
 ( ) ailemden

- ( ) polisten/zabıtan
 ( ) sokaktaki diğer insanlardan
 ( ) Başka.....
15. Sokakta çalışırken size yardımcı olabilecek birilerinin olmasını ister misiniz?
 ( ) Evet ( ) Hayır
16. Evet ise kimden nasıl bir yardım beklersiniz?.....
17. Sokakta çalışırken size istemediğiniz davranışlarda bulunanlar oluyor mu?
 ( ) Evet ( ) Hayır
18. Evet ise ne tür davranışlar?.....
19. Böyle durumlarda ne yapıyorsunuz?.....
20. Çalışırken kaza riski yaşıyor musun? ( ) Evet ( ) Hayır
21. Sokakta çalışırken hiç yaralandınız mı? ( ) Evet ( ) Hayır
22. Hayatınızda ne değişseydi sokakta çalışmak/yaşamaktan vaz geçerdiniz?.....

1. Çalışma yaşamında ne gibi sorunlarla karşılaştınız?

KARŞILAŞILAN SORUN	Evet	Hayır
1. Kötü muamele / kavga		
2. Cinsel tacize uğrama		
3. Fiziksel şiddete maruz kalma		
4. Çalışma saatleri belirsiz ya da çok olması		
5. İş kazası		
6. Sağlık sorunları		
7. Diğer (belirtiniz)		

1. İş yaşamında karşılaşılan sorunlara başa çıkmak için hangi yollara başvuruyorsunuz?

BAŞVURULAN YOLLAR	Evet	Hayır
1. Arkadaşlarla sohbet		
2. Ailele paylaşmak		
3. Madde kullanmak		
4. İşten kaçmak ve işi değiştirmek		
5. Kavga etmek		
6. Kendime zarar verme		
7. İntihar girişiminde bulunma		
8. Diğer (belirtiniz)		

SAĞLIK DURUMU VE SORUNLARI

1. Herhangi bir hastalığınız var mı? ( ) Var ( ) Yok
2. Var ise hastalığınız nedir?.....
3. Herhangi bir ilaç kullanıyor musunuz? ( ) Evet ( ) Hayır
4. Ailede süreğen (kronik) bir hastalığı olan var mı? ( ) Evet ( ) Hayır
5. Herhangi bir engeliniz (sakatlığınız) var mı? ( ) Evet ( ) Hayır
6. Evet, ise nedir? .....
7. Günde kaç öğün yemek yiyorsunuz?.....
8. Sokakta çalışırken yiyeceklerinizi nasıl temin ediyorsunuz?.....
9. En son hangi öğünde ne yemek yediniz?
Sabah.....
Öğle.....
Akşam.....
10. Sigara içiyor musunuz? ( ) Evet ( ) Hayır
11. Sigara dışında başka bir bağımlılık yapıcı bir madde kullanıyor musunuz?
( ) Evet ( ) Hayır
12. Evet ise ne olduğunuz yazınız:
.....
13. Çevrenizde alkol, uyuşturucu, uçucu vb. maddeleri kullananlar var mı?
( ) Var ( ) Yok
14. Günde kaç saat uyuyorsunuz?.....

Araştırmaya katıldığınız ve yardımcı olduğunuz için teşekkür ederim.

Formulário de pesquisa

Na Guiné-Bissau, Crianças de Rua em Bissau Formulário de Recolha de Dados Exemplo

Número de participantes;

Universidade Hacettepe Departamento de Serviços Sociais no âmbito do programa de Mestre, .Prof. Dr. Kasım KARATAŞ , "Crianças trabalhadores de Rua na Guiné-Bissau: " Exemplo Bissau" . Neste estudo, as crianças que trabalham nas ruas características sócio-demográficas, características familiares, causas trabalho de rua, condições saúde , educação ,situação e os riscos que enfrentam. Soluções são examinadas a partir da perspectiva dos serviços sociais serão desenvolvidas no estudo, Obrigado pela sua ajuda e o seu tempo.

Prof. Dr. Kasım KARATAŞ Universidade de hacettepe

Departamentode Serviço Social

Aluno do Mestrado

Turquia/Ankara

A. características demográficas

1.Nome ,apelido .....

2. Idade.....

3.Lugar de nascimento .....

4. Sexo [ ] f [ ] m

5. Onde morras?

1. Família   2.rua   3.Amigos   4. Parentes   5.Outros

.....

7. situação familiar

( ) Família nuclear ( ) Família alargada   ( ) família
devidida

8. Quantas pessoas vivem em sua casa ?

.....

3. Qual das seguintes é adequado para você 3. Qual das seguintes é
para você sobre seus pais?

( ) Vive com os pais

( ) Os pais divorciados viver separadamente

( ) Os pais são casados, mas vivem separado?

( ) Vive com os pais

( ) Os pais divorciados viver separadamente

( ) Anne baba birlikte yaşıyor

( ) Anne baba boşanmış ayrı yaşıyor

( ) Anne baba evli ama ayrı yaşıyor

( ) Ambos mortos

( ) Mãe morre

( ) Pai morre

O seu pai tem a segunda esposa ?

( ) sim   ( ) não

3. O seu pais aplica violência contra voce? ( ) Sim ( ) Não

4. o seu pais violência contra o seus irmãos? ( ) Sim ( ) Não

Dados sobre Habitação

1. habitação decente:

( ) Na nossa casa

( ) Aluguer

( ) Outros .....

1. Número de quartos (incluindo sala) quantos são?

.....

2 O quartos das crianças e dos seus pais sao separados? ( ) Sim ( )

Não ( )

B. ESPECIFICAÇÕES PARA A EDUCAÇÃO

.1 Você está indo para a escola? 1. Sim 2. Não

2. Situação de Educação?:

1. Nunca frequentou o ensino funfamental ;
- 2 . Aluno do ensino fundamental ;
3. Abandono do ensino fudamental
4. Licenciado no ensino fundamental
5. Aluno do liceu;
6. Abandono do liceu
7. Licenciado no liceu

9. 3. Se sua resposta for não, por que você sair da escola?

Porque	Evet	Hayır
1. Ekonomik nedenler		
2. Afamilia quer		
3. Não quero estudar		
4. Sem aproveitamento		
5. Outros.....		

2. trabalho de rua / prejudica o seu estudo ou sucesso acadêmico?

( ) Positiva ( ) Negativa ( ) nao prejudica

3. Entre seus amigos de escola havia, os que trabalha e dorme na rua Sim

Não

4. No seu bairro ha crianças que trabalha e dorme na rua Sim Não

5. Você tem dificuldade de estudar e trabalhar ao mesmo tempo ? Sim Não

6. Em caso afirmativo, quais são?

C. informação sobre CARACTERÍSTICAS Do trabalho

Qual é a sua situação do seu trabalho?

1. Eu estou trabalhando o tempo depois da escola
2. Apenas no verão, quando as escolas estão de férias
3. Todo tempo

1. Qual e o seu trabalho na rua ou o que está fazendo na rua? .....
4. Quantos ganha ? (cefa)
5. Como você gasta o seu rendimento? .....
6. Você está satisfeito com o seu trabalho ?

7. Por que você trabalha?

1. Minha família me obrigou trabalhar
2. Eu comecei a trabalhar depois de deixar a escola porque não tenho aproveitamento na escola
3. Eu tenho que trabalhar porque a minha família nao têm renda ou mensalidade
4. Eu quero apoiar a minha família economicamente
5. Porque quero trabalhar para ganhar meu próprio dinheiro
6. Outros (..... .. ..)

1. Você tem pessoas que não podem trabalhar em sua família? Sim Não

2. Quanto a renda mensal de sua família? .....

.....

3. Quem está a trabalhar em casa?

Mãe

Pai

A avo

A avó

Irmãos / irmãs você um ou mais de um que trabalha especificar os números de vá irmãos que trabalha ! .....

Outros perto .....

4. Você tem outros rendimentos fora de casa ?

SIM NÃO

5. Com que idade você começou a trabalhar ?

6. Quantas horas trabalha por dia ? .....

1. Como avalia a situação económica da sua família?

muito pobre (mau)

Ruim (mau)

rendimento médio (médio)

Bom rendimento (Bom)

Muito bom rendimento (muito bom)

D. problemas enfrentados na RUAS

1. Na área onde trabalha geralmente e perto de sua casa? Sim Não

2. Quantas horas você fica na rua ? .....

3. Alguma vez você já passou a noite na rua? Sim Não

4. Se sim, por quê? .....

5. horas você estará de volta para casa? .....

.....

6. Como você voltar para casa?

A pé

O transporte público

Boleia

Embarque ilegal

De táxi

7. Você já viu as ruas violência física? Sim Não

8. Se sim, quem? .....

9. enquanto esta a trabalhar Você já levado para a delegacia de polícia?

Sim Não

1. Você já foi preso? Sim Não

2. Existe qualquer processo sobre você? Sim Não

3. Você acha que o trabalho de rua / Quais são os riscos de viver?

.....

.....

4. Você acha que o trabalho de rua / Quais são as vantagens de viver? .....

5. Se caso aconteceu um problema, você recorre a quem ?

.....

- ( ) A partir de meus amigos
- ( ) A partir de minha família
- ( ) / Polícia da polícia
- ( ) A partir de outras pessoas na rua
- ( ) Outros .....

6. Você quer ser ajudado enquanto trabalha na rua ??

( ) Sim ( ) Não

7. Sim, como você espera ajuda ? .....

8. Quando está trabalhando na rua deparou com um comportamento que você não quer ?

( ) Sim ( ) Não

9. sim, que tipo de comportamentos? .....

10. O que você faz nesses casos? .....

11. Você já sofreu de acidente enquanto está a trabalhar? ( ) Sim ( ) Não

12. Você foi ferido enquanto está a trabalhar na rua? ( ) Sim ( ) Não

13. Se alguém mudaria a sua vida / Você desiste de trabalhar

1. Que tipo de problemas você encontrou no seu trabalho ?

PROBLEMAS ENCONTRADAS	Evet	Hayır
8. Os maus-tratos / luta ou briga		
9. O assédio sexual		
10. Violência física		
11. Muitos horas de trabalhos		
12. Acidente de trabalho		
13. Problema de saúde		
14. Outros		

1. Como é que você lida com os problemas enfrentados no trabalhos?

Qual e o caminho percorrido	Sim	Nao
1.Falar com colegas ou amigos		
2. Dividir com a familia		
3. Drogar		
4. Fugir ou mudar de trabalho		
5.Brigar		
6. prejudicar assi mesmo		
7. tentativa de suicídio		
8. Outros.....		

PROBLEMAS DE SAÚDE

15.Voce tem quaquer doença ? ( ) Var ( ) Yok

16.Sim,qual e a doença?.....

17.voce toma o remedio ? ( ) sim ( ) nao

18.Ailde süreğen (kronik) bir hastalığı olan var mı? ( ) Sim ( )
Não

19.Voce tem uma deficiência (Lesão)? ( ) Sim ( ) Não

20.Sim ,Qual é a deficiência dir? .....

21.Quantas vezes come por dia ?.....

22.Como você garantir a sua comida de rua
?.....

23.Qual e o seu ultimo refeiçao?

Manhã.....
.....

Dia.....
.....

Noite.....
.....

24. Voçe fuma cigarro? ( )Sim ( ) Não

25.Para além de cigarro Você usa outras substâncias viciantes ?
( ) Sim ( ) Não

26.Sim ; qual descreve

.....

27.No ambiente onde voce vive ha pessoas que bebe alcol ou
drogados ?

( ) Sim ( ) Não

28.Quantos horas durme por dia ?.....

Muito obrigado a todos que participam nesse pesquisa.

EK 2: ETİK KURULU İZİN FORMU

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

29 Ağustos 2016

Sayı : 35853172/ 431 - 27d

İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DEKANLIĞINA

Fakülteniz Sosyal Hizmet Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Kasım KARATAŞ sorumluluğunda, yüksek lisans öğrencisi Milanca Vieira Ca tarafından yürütülen "Gine-Bissau'da Sokakta Çalışan Çocuklar: Bissau Örneği" konulu tez çalışması, Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun 23 Ağustos 2016 tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Rahime M. NOHUTCU
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

02/09/2016
900/3731

EK3: ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 05/02 / 2017

Tez Başlığı / Konusu: GİNE BİSSAU SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUKLAR: BİSSAU ÖRNEĞİ

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 138 sayfalık kısmına ilişkin, 03. 02. 2017 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 27'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Milanca Vieira Ca
Öğrenci No: 13220697
Anabilim Dalı: Sosyal Hizmet
Programı: Tezli yüksek lisans
Statüsü: Y.Lisans Doktora Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

(Prof. Dr. Kasım Karataş)

ÖZGEÇMİŞ**Kişisel Bilgiler**

Adı Soyadı: :Milanca Vieira Ca

Doğum Yeri ve Tarihi :22/05/1982

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi :Sosyal Hizmet:Üniversitesi Lusófona –Gine-Bissau

Yüksek Lisans Öğrenimi :Sosyal Hizmet Hacettepe Üniversitesi Türkiye

Bildiği Yabancı Diller :Portekizce, Fransızca, Türkçe

Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar :Associação de amigos de cranças (AMIC)

Projeler :

Çalıştığı Kurumlar :Kres

İletişim

E-Posta Adresi :milancavieiraca@yahoo.com.br

Tarih : Jüri Tarihi 05/01/2017